

Í AÐDRAGANDA KJARASAMNINGA

EFNAHAGSUMHVERFI OG LAUNABRÓUN

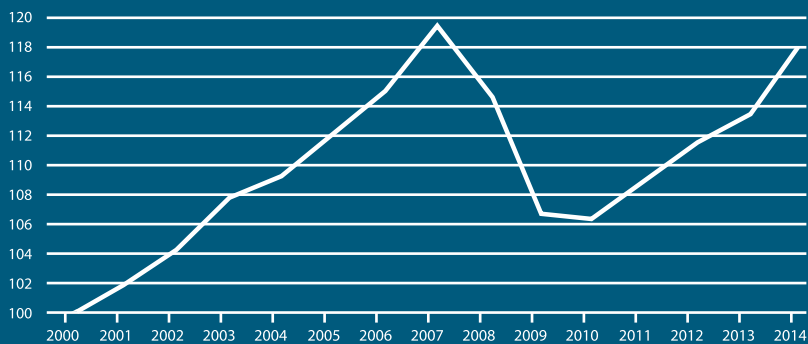
SKÝRSLA HEILDARSAMTAKA
VINNUMARKAÐARINS
FEBRÚAR 2015

Í AÐDRAGANDA KJARASAMNINGA

EFNAHAGSUMHVERFI OG LAUNAÞRÓUN

Kaupmáttur launa 2000-2014

Formáli

Samstarfsnefnd um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga var stofnuð með samkomulagi stærstu aðila á vinnumarkaði frá 11. júní 2013, sbr. fylgiskjal A. Að samstarfsnefndinni standa fern heildarsamtök launafólks, þ.e. ASÍ, BHM, BSRB og KÍ, og vinnuveitendamegin SA, Samband íslenskra sveitarfélaga og fjármála- og efnahagsráðuneytið. Markmið samstarfsins er að bæta vinnubrögð við undirbúning kjarasamninga og auka skilvirkni við gerð þeirra.

Á árinu 2013 komu út á vegum nefndarinnar tvær skýrslur. Sú fyrri fjallaði um tilhögun við gerð kjarasamninga annars staðar á Norðurlöndum, Kjarasamningar og vinnumarkaður á Norðurlöndum. Efni síðari skýrslunnar, í aðdraganda kjarasamninga, var þróun efnahags- og kjaramála á Íslandi í aðdraganda kjarasamninga.

Flestir kjarasamningar verða lausir á fyrsta ársfjórðungi 2015. Með sama hætti og í fyrra er markmið þessarar skýrslu, í aðdraganda kjarasamninga 2015, að leggja grunn að nýjum samningum. Í fyrri hluta skýrslunnar er horft til baka og gerð grein fyrir launaþróun í þeim heildarsamtökum sem að samstarfinu standa frá 2006 til 2014. Seinni hluti skýrslunnar horfir fremur til næstu ára og þar fjallað um stöðu og horfur í efnahagsmálum.

Skýrslan er afrakstur starfa tveggja vinnuhópa á vegum samstarfsnefndarinnar. Sú fyrri sem fjallaði um launaþróun laut formennsku Odds S. Jakobssonar, hagfræðings KÍ, og sú síðari laut formennsku Hannesar G. Sigurðssonar, aðstoðarframkvæmdastjóra SA. Starfslýsing vinnuhópanna er að finna í fylgiskjölum B og C. Aðrir í vinnuhópunum, ýmist í báðum eða öðrum hvorum voru: Anna Borgþórsdóttir Olsen, hagfræðingur, fjármála- og efnahagsráðuneyti, Benedikt Valsson, hagfræðingur, Samband ísl. sveitarfélaga, Helga Jónsdóttir, framkvæmdastjóri BSRB, Kristinn Bjarnason, hagfræðingur BSRB, Ólafur Darri Andrason, hagfræðingur ASÍ, Pétur Jónasson, hagfræðingur hjá fjármála- og efnahagsráðuneyti, Stefán Aðalsteinsson, framkvæmdastjóri BHM. Sigurður Snævarr, hagfræðingur, var ráðinn sérstaklega til að afla gagna, vinna úr þeim og halda utan um ritun skýrslunnar.

Hagstofa Íslands lagði til gögn um launaþróun og ber hér að þakka þeim Margréti K. Indriðadóttur og Margréti Völu Gylfadóttur sérstaklega fyrir veitta aðstoð.

Helstu niðurstöður

I. Launapróun

Kjarasamningar

Kjarasamningar þeirra fernu heildarsamtaka launafólks og þriggja viðsemjenda þeirra sem gerðir voru á í lok árs 2013 og fyrri hluta árs 2014 eru með nokkuð mismunandi hætti. Þannig eru kjarasamningar Kennarasambands Íslands t.d. til lengri tíma en aðrir samningar eða til 2½ árs og kveða á um margvíslegar breytingar á fyrirkomulagi kennslu, vinnutíma o.fl. auk launahækkana.

Launahækkun 2013 - 2014

Allmikill munur er á launahækkunum frá 2013 til 2014. Hreint tímakaup framhaldsskólakennara hækkaði mest 14,6%, en minnst var hækkunin á hreinu tímakaupi hjá ríkisstarfsmönnum innan BSRB 4,9%. Dreifing launabreytinga frá nóvember 2013 til september 2014 er skoðuð sérstaklega og sýnir glögglega niðurstöður kjarasamninga.

Launapróun 2006-2014

Launapróun frá nóvember 2006 til september 2014 er dregin saman í þessari töflu, þar sem nóvember 2006 er jafnt og hundrað:

Laun ríkisstarfsmanna í stéttarfélögum innan ASÍ hafa hækkað mest á þessu tímabili, en laun starfsmanna í aðildarfélögum BSRB hjá sveitarfélögum minnst.

	ASÍ			BHM		BSRB		KÍ		Launa - visitala
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	109,6	105,8	105,1	108,7	108,4	108,3	104,9	107,2	104,0	108,3
2008	117,0	124,7	109,3	123,4	115,3	123,1	110,5	123,0	124,2	116,7
2009	121,7	127,6	127,5	124,3	123,2	124,4	123,9	123,5	129,3	121,4
2010	128,2	134,6	130,9	127,1	125,1	130,3	126,2	124,7	130,8	127,0
2011	137,7	141,8	139,4	135,9	133,9	138,4	133,5	134,0	138,3	138,5
2012	145,6	149,4	146,8	144,1	141,5	145,1	140,1	140,2	144,6	145,4
2013	154,5	165,5	155,5	153,1	148,7	155,2	147,7	146,3	152,0	154,2
2014*	162,4	173,9	166,7	162,2	162,0	161,0	157,4	167,8	168,8	163,0

Laun karla og kvenna

Í öllum heildarsamtökunum og samningssviðum hafa laun kvenna hækkað meira en karla á tímabilinu nóvember 2006 til september 2014.

Launadreifingin 2008 - 2014

Á því tímabili sem hér er lagt til grundvallar hefur launadreifing orðið jafnari. Skoðað er hvernig hlutfall launa 10% launalægstu og 10% launahæstu hefur þróast frá 2008 til 2014. Launalægstu 10% á almennum vinnumarkaði voru með 40% af reglulegum launum þeirra launahæstu árið 2008 en 44% árið 2010 og sama hlutfall árið 2014. Hluttur launalægstu starfsmanna sveitarfélaga í aðildarfélögum BSRB hefur aukist hlutfallslega mest. Árið 2008 voru regluleg laun þeirra 45% af launum launahæstu 10%, en 56% árið 2014.

Starfsstéttir og atvinnugreinar

Félagsmönnum sem aðild eiga að heildarsamtökum er skipt eftir starfsstéttum og eftir því hvort þeir starfa á almennum markaði, hjá ríki eða hjá sveitarfélögum. Megin niðurstaðan er sú að frá nóvember 2006 til september 2014 hækkuðu laun skrifstofufólks og verkafólks mest og einatt meira en launavísitala. Laun stjórnenda hækkuðu minnst og iðnaðarmanna næst minnst. Með sama hætti er launaþróun einstakra starfssétta eftir viðfangsefnum hins opinbera rakin, annars vegar hjá ríkinu og hins vegar hjá sveitarfélögum. Í stórum dráttum er niðurstaðan sú sama og á almennum vinnumarkaði, þ.e. laun stjórnenda hafa hækkað minna en annarra starfssétta og laun verkafólks hækkað mest.

II. Efnahagssumhverfi

Efnahagsspár

Teknar eru saman tíu spár um efnahagsþróun árána 2015 til 2016. Meðalhagvöxtur í þessum spám er 3,2% á ári, verðbólga 3% og atvinnuleysi 3,5%. Meðalvöxtur fjárfestinga er 13,2% á ári, þar af fjárfestinga atvinnuveganna 16,3%. Meðaltal spáa um vöru- og þjónustujöfnuð er afgangur svarandi til 3,6% af landsframleiðslu og 1,4% afgangur á viðskiptajöfnuði. (Rammagrein 3 í kafla 1 og Viðauki).

Óvissa

Ýmsar mikilvægar forsendur eru mikilli óvissu undirorpnar. Mikil óvissa ríkir um framvindu efnahagsmála í helstu viðskiptalöndum. Hér á landi felst mesta óvissan í niðurstöðum komandi kjarasamninga, losun fjármagnshaftra og uppgjöri þrotabúa föllu bankanna.

Aukin agi

Staða þjóðarþúsins er vænleg um margt, en viðkvæm á ýmsum sviðum. Á þessum stað í hagsveiflunni eru aðstæður gjarnan hagstæðar, þar sem lítil verðbólga og minnkandi atvinnuleysi fara saman við hóflegar væntingar og jafnvægi á eignamarkaði. Mikilvægt er að treysta undirstöðurnar og auka aga í hagstjórn við þessi skilyrði. Endurnýjun flestra kjarasamninga stendur fyrir dyrum á komandi mánuðum. Hagfelld niðurstaða þeirra kallar á bætt vinnubrögð og á raunsætt mat á aðstæðum.

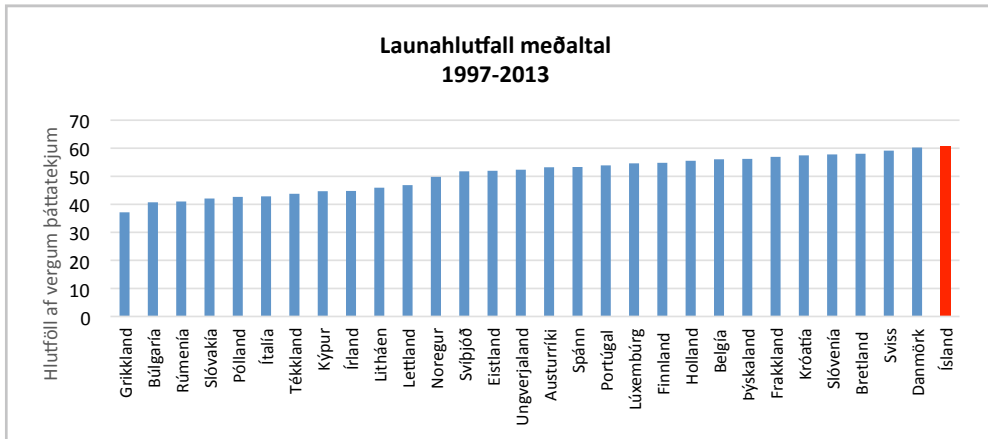
Norræna kjarasamningalíkanið

Á Norðurlöndunum hefur skapast löng hefð fyrir verklagi við gerð kjarasamninga og samskiptum milli samtaka launafólks og atvinnurekenda og stjórnvalda sem læra má af og um er fjallað í skýrslunni. Áherslan hefur legið á að viðhalda samkeppnisstöðu landanna og stöðugu gengi gjaldmiðla. Þannig hefur útflutningsiðnaðurinn jafnan verði leiðandi um launaþróunina.

Gengi krónunnar og samkeppnishæfni

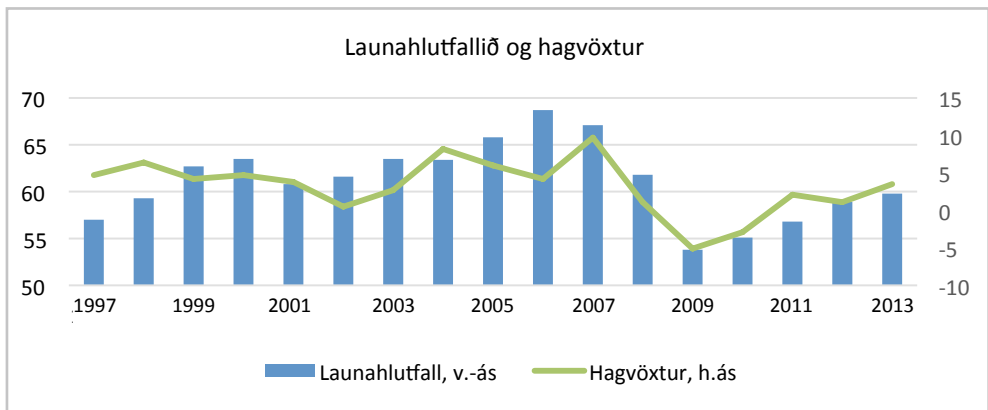
Íslenska leiðin hefur verið sú að samkeppnishæfni er viðhaldið með gengislækkunum og er þannig í hrópandi andstöðu við norrænu leiðina sem byggir á stöðugu gengi. Staða sjávarútvegs sagði löngum fyrir um nauðsynlegar gengislækkanir með svipuðum

hætti og staða útflutningsgreina annars staðar á Norðurlöndum hefur markað svigrúm til launabreytinga. Ýktar gengissveiflur hafa öðru fremur mótað efnahagsþróun það sem af er öldinni og m.a. ráðið miklu um þróun launahlutfallsins (hlutar launa í verðmætasköpuninni). Móttun nýrra vinnubragða við gerð kjarasamninga hér á landi mun taka tíma og ráðast af íslenskum aðstæðum. Augljós fyrstu skref hafa verið stigin er varðar sameiginlegt mat á launatölfræði og ástandi og horfum í efnahagsmálum.

Hlutar launa í verðmætasköpun

Hlutar launa jókst hratt í upphafi aldarinnar og var kominn í tæp 69% árið 2007. Hlutfallið lækkaði mikið næstu tvö árin og fór niður í 53,8% árið 2009. Samkvæmt Hagstofu Íslands var launahlutfallið 59,8% árið 2013, eða aðeins undir langtímameðaltali, sem var 61,2%. Raungengi miðað við laun er hins vegar töluvert undir langtímameðaltali.

Launahlutfall er hátt hér á landi

Alþjóðlegur samanburður leiðir í ljós að launahlutfall er mjög hátt hér á landi og raunar hvergi hærra. Á hinn bóginn eru laun á hverja unna klukkustund tiltölulega lág í saman-

burði við flest þau Vestur-Evrópuríki sem við berum okkur oftast saman við. Þetta kann að sýnast mótsögn, en skýringin liggur í lítilli framleiðni hér á landi og samsvörun er á milli stöðu stöðu landsins í samanburði við önnur lönd á mælikvarða launa og framleiðni.

Framleiðni

Framleiðni hér á landi er 75-80% af meðaltali viðskiptalanda okkar. Árlegur vöxtur framleiðni á vinnustund var 1,7% síðustu áratugi og vöxtur veginnar framleiðni vinnuafis og fjármagns var um 1%. Verkefnið hlýtur því að vera að auka framleiðni með bættu skipulagi og betri verkferlum ef markmiðið er að nálgast lífskjör í þeim ríkjum þar sem þau eru best.

Ráðstöfunartekjur

Kaupmáttur ráðstöfunartekna hefur aukist mun hægar en kaupmáttur m.v. launavísitölu. Launatekjur hafa aukist hægar en launavísitala og eignatekjur lækkuðu mikið í kjölfar hrunsins 2008, en einnig þyngdist byrði beinna skatta. Seðlabankinn spáir því að kaupmáttur ráðstöfunartekna heimila í heild aukist um tæp 5% árið 2014, tæp 6% árið 2015, tæp 4% árið 2016 og 4,6% árið 2017.

I. Hluti

Launapróun 2006 – 2014

Efnisyfirlit I. hluta

1 Inngangur.....	12
2 Launavísitala.....	13
2.1 Mánaðarleg launavísitala.....	13
2.2 Vísitala launa – Starfsmenn á almennum vinnumarkaði og opinberir starfsmenn.....	14
3 Fern heildarsamtök og þrenn samtök vinnuveitenda.....	16
3.1 Kjarasamningar 2014.....	16
3.2 Launapróun 2006-2014.....	21
3.2.1 Launamyndun.....	22
3.2.2 Launapróun 2006-2014.....	23
3.2.3 Launapróun karla og kvenna 2006 - 2014.....	29
3.3 Launabreyting og launadreifing 2013-2014.....	31
3.3.1 Dreifing launabreytinga frá nóvember 2013 til september 2014.....	32
3.3.2 Launadreifing í september 2014.....	40
3.3.3 Próun launadreifingar 2008-2014.....	42
4 Verðbólga og kaupmáttarþróun.....	43
4.1 Vísitala neysliverðs.....	43
4.2 Þróun kaupmáttar.....	44
4.2.1 Kaupmáttur- Launavísitala.....	44
4.2.2 Kaupmáttur- fern heildarsamtök launafólks, þrír megin viðsemjendur.....	47
5 Launapróun 2008-2014 eftir atvinnugreinum, viðfangsefnum og starfsstéttum.....	51
5.1 Launapróun á almennum markaði eftir atvinnugreinum og starfsstéttum.....	51
5.2 Launapróun hjá ríkinu eftir viðfangsefni og starfsstéttum.....	55
5.3 Launapróun hjá sveitarfélögum eftir viðfangsefni og starfsstéttum.....	57
6 Viðaukar.....	60
6.1 Yfirlit yfir samningsbundnar launahækkanir frá 2007.....	60
6.2 Dreifing reglulegra launa í september 2014.....	65
6.3 Launapróun eftir atvinnugreinum, viðfangsefnum og starfsstéttum.....	68

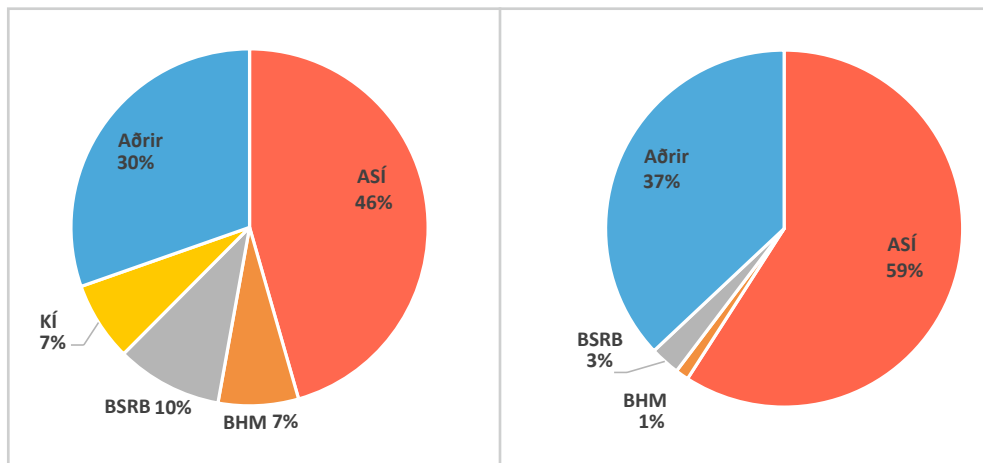
1 Inngangur

Launapróunin frá 2006 til 2014 er viðfangsefni fyrsta hluta skýrslunnar. Fyrst og fremst er horft til launa í fernum samtökum launafólks og þriggja viðsemjenda þeirra; launadreifing sýnd, kaupmáttur greindur og launapróun karla og kvenna skoðuð. Áhersla er lögð á kjarasamninga sem gerðir voru undir árslok 2013 og á fyrri hluta árs 2014 og breytingu launa frá 2013 til 2014. Þá er fjallað um launapróun eftir starfsstéttum og atvinnugreinum á almennum markaði og hjá ríki og sveitarfélögum.

2 Launavísitala

2.1 Mánaðarleg launavísitala

Hagstofa Íslands birtir mánaðarlega launavísitölu sem tekur til alls vinnumarkaðarins, að starfsmönnum í fiskveiðum og landbúnaði undanskildum. Vísitalan er byggð á öllu launasafni Hagstofunnar og tekur þannig einnig til hópa sem ekki eru í stéttarfélagum og stéttarfélagum (t.d. hjúkrunarfræðinga, lækna og starfsmanna fjármálafyrirtækja) sem ekki eiga aðild að þeim heildarsamtökum sem fjallað er um í þessari skýrslu. Laun starfsmanna á almennum vinnumarkaði veiga rösklega 72% í vísitölunni og starfsmenn ríkis og sveitarfélaga tæplega 28% og hafa þessi hlutföll verið lítt breytt undanfarin ár. Mynd 1 sýnir vægi heildarsamtakanna og annarra í launavísitölunni í heild og þar kemur fram að heildarsamtökin veiga tæplega 70% í henni. Mynd 2 sýnir með sama hætti vægi samtakanna í launavísitölu á almenna markaðnum.

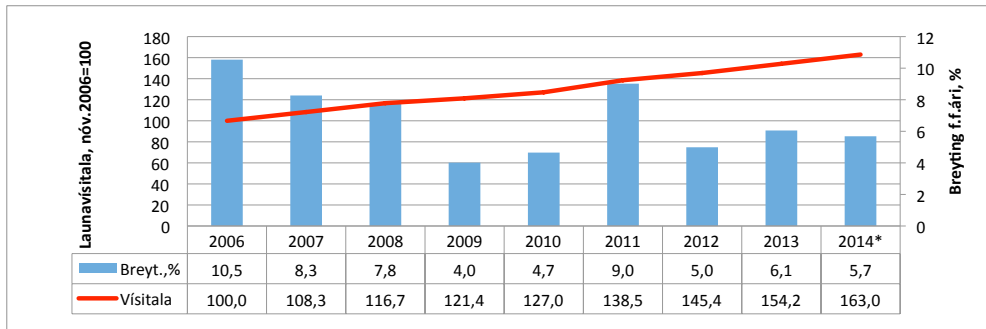
Mynd 1. Vægi einstakra heildarsamtaka og annarra í launavísitölu í heild.

Mynd 2. Vægi einstakra heildarsamtaka og annarra í launavísitölu á almennum markaði.

Launavísitalan er byggð á pöruðum samanburði, þ.e. samanburði á launum sömu einstaklinga í sömu störfum hjá sömu fyrirtækjum milli tveggja samliggjandi mánaða. Launavísitalan tekur bæði til fullvinnandi og hlutastarfsfólks. Að þessu leyti er vísitalan skilgreind með öðrum hætti en þær upplýsingar um þróun launa fólks sem á aðild að heildarsamtökum launafólks sem um er fjallað í þessari greinargerð, en þar er eingöngu miðað við laun fullvinnandi fólks. Launavísitölunni er ætla að endurspeglar almenna launapróun í landinu.

Til samræmis við greiningu á launum eftir heildarsamtökunum er í þessari umfjöllun um launavísitöluna í mynd 3 miðað við nóvember gildi frá frá 2006 til 2013 og september 2014.

Á sex og hálfu ári, frá nóvember 2006 til september 2014, hefur launavísitalan hækkað um 63%. Svarar þetta til 0,53% hækkunar á mánuði að jafnaði eða 6,5% á ári. Mynd 3 sýnir

Mynd 3. Launavísitala og ársbreytingar.

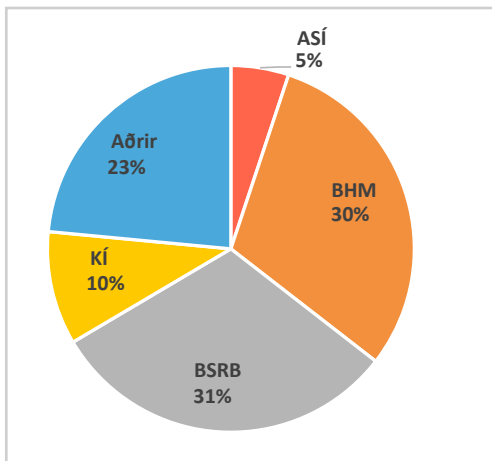
* September 2014

Þróun vísitölunnar og ársbreytingar hennar, en laun hafa hækkað á bilinu 5-6% undanfarin þrjú ár. Frá nóvember 2013 til september 2014 hækkaði vísitalan um 5,7%.¹ Þetta er mun meiri hækkan en að var stefnt í kjarasamningum í lok árs 2013 og frameftir ári 2014. Árshækkun vísitölunnar er um tvöfalt meiri en nemur almennum lágmarkshækkunum í prósentum í helstu samningum, sjá nánar í töflu 2.

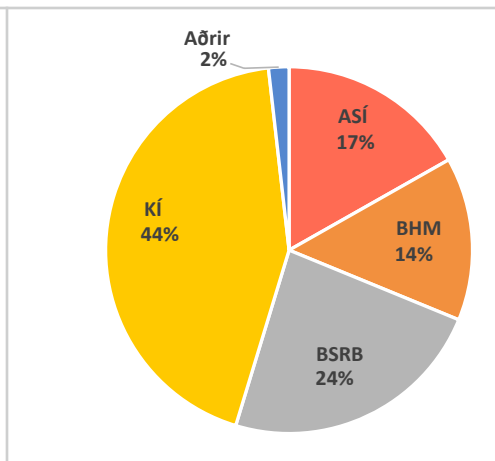
14

2.2 Vísitala launa – Starfsmenn á almennum vinnumarkaði og opinberir starfsmenn

Ársfjórðungslega birtir Hagstofa sundurliðun á launum milli almenna og opinbera vinnumarkaðarins. Opinberum starfsmönnum er einnig skipt milli ríkis og sveitarfélaga. Vægi starfsmanna ríkis og sveitarfélaga í launavísitölunni er byggt á heildarlaunum hvors hóps

Mynd 4. Vægi heildarsamtaka og annarra í launavísitölu ríkisins.

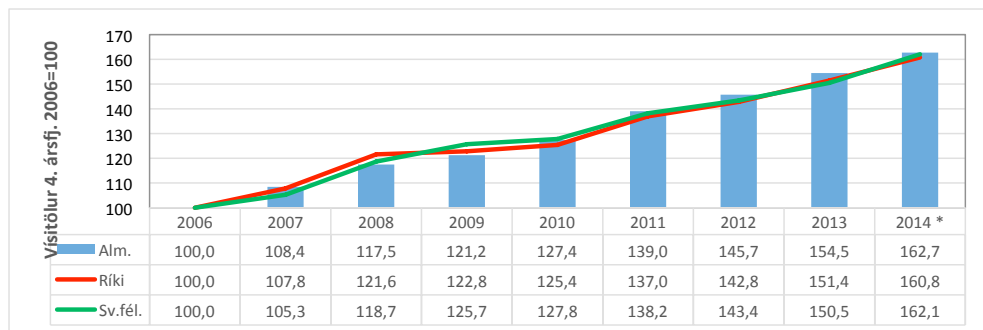

Mynd 5. Vægi heildarsamtaka og annarra í launavísitölu sveitarfélaga.

1. Launavísitalan hækkaði verulega á haustmánuðum 2014, eða um 0,6% í október og 0,2% í nóvember. Árshækkun frá nóvember 2013 til jafnlengdar 2014 nam því 6,6%.

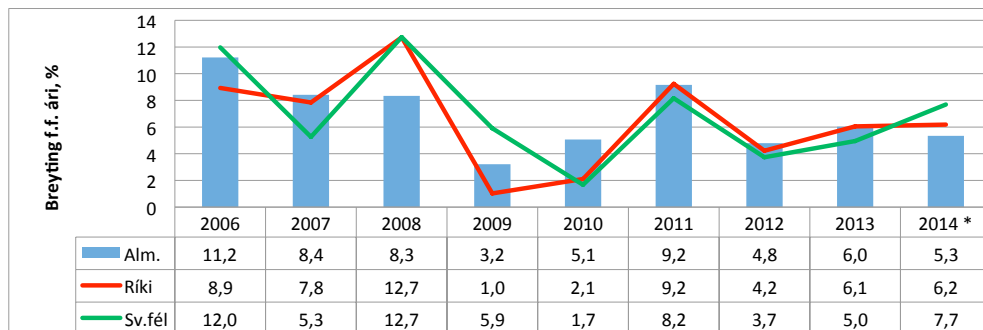
um sig árið áður. Myndir 4 og 5 sýna vægi heildarsamtaka og annarra í launavísitölu ríkis og sveitarfélaga.

Sveitarfélögin vege um 13% í launavísitölunni og ríkið tæplega 15%. Verkefni hafa verið færð frá ríki til sveitarfélaga á undanförunum árum. Ber þar hæst yfirfærsla málefna fatlaðra árið 2011. Vægi sveitarfélaganna hefur farið vaxandi í vísitölunni undanfarin ár af þessum sökum.

Mynd 6. Launabróun á almennum vinnumarkaði og hjá ríki og sveitarfélögum. 4. ársfjórðungur 2006 = 100

* 3. ársfjórðungur.

Mynd 7. Breyting launa frá fyrra ári á almennum vinnumarkaði og hjá ríki og sveitarfélögum.

* 3. ársfjórðungur.

Laun á almennum markaði hafa hækkað aðeins meira en hjá hinu opinbera þegar litið er til alls tímabilsins frá 2006 til 2014, en hér er miðað við fjórða ársfjórðung árána 2006 til 2013 og þriðja fjórðung 2014. Frá 2013 til 2014 hækkuðu laun á opinberum markaði ívið meira en á hinum almenna.

3 Fern heildarsamtök og þrenn samtök vinnuveitenda

Þeir aðilar sem að þessu riti standa hafa gert samning við Hagstofu Íslands um greiningu á launum og launapróun félagsmanna í aðildarfélögum heildarsamtakanna fjögurra og viðsemjenda þeirra. Greiningin er byggð á launagögnum Hagstofunnar. Allar upplýsingar um laun og þróun þeirra eru frá Hagstofunni og því óþarft að geta heimilda við hvert línurit eða hverja töflu.

3.1 Kjarasamningar 2014

Í þessari samantekt er farið yfir meginatriði kjarasamninga milli þeirra fernu heildarsamtaka launamanna og þriggja viðsemjenda þeirra sem skýrsla þessi tekur til. Í þessari afmörkun felst að ekki er fjallað um samninga samtaka eða félaga launamanna sem standa utan við heildarsamtökin. Á þetta við t.d. um kjarasamninga lækna og ríkisins, og flugmanna og viðsemjenda þeirra. Með sama hætti eru samningar stéttarfélaga og einstakra fyrirtækja, s.s. stóriðju-, orku-, eða samgöngufyrirtæki, undanskildir og sama á við um stofnanasamninga einstakra félaga opinbera starfsmanna og viðsemjenda þeirra.

Í aðdraganda kjarasamninga 2014 var lagt á ráðin um endurbætur á vinnulagi við kjarasamninga og stefnt að mótun nýs íslensks kjarasamningalíkans að norrænni fyrirmynd. Liður í þeirri vinnu var útgáfa fyrstu útgáfu þessarar skýrslu, í aðdraganda kjarasamninga, sem út kom í október 2013 og Kjarasamningar og vinnumarkaður á Norðurlöndum, sem gefin var út í maí 2013. Kjarasamningar sem gerðir voru í lok árs 2013 og frameftir ári 2014 voru skammtímasamningar, en í þeim fólst einnig undirbúningur að næsta samningi, sk. aðfarasamningi, með áformum um nýtt vinnulag við gerð kjarasamninga.

Kjarasamningar ASÍ og SA

Þann 21. desember 2013 voru undirritaðir kjarasamningar milli aðildarfélaga ASÍ (Flóabandalag, LÍV, RSÍ, Samiðnar, LÍV, VR og félaga með beinni aðild) og SA. Samningurinn fól í sér framlengingu gildandi samnings til loka árs 2014. Samið var um 2,8% almenna launahækkun frá 1. janúar, þó að lágmarki 8.000 kr. á mánuði fyrir fullt starf og sérstaka

Kjarasamningar ASÍ og SA

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. jan. 2014	2,8%, að lágmarki 8 þús.kr.	Almenn launahækkun.
1. jan. 2014	1.750 kr.	Hækkun launataxta undir 230 þús.kr.
1. feb. 2014	14,6 þús.kr.	Eingreiðsla m.v. fullt starf, félög sem felldu desember samninginn.

hækkun um 1.750 kr. á mánaðarlaunataxta undir 230.000 kr. Lágmarkstekjur fyrir fullt starf 18 ára og eldri voru hækkaðar í 214.000 kr. á mánuði, sem nam 10 þús. kr. eða 4,9%.

Kjarasamningarnir frá 21. desember voru felldir í 22 stéttarfélögum með helming félagsmanna sem samningarnir tóku til og var málum þeirra vísað til ríkissáttasemjara. Lagði hann fram sáttatillögu í febrúar og fól hún í sér að laun hækkuðu frá 1. febrúar með sama hætti og samið var um í desember en að auki kæmi 14.600 kr. eingreiðsla sem meta má ígildi frestunar launahækkunar frá janúar til febrúar. Þá kvað sáttatillagan á um 30 þús. kr. hækkun desember- og orlofsuppbóta. Samningstími sáttatillögunnar var til loka febrúar 2015, eða 13 mánuðir. Sáttatillagan var samþykkt í félögunum og í framhaldinu var hækkun desember- og orlofsuppbóta tekin upp í öðrum samningum aðildarfélaganna ASÍ og SA, auk þess sem gildistími þeirra var lengdur

Kjarasamningar ASÍ og ríkisins

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. mars 2014	2,8%, að lágmarki 8 þús.kr.	Almenn launahækkun. 14,6 þús.kr. Eingreiðsla m.v. fullt starf.
1. mars 2014	1.750 kr.	Hækkun launataxta undir 230 þús.kr.
1. apríl 2015	20 þús.kr.	Eingreiðsla m.v. fullt starf.

17

Kjarasamningar ASÍ og ríkisins

Samningar Starfsgreinasambandsins og ríkisins voru gerðir 1. apríl og báru sviptmót af samningum við SA. Samningarnir tóku gildi síðar, þannig að launahækkanir komu til framkvæmda á tímabilinu 1. mars til 1. maí. Samningarnir eru til eins árs, eða til loka apríl 2015.

Kjarasamningar sveitarfélaga og ASÍ og BSRB (starfsmatshópar)

Kjarasamningar Sambands íslenskra sveitarfélaga og stéttarfélaganna innan BSRB og ASÍ voru gerðir í júlí 2014. Gilda þeir frá 1. maí 2014 til 30. apríl 2015. Byggjast samningarnir á starfsmati, þar sem laun einstakra starfsmanna eru metin skv. ákveðnum viðmiðum, launahækkun er þó aldrei lægri en kr. 9.750. Jafnframt var tengitöflu breytt 1. maí 2014 og bil á milli launaflokka samræmt 1. janúar 2015. Kjarasamningar Reykjavíkurborgar og

Kjarasamningar sveitarfélaga og ASÍ og BSRB (starfsmatshópar)

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. maí 2014	6%	Hækkun launatöflu og breyting á tengitöflu.
1. jan. 2015	2%	Breyting launatöflu.

Starfsmannafélags Reykjavíkurborgar og stéttarféлага innan ASÍ fólu í sér minni hækkunir en í kjarasamningum Sambands sveitarféлага við sömu stéttarfélög og voru í samræmi við samninga á almennum vinnumarkaði.

Kjarasamningar BSRB og ríkisins

SFR sem er stærsta stéttarfélagið innan BSRB og ríkið undirrituðu kjarasamning í lok mars 2014 og gildir hann frá 1. mars 2014 til 30. apríl 2015. Felur samningurinn í sér sömu upphafshækkunir og í samningum ASÍ og SA. Þá var samið um 20 þús.kr. eingreiðsla í lok samningstímans með vísan til lengri samningstíma.

Kjarasamningar BSRB og ríkisins

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. mars 2014	2,8%, lágmark 8 þús.kr.	Almenn launahækkun.
1. mars 2014	1.750 kr.	Hækkun launataxta undir 230 þús.kr.
1. mars 2014	14,6 þús.kr.	Eingreiðsla (m.v. fullt starf).
1. apríl 2015	20 þús.kr.	Eingreiðsla (m.v. fullt starf).

18

Kjarasamningar sveitarféлага og BHM

Samningar milli aðildarféлага BHM og Sambands íslenskra sveitarféлага voru gerðir í lok mars 2014. Um er að ræða samninga til eins og hálfis árs, eða frá 1. mars 2014 til 31. ágúst 2015. Fela samningarnir í sér töfluhækkun sem kom til framkvæmda í upphafi samningstímans. Nemur hækkun vegna þessa 8,5% að meðaltali yfir samningstímabilið, en á móti koma breytingar á ákvæðum samnings um álög vegna starfsaldurs og menntunar.

Samningar Reykjavíkurborgar og flestra féлага innan BHM byggja á starfsmati og leiða til niðurstöðu sem er nokkuð frábrugðin samningum Sambands sveitarféлага og aðildarféлага BHM.

Kjarasamningar sveitarféлага og BHM

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. mars 2014	8,5%	Almenn launahækkun.

Kjarasamningar BHM og ríkisins

Samningar aðildarféлага BHM og ríkisins voru gerðir 28. maí 2014. Gildistími þeirra er frá 1. febrúar 2014 til 28. febrúar 2015.

Samningnum fylgir bókun um endurskoðun á umhverfi stofnanasamninga og samkvæmt henni skal verja allt að 200 m.kr. til þeirra.

Kjarasamningar BHM og ríkisins		
Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. feb. 2014	2,8%	Almenn launahækkun.
1. feb. 2014	0,8%	Ný launatafla. Leiðrétting á ósamræmi í bilum á milli launaflokka og þrepa.

Kjarasamningur ríkisins og KÍ vegna framhaldsskólakennara

KÍ og ríkið undirrituðu kjarasamning 4. apríl 2014 vegna framhaldsskólakennara. Verkfall þeirra hafði þá staðið frá 17. mars. Gildistími samningsins er frá 1. mars 2014 til 31. október 2016, þó þannig að verði nýtt vinnumat og nýr vinnutímakafla felldur í almennri atkvæðagreiðslu í febrúar 2014, er samningurinn laus án frekari fyrirvara.

Samningstíminn er rösklega tvö og hálf t. Forsenduákvæði er í samningnum um að verði samið um frekari almennar launahækkanir en í samningnum felst skuli sérstök nefnd fjalla um hvernig sambærilegar breytingar gildi um samninginn.

Kjarasamningur ríkisins og KÍ vegna framhaldsskólakennara		
Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. mars 2014	2,8%	Almenn hækkun.
1. mars 2014	4%	Vegna tiltekinna breytinga í samningnum.
1. ágúst 2014	5%	Vegna tiltekinna breytinga í samningnum.
1. janúar 2015	2%	Almenn hækkun.
Febrúar 2015		Atkvæðagreiðsla um vinnumat og nýjan vinnutímakafla.
1. maí 2015	8%	Vegna gildistöku vinnumat og nýs vinnutímakafla.
1. jan. 2016	2%	Almenn hækkun.

Kjarasamningar sveitarfélaga og KÍ

Samningar KÍ vegna grunnskólakennara og Sambands íslenskra sveitarfélaga voru gerðir 20. maí 2014. Um er að ræða rösklega tveggja og hálfis árs samning sem felur í sér breytingar á ýmsum ákvæðum fyrir utan hækkun launaliða. Eitt af þessum ákvæðum er afsal kennara á kennsluafslætti, en ekki liggur fyrir hversu margir kennarar hafa afsalað sér afslætti. Nýr vinnutímakafli verður borinn undir atkvæði félagsmanna. Verði hann samþykktur og vinnutíma kennara breytt hækka laun grunnskólakennara um 9,5% í maí 2015 og loks kemur til framkvæmda almenn hækkun um 2% í janúar 2016.

Kjarasamningar sveitarfélaga og KÍ

Dagsetning	Hækkun	Skýring
1. maí 2014 vinnumat	7,3%	Almenn launahækkun grunnskólakennara með tilvísun í nýtt
1. júní 2014	7,6%	Breytingar á launaröðun leikskólakennara og niðurfelling á greiðslum vegna neysluhlés. Almenn launahækkun leiðbeinanda í félagi leikskólakennara um 2,8% og 14,6 þús. kr. eingreiðsla.
1. ágúst 2014	Niðurstaða óþekkt	Breytt launatafla vegna þeirra kennara sem afsala sér kennsluafslætti.
1. jan. 2015	2%	Almenn launahækkun grunnskólakennara.
1. mars 2015	2%	Almenn launahækkun leikskólakennara.
1. feb. 2015	20 þús.kr.	Eingreiðsla til leiðbeinenda í leikskólum.
Feb. 2015		Atkvæðagreiðsla um vinnumat og nýjan vinnutímakafla
1. maí 2015	9,5%	Vegna gildistöku vinnumats og nýs vinnutímakafla.
1. jan. 2016	2%	Almenn launahækkun grunnskólakennara.

Samningur KÍ og Sambands íslenskra sveitarfélaga vegna leikskólakennara var gerður 16. júní 2014 og er samningurinn til eins árs, frá 1. júní 2014 til 31. maí 2014. Í samningnum er skilið milli leikskólakennara (með leikskólakennarapróf) og leiðbeinenda, en í síðari hópnum er um þriðjungur félagsmanna í Félagi leikskólakennara. Verulegar breytingar eru gerðar á launaröðun leikskólakennara og raðast þeir með sama hætti og grunnskólakennarar, en í því felst umtalsverð launahækkun. Laun leiðbeinenda hækka um 2,8% frá 1. júní 2014, auk þess sem leiðbeinendur fá eingreiðslu í júní 2014 og febrúar 2015.

3.2 Launaþróun 2006-2014

Itöflu 1 er þróun reglulegra launa greind eftir heildarsamtökunum og viðsemjendum þeirra og launavísitala Hagstofunnar sýnd til samanburðar. Regluleg laun eru skilgreind á blaðsíðu 24. Launavísitalan fellur mjög saman við launaþróun launafólks innan raða ASÍ á almennum vinnumarkaði, enda vegur þessi hópur þungt í vísitölunni, eða um 46%.

Taflan sýnir einnig að ríkisstarfsmenn í stéttarfélögum innan ASÍ hafa hækkað mest í launum á þessu tímabili, en starfsmenn í aðildarfélögum BSRB hjá sveitarfélögum minnst. Ítarlegri grein er gerð fyrir þessum niðurstöðum í kafla 3.2.2. um launaþróun og um kaupmáttarþróun sem af henni leiðir í kafla 4.2.

	ASÍ			BHM		BSRB		KÍ		Launa - vísitala
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	109,6	105,8	105,1	108,7	108,4	108,3	104,9	107,2	104,0	108,3
2008	117,0	124,7	109,3	123,4	115,3	123,1	110,5	123,0	124,2	116,7
2009	121,7	127,6	127,5	124,3	123,2	124,4	123,9	123,5	129,3	121,4
2010	128,2	134,6	130,9	127,1	125,1	130,3	126,2	124,7	130,8	127,0
2011	137,7	141,8	139,4	135,9	133,9	138,4	133,5	134,0	138,3	138,5
2012	145,6	149,4	146,8	144,1	141,5	145,1	140,1	140,2	144,6	145,4
2013	154,5	165,5	155,5	153,1	148,7	155,2	147,7	146,3	152,0	154,2
2014*	162,4	173,9	166,7	162,2	162,0	161,0	157,4	167,8	168,8	163,0

Tafla 1. Vísitala reglulegra launa í fernum heildarsamtökum og þremur samnings sviðum í nóvember 2006 til september 2014. Nóvember 2006 = 100.

* September 2014

Allstór hópur félagsmanna aðildarfélag BSRB starfar á almennum markaði, en fyrst og fremst er þar um að ræða starfsfólk opinberra hlutafélaga (ohf.). Hagstofan vann að beiðni vinnuhópsins gögn um launaþróun þessara félagsmanna aðildarfélag BSRB. Eru þau til-tæk frá árinu 2008. Í töflu 2 eru upplýsingar um launaþróun BSRB á almenna markaðnum sýnd sem og annarra hópa með grunn í nóvember 2008.

	ASÍ			BHM		BSRB			KÍ		Launa - vísitala
	Almenn	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Almenn	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	
2006	85,5	80,2	91,5	81,1	86,8		81,2	90,5	81,3	80,5	85,7
2007	93,7	84,9	96,1	88,1	94,1		88,0	94,9	87,1	83,7	92,8
2008	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2009	104,0	102,3	116,6	100,8	106,9	107,3	101,1	112,1	100,4	104,1	104,0
2010	109,5	108,0	119,7	103,0	108,5	111,6	105,9	114,2	101,3	105,3	108,9
2011	117,6	113,7	127,5	110,2	116,2	118,6	112,5	120,8	108,9	111,3	118,7
2012	124,4	119,8	134,3	116,8	122,7	126,9	117,8	126,8	114,0	116,4	124,6
2013	132,1	132,8	142,3	124,1	129,0	133,9	126,0	133,6	118,9	122,4	132,1
2014*	138,8	139,5	152,5	131,5	140,5	140,3	130,7	142,5	136,4	135,9	139,7

Tafla 2. Vísitala reglulegra launa í fernum heildarsamtökum og þremur samnings sviðum í nóvember 2008 til september 2014. Nóvember 2008 = 100.

* September 2014

Rétt er að benda á að staða kjarasamninga og þróun efnahagsmála yfirleitt á árinu 2008 var með þeim hætti að það ár er ekki heppilegt grunnár. Tafla 2 sýnir töluvert aðra mynd af launapróun einstakra hópa en tafla 1.

3.2.1 Launamyndun

Launamyndun er niðurstaða flókinna ferla. Kjarasamningar mynda gólf fyrir frekari launabreytingar. Hluti af launamynduninni verður til í fyrirtækjasamningum á almenna markaðnum, stofnasamningum á hinum opinbera og einstaklingsbundnum samningum á báðum mörkuðum. Í hverri samningalotu eru gerðir fjölmargir kjarasamningar, t.d. gera Samtök atvinnulífsins um 130 kjarasamninga í hverri lotu, ríkið um 50 og sveitarfélögin um 60. Á undanförunum árum hefur í ríkum mæli verið samið um krónutöluhækkanir, launapróunartyggingu og ýmis konar tilfærslur milli launaflokka, sem erfitt er að meta til hlutfallshækkana yfir stóra hópa launamanna.

Hækkun launavísitölu um 5,7% frá nóvember 2013 til september 2014, á sama tíma og almennar samningsbundnar hækkanir voru 2,8%, gefur vísbendingu um mikilvægi annarra þátta launamyndunarinnar. Heildstætt og samræmt kostnaðarmat á samningum liggur ekki fyrir, en í töflu 3 er brugðið upp einfaldri mynd af þróuninni frá 2007. Einföldunin felst í því að í stað kostnaðarmats á samningum er miðað við almennar, lágmarks launahækkanir í prósentum sem um hefur verið samið í kjarasamningum. Þessar hækkanir eru bornar saman við hækkun reglulegra launa skv. Hagstofunni. Það sem þá stendur eftir og nefnt er „annað“ í töflunni eru hækkanir vegna krónutöluhækkana, breytinga á launaflokkum, fyrirtækjasamninga, starfsaldurshækkana, og annarra einstaklingsbundinna launahækkana.

22

		ASI			BHM			BSRB			KÍ	
		Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	
2007	Almenn**	2,90	2,90	3,00	3,00	3,00		3,00	5,00			
	Annað	6,65	2,69	2,33	5,75	6,19		4,96	0,05	7,16	4,01	
	Samtals	9,55	5,59	5,33	8,75	9,19		7,96	5,05	7,16	4,01	
2008	Almenn**	5,50	0,50	3,00	2,50	3,00		3,00	2,00			
	Annað	1,13	17,50	0,83	10,90	3,38		10,58	3,49	14,79	19,41	
	Samtals	6,63	18,00	3,83	13,40	6,38		13,58	5,49	14,79	19,41	
2009	Almenn**	3,50										
	Annað	0,49	2,15	17,22	0,80	6,81	7,27	1,00	11,71	0,41	4,12	
	Samtals	3,99	2,15	17,22	0,80	6,81	7,27	1,00	11,71	0,41	4,12	
2010	Almenn**	2,50										
	Annað	2,81	5,69	2,63	2,18	1,71	4,01	5,07	1,62	0,92	1,11	
	Samtals	5,31	5,69	2,63	2,18	1,71	4,01	5,07	1,62	0,92	1,11	
2011	Almenn**	4,25	4,25		4,25	4,25		4,25	4,25			
	Annað	3,08	1,21	6,68	2,66	3,09	6,30	1,89	1,97	7,47	5,75	
	Samtals	7,33	5,46	6,68	6,91	7,34	6,30	6,14	6,22	7,47	5,75	
2012	Almenn**	3,50	3,50		3,50	3,50		3,50	3,50			
	Annað	2,28	1,94	5,01	2,78	1,63	6,97	1,24	1,43	1,43	4,60	
	Samtals	5,78	5,44	5,01	6,28	5,13	6,97	4,74	4,93	4,68	4,60	
2013	Almenn**	3,25	3,25		3,25	4,40		3,25	3,50			
	Annað	2,88	7,54	5,90	3,03	0,73	5,50	3,73	1,90	1,07	5,10	
	Samtals	6,13	10,79	5,90	6,28	5,13	5,50	6,98	5,40	4,32	5,10	
2014*	Almenn**	2,80	2,80		3,65		2,80	2,80		13,70		
	Annað	2,30	2,24	7,17	2,31	8,92	1,99	0,93	6,60	0,99	11,06	
	Samtals	5,10	5,04	7,17	5,96	8,92	4,79	3,73	6,60	14,69	11,06	

Tafla 3. Launamyndunin: Skipting hækkana reglulegra launa milli almennra, lágmarks hlutfallshækkana launa í kjarasamningum og annarra þátta.

Að auki geta breytingar á bónusum og vaktaálögum haft áhrif á hækkanir einstakra hópa á milli ára. Í allmörgum samningum var ekki um að ræða almennar lágmarks launahækkanir í prósentum og í þeim tilvikum eru eyður í töflunni. Í þeim tilvikum fyrir árið 2014 þar sem almenn hækkun er tilgreind er „annað“ á bilinu 1% til 2%.

Launamyndun er allmismunandi eftir mörkuðum og samningssviðum. Kjarasamningar kveða á um lágmarkslaun á hverju sviði og verulegur hluti launamyndunar er utan við hina almennu og miðlægu kjarasamninga. Sá hluti er í mörgum tilvikum einstaklingsbundinn án formlegs skipulags. Á almenna vinnumarkaðnum er í sumum tilvikum um að ræða kjarasamninga milli fyrirtækja og starfsmanna. Stofnanasamningar voru teknir upp hjá ríkinu árið 1997, en þeim var ætlað að að segja til um hvernig ákveða skuli dagvinnulaun hvers og eins starfsmanns og eru þannig útfærsla á kjarasamningum. Sveitarfélögin hafa farið aðra leið, en þau tóku upp svo kallað starfsmat um miðjan síðasta áratug. Starfsmatið felur í sér að reynt er að leggja kerfisbundið mat á innihald og einkenni starfa. Matið er síðan nýtt við uppröðun á mismunandi störfum og launasetning þeirra byggt á matinu. Starfsmatið tekur til rúmlega 60% starfsmanna sveitarfélaga, þó ekki kennara og að jafnaði ekki til félagsmanna aðildarfélaga BHM.

3.2.2 Launapróun 2006-2014

Gagnasafnið sem niðurstöður byggja á er fengið úr launarannsókn Hagstofu Íslands. Niðurstöður á almennum vinnumarkaði byggja á úrtaki fyrirtækja í iðnaði, veitum, samgöngum og flutningum, byggingarstarfsemi og mannvirkjagerð, verslun og ýmissi viðgerðarþjónustu. Niðurstöður fyrir opinbera starfsmenn byggja á heildarsafni frá ríki og úrtaki sveitarfélaga. Eingöngu er byggt á launum fullvinnandi félagsmanna í stéttarfélögum, sem aðild eiga að ASÍ, BSRB, BHM og KÍ, og náð hafa 18 ára aldri. Samræmd gögn Hagstofu Íslands fyrir almenna og opinbera vinnumarkaðinn ná aftur til ársins 2006 og ræðst upphafsár í þessari skýrslu af því. Miðað er við laun í nóvember árin 2006-2013 og september 2014 sem voru nýjustu tiltækar tölur við vinnslu þessara skýrslu.

Í gagnasafninu í september 2014 lágu til grundvallar laun 25 þúsund fullvinnandi launamanna, þ.a. voru rúmlega 11 þúsund félagsmenn stéttarfélaga innan ASÍ, um 4 þúsund innan BHM, 7 þúsund innan BSRB og 3 þúsund innan KÍ.

Skilgreiningar hugtaka í launarannsóknum Hagstofu Íslands

Fullvinnandi er sá sem fær greidd laun fyrir vinnustundir (þ.e. fyrir dagvinnu, vaktavinnu, og yfirvinnu) sem eru a.m.k. 90% af mánaðarlegri dagvinnuskyldu. Einstaklingur sem ekki nær 90% lágmarkinu telst vera í hlutastarfi. Dagvinnuskylda er mismunandi eftir kjarasamningum, til dæmis er dagvinnuskylda verkafélks oftast 173,3 klukkustundir á mánuði en skrifstofufólks 162,5 klukkustundir.

Regluleg laun eru greidd laun fyrir umsaminn vinnutíma, hvort sem um er að ræða dagvinnu eða vaktavinnu. Þau eru umreiknuð í fullt starf ef greiddar stundir í dagvinnu eða vaktavinnu eru lægri en dagvinnuskylda. Meðtaldar í þessum launum eru hvers konar álags-, bónus- og kostnaðargreiðslur án tilfallandi yfirvinnu sem gerðar eru upp á hverju útborgunartímabili. Við útreikninga er ekki tekið tillit til uppmælinga, ákvæðisgreiðslna, hlunninda, akstursgreiðslna né annarra óreglulegra greiðslna.

Reglulegt tímakaup eru regluleg laun (hvort sem er dagvinna eða vaktavinna) á hverja greidda klukkustund.

Hreint tímakaup eru laun fyrir dagvinnu á hverja greidda klukkustund, án bónusa og álaga.

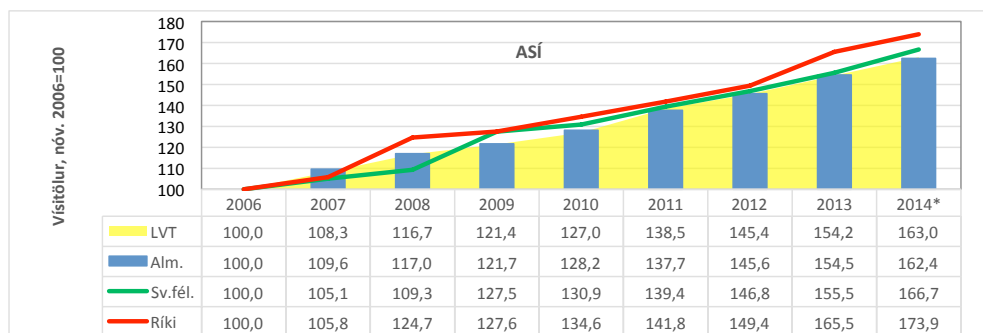
Regluleg heildarlaun eru regluleg laun að viðbættum tilfallandi yfirvinnulaunum, veikindalaunum og fyrirframgreiðslu vegna uppmælinga. Ekki er tekið tillit til uppgjors vegna uppmælinga, ákvæðisgreiðslna, hlunninda, akstursgreiðslna eða annarra óreglulegra greiðslna.

Í þessum kafla er rakin launaþróun eftir heildarsamtökum og viðsemjendum með sama hætti og gert var í útgáfu síðasta árs. Vandlega hefur verið farið yfir gagnasafnið og nokkrar endurbætur gerðar. Felast þær einkum í því að fleiri launamenn parast nú en í fyrri útgáfu, þar sem leiðréttingar hafa verið gerðar vegna fyrirtækja og stofnana sem skipt hafa um kennitölur. Í fyrri útgáfu voru starfsmenn hins opinbera sem skráðir voru í atvinnugreinum L (fasteignaviðskiptum) og M,N (ýmis sérhæfð þjónusta) ekki með í úrvinnslunni. Nú eru starfsmenn í veitum teknir með sem ekki var í fyrri útgáfu. Loks eru hér birt gögn um laun starfsmanna í aðildarfélögum BSRB á almennum markaði, en þar er einkum um að ræða starfsmenn opinberra hlutafélaga.

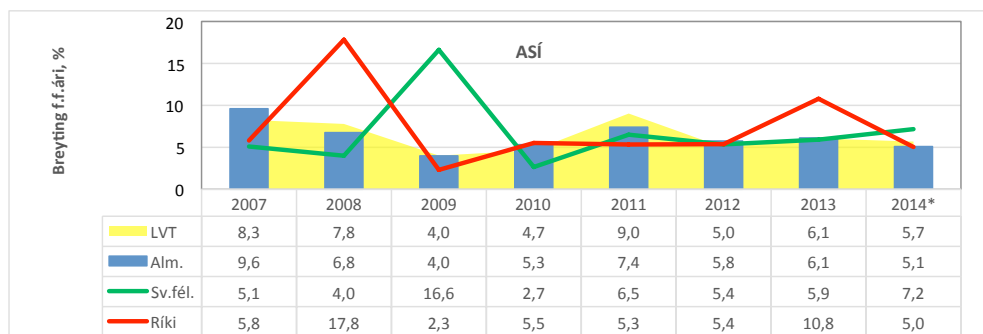
Launaþróun félagsmanna stéttarféлага innan ASÍ

Í mynd 8 og næstu myndum er launavísitalan sýnd í gulum lit í bakgrunni. Launaþróun félagsmanna stéttarféлага innan ASÍ fellur nær alveg saman við þróun launavísitölu, enda vegur þessi hópur þungt í vísitölnni. Af einstökum heildarsamtökum og samningssviðum hafa laun félagsmanna aðildarféлага ASÍ sem starfa hjá ríkinu hækkað mest á öllu tímabilinu. Um er að ræða 73,9% hækkun frá nóvember 2006 til september 2014. Annars vegar skýrist þetta af því að laun þessa hóps hækkuðu um 18% milli 2007 og 2008, vegna hækkunar launataxta um 20.300 kr. í maí 2008. Kjarasamningar milli stéttarféлага innan ASÍ og sveitarfélaganna voru gerðir síðar og komu krónutöluhækkanirnar þ.a.l. síðar til framkvæmda, eða í desember 2008. Hins vegar hækkuðu laun þessa hóps töluvert meira milli árána 2012 og 2013 en hinna hópanna. Laun félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ á almennum markaði hafa hækkað minna en félagsmanna þeirra sem starfa hjá hinu opinbera.

Mynd 8. Vísitala reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага ASÍ

* September 2014

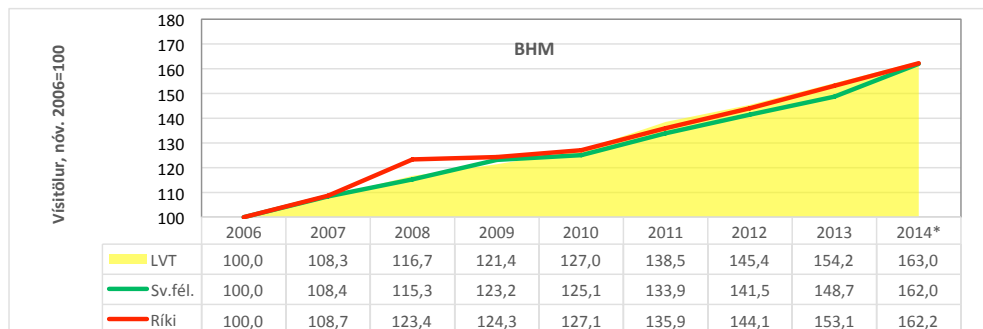

Mynd 9. Breyting reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага ASÍ frá fyrra ári.

* September 2014

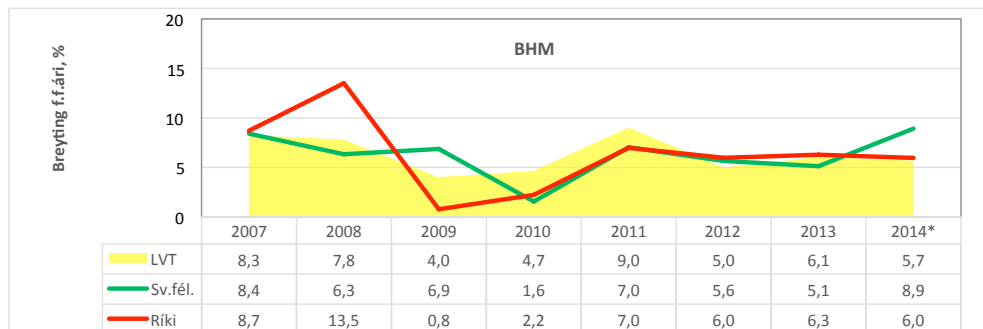
Launaþróun félagsmanna stéttarféлага innan BHM

Þegar lítið er til alls tímabilsins 2006 til 2014 kemur í ljós að laun félagsmanna í aðildarfélagum BHM hafa þróast í stórum dráttum í hátt við launavísitölu. Helsta frávikkið felst í kjarasamningsbundnum hækkunum árin 2008 hjá ríkisstarfsmönnum í BHM félagum. Árin 2012 og 2013 hækkuðu laun BHM félagsmanna hjá sveitarfélögum ívið minna en hjá ríkinu. En með launahækkun þeirra á árinu 2014 jafnaðist launaþróunin. Niðurstaðan er sú að lítil munur er á launaþróun félagsmanna aðildarféлага BHM eftir stjórnsýslustigi eins og mynd 10 sýnir og laun hækkuðu um 62% á báðum stigum.

Mynd 10. Vísitala reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага BHM.

* September 2014

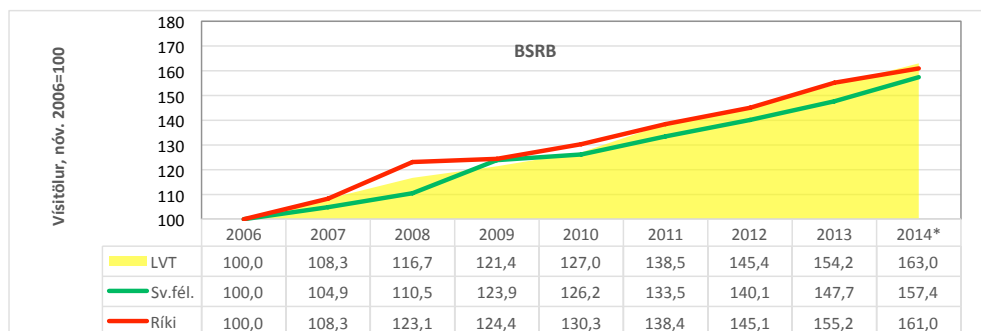

Mynd 11. Breyting reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага BHM frá fyrra ári.

* September 2014

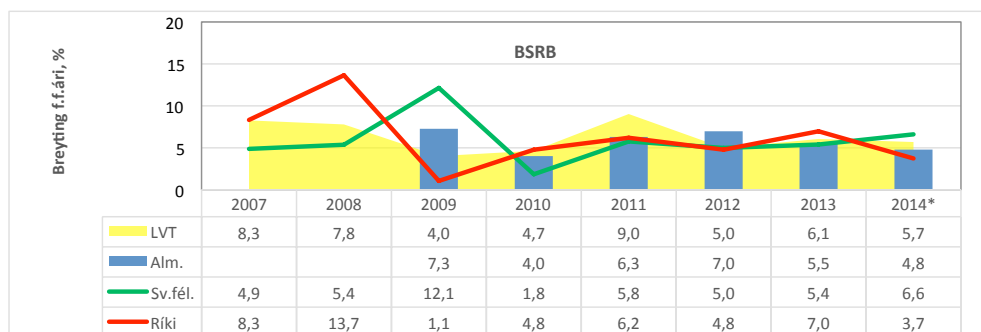
Launapróun félagsmanna stéttarféлага innan BSRB

Frá nóvember 2006 til september 2014 hækkuðu laun félagsmanna stéttarféлага innan BSRB um 57,4% hjá sveitarfélögum og heldur meira hjá ríkinu, eða um 61%. Samanburður við próun launavísitölu leiðir í ljós að laun BSRB féлага hafa ekki haldið í við launavísitölu á því tímabili sem til grundvallar liggur. Á fyrri hluta tímabilsins 2007-2009 hækkuðu laun BSRB féлага hjá ríkinu hraðar en féлага þeirra hjá sveitarfélögum. Það má rekja til þess að árið 2008 hækkuðu laun félagsmanna aðildarféлага BSRB hjá ríkinu mikið (13,7%), sem skýrist af því að 20.300 kr. hækkun launa þeirra kom til framkvæmda í maí, en samsvarandi hækkun hjá sveitarfélögum í desember.

Mynd 12. Vísitala reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага BSRB.

* September 2014

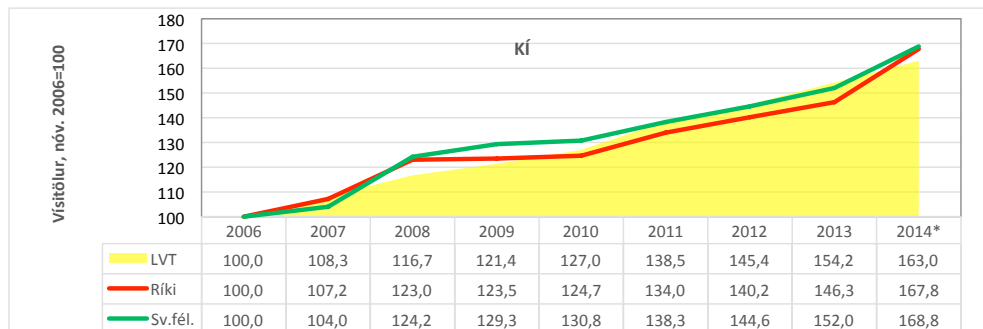

Mynd 13. Breyting reglulegra launa félagsmanna aðildarféлага BSRB frá fyrra ári.

* September 2014

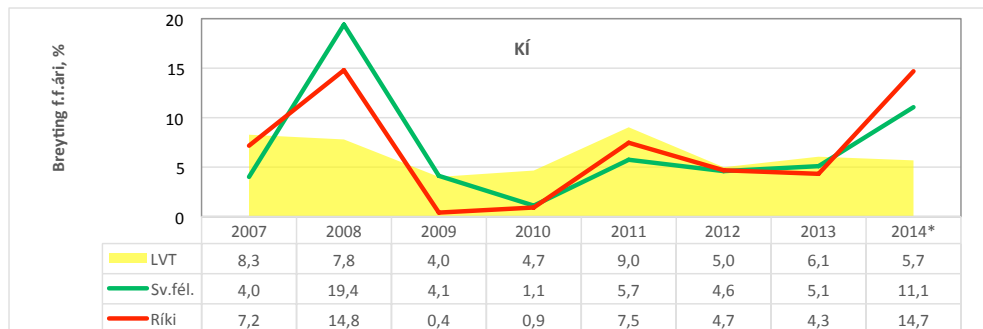
Launaþróun félagsmanna stéttarfélaganna innan KÍ

Mynd 14 sýnir uppsafnaða hækkun félagsmanna aðildarfélaganna í KÍ í grunn-, leik- og tónlistarskólum (sveitarfélög) annars vegar og framhaldsskólum (ríki) hins vegar. Þegar launaþróunin er rakin frá 2006 til 2014, kemur í ljós að laun félagsmanna í KÍ hafa hækkað umfram launavísitölu. Fyrst og fremst skýrist það af mun meiri hækkunum en aðrir fengu milli árána 2013 og 2014. En laun kennara hækkuðu minna en nemur launavísitölu á árabílinu 2010 til 2013 og kennarar, einkum í framhaldsskólum, drógust nokkuð aftur úr öðrum. Myndir 14 og 15 sýna að launaþróun hefur verið mjög álíka í þessum tveimur hópum. Hafa verður í huga að kjarasamningur tónlistarkennara var gerður í lok nóvember 2014 og launahækkana vegna hans gæti ekki í þessum tölum.

Mynd 14. Vísitala reglulegra launa félagsmanna aðildarfélaganna KÍ.

* September 2014

Mynd 15. Breyting reglulegra launa félagsmanna aðildarfélaganna KÍ frá fyrra ári.

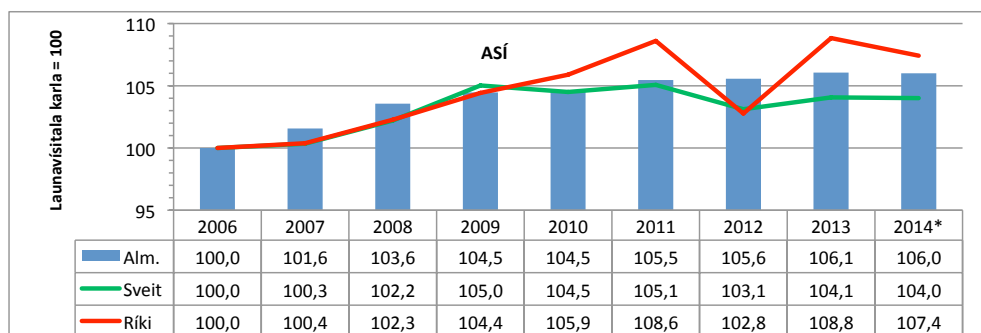
* September 2014

3.2.3 Launaþróun karla og kvenna 2006 - 2014

Í þessum kafla er dregin upp launaþróun eftir kynjum, heildarsamtökum og samningssviðum. Sú mynd sem hér er dregin upp um þróun reglulegra launa gefur til kynna að launamunur kynja hafi minnkað á því tímabili sem hér er lagt til grundvallar.

Tölur eru settar fram þannig að launavísitölu karla á hverju ári er deilt upp í launavísitölu kvenna og margfaldað með 100. Þannig fæst vísitala sem tekur gildi hærra en 100 á tilteknu ári ef uppsöfnuð launahækkun kvenna er meiri en karla. Þannig má túlka töluna 106 fyrir almenna markaðinn í mynd 16 að regluleg laun kvenna í aðildarfélögum ASÍ hafi hækkað um 6% meiri en laun karla frá nóvember 2006 til september 2014.

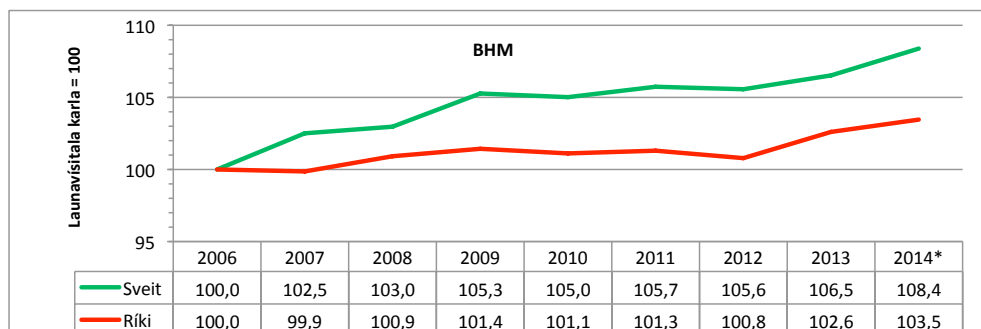
Niðurstaðan er sú að í öllum heildarsamtökum og samningssviðum hafa laun kvenna hækkað meira en karla á tímabilinu nóvember 2006 til september 2014. Þessa gætti mest hjá konum í aðildarfélögum BHM sem starfa hjá ríkinu, sem hækkuðu um 8,4% meira en karlar.

Mynd 16. Þróun reglulegra launa kvenna umfram karla í aðildarfélögum ASÍ.

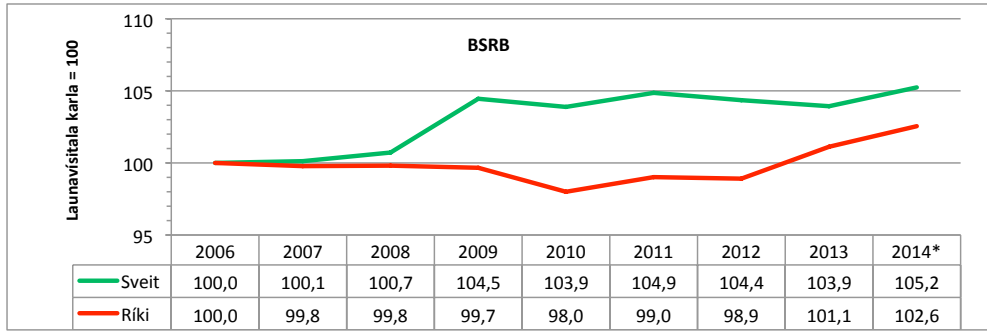
* September 2014

Myndir 17 til 19 sýna að laun kvenna sem eru félagsmenn í aðildarfélögum BHM, BSRB eða KÍ hafa hækkað þó nokkuð umfram laun karla í sömu stöðu frá 2012 til 2014.

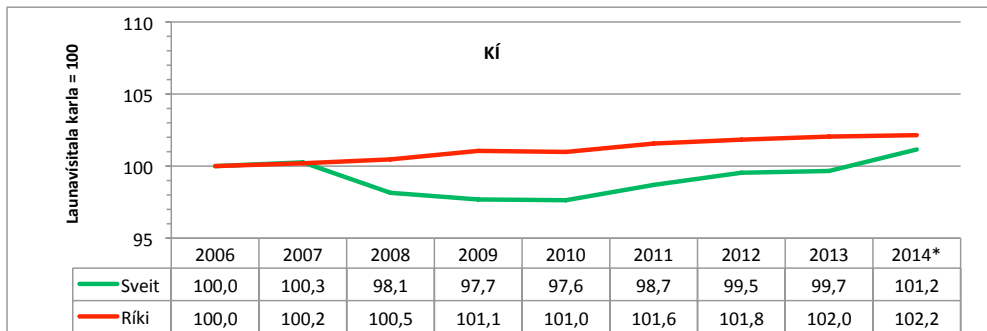
Mynd 17. Þróun reglulegra launa kvenna umfram karla í aðildarfélögum BHM.

* September 2014

Mynd 18. Þróun reglulegra launa kvenna umfram karla í aðildarfélögum BSRB.

* September 2014

Mynd 19. Þróun reglulegra launa kvenna umfram karla í aðildarfélögum KÍ.

* September 2014

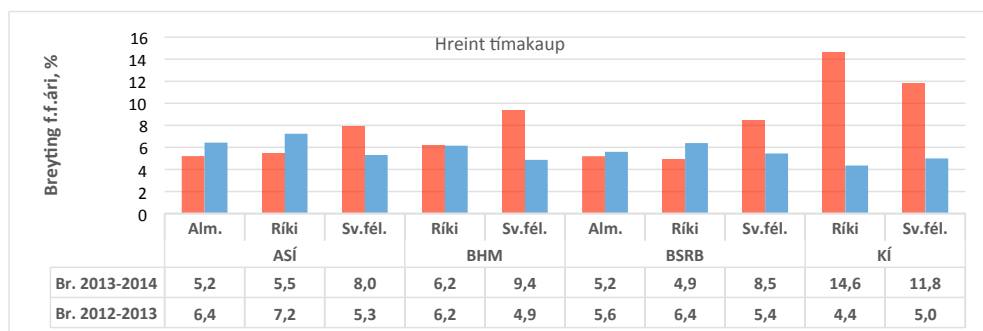
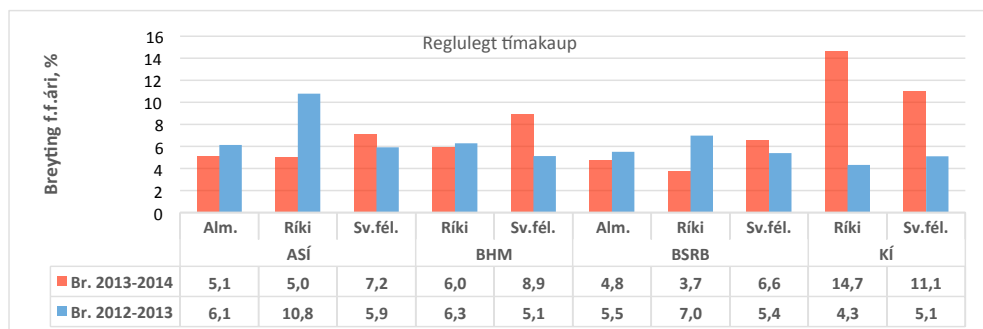
3.3 Launabreyting og launadreifing 2013-2014

Á mynd 20 eru teknar saman launahækkunar frá 2012 til 2013 og frá 2013 til 2014 í einstökum heildarsamtökum og samningssviðum. Miðað er við tvenns konar skilgreiningu launa. Í efri hluta myndarinnar er reglulegt tímakaup lagt til grundvallar, eins og í annarri umfjöllun um laun í þessari skýrslu. Í neðri hlutanum er hins vegar notað hreint tímakaup, en í því launahugtaki eru álög og bónusar ekki meðtaldir. Til reglulegra launa í úrvinnslu Hagstofu heyra auk tímakaups í dagvinnu reglulegar greiðslur vegna álags-, bónus- og kostnaðargreiðslur. Af þessum sökum getur reglulegt tímakaup sveiflast nokkuð til frá einum tíma til annars.

Allmikill munur er á launahækkunum frá 2013 til 2014 og mest launahækkun hjá KÍ-ríki (framhaldsskólakennarar) og minnst hjá BSRB-ríki. Meiri breytileiki í launahækkunum er á milli samtaka og sviða frá 2013 til 2014 en mörg undanfarin ár. Samanburðurinn sýnir að launahækkunar milli 2013 til 2014 voru meiri hjá þeim samtökum/sviðum þar sem launahækkunar voru litlar á fyrra tímabilinu.

3.3.1 Dreifing launabreytinga frá nóvember 2013 til september 2014

Í þessum kafla er greind dreifing breytinga á launum frá nóvember 2013 til september 2014 eftir samtökum launafólks og viðsemjendum þeirra. Gera má ráð fyrir að launahækkunar á árinu 2014 sem samið var um í kjarasamningum ársins séu að mestu komnar fram

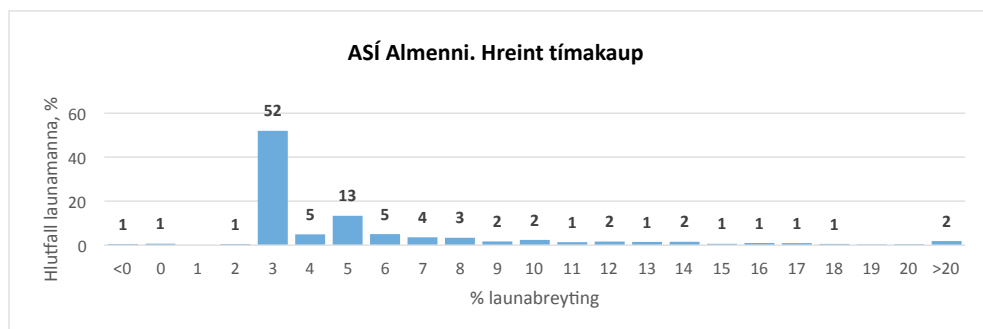
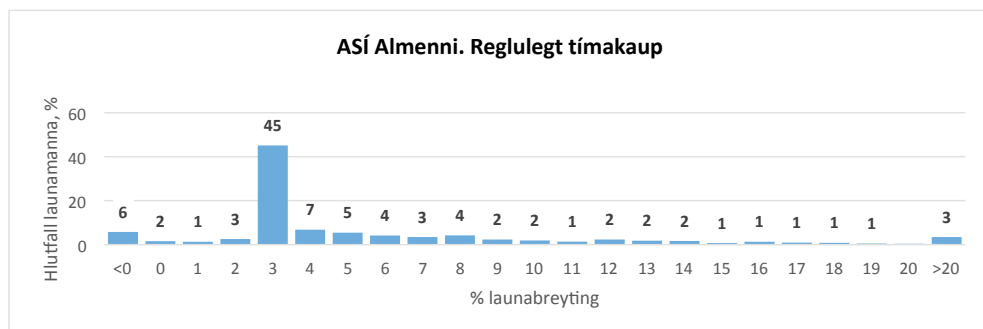
Mynd 20. Breyting reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) 2012 til 2014.

á þessu tímabili. Í meðfylgjandi myndum (númer 20 til 29) er sýnt hlutfall launamanna á hverju sviði samtaka launafólks og viðsemjanda þeirra sem fengið hafa launahækkun á tilteknu bili. Bilin eru eitt prósentustig og á lárétta ás myndanna er tiltekið miðgildi, þannig að t.d. 3,0 í myndunum stendur fyrir bilið frá 2,5% til 3,5%. Þannig sýnir t.a.m. mynd 21 að laun 45% launamanna í aðildarfélögum ASÍ hafa hækkað um á bilinu 2,5-3,5% og 7% á bilinu 3,5-4,5%.

Á almenna vinnumarkaðnum er launahækkun til stórs hluta félaga í aðildarfélögum ASÍ á því bili sem vænta mátti af kjarasamningum. Alls hækkaði reglulegt tímakaup 45% þeirra um 2,5-3,5% sem fyrr segir sem rímar vel við almenna hækkun upp á 2,8%, en nokkur hópur þeirra sem voru með lægri tekjur fékk allt að 5% launahækkun. Meðalhækkun reglulegs tímakaups þessa hóps var 5,1% á viðmiðunartímabilinu. Myndin er skýrari þegar hreint tímakaup er skoðað. Almenn er dreifing launahækkana minni og færri útgildi, þ.e. mjög miklar eða litlar launabreytingar, í dreifingunni. Laun rösklega helmings hópsins (52%) hækkuðu á því bili sem svarar til almennrar hækkunar og meðalhækkunin hópsins var 5,2% sem er nánast sama hækkun á reglulega tímakaupinu.

32

Reglulegt tímakaup félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ sem starfa hjá ríkinu hækkuðu að meðaltali um 5% eða um nær sama hlutfall og félaga þeirra á almenna markaðnum. Dreifing launahækkana er þó ekki eins einsleit þar sem 24% fengu launahækkun innan ramma

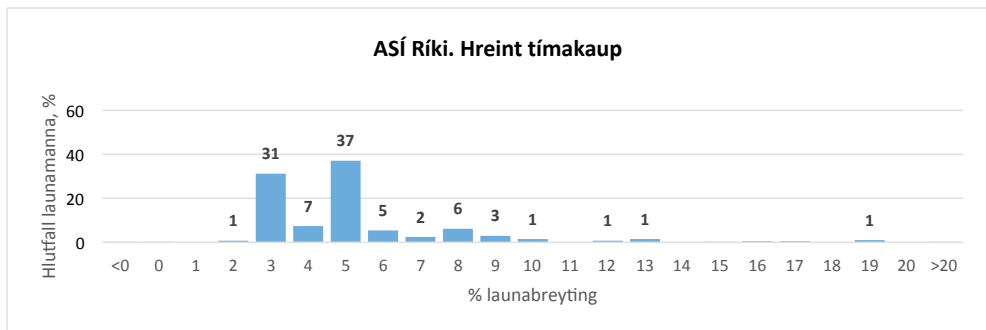
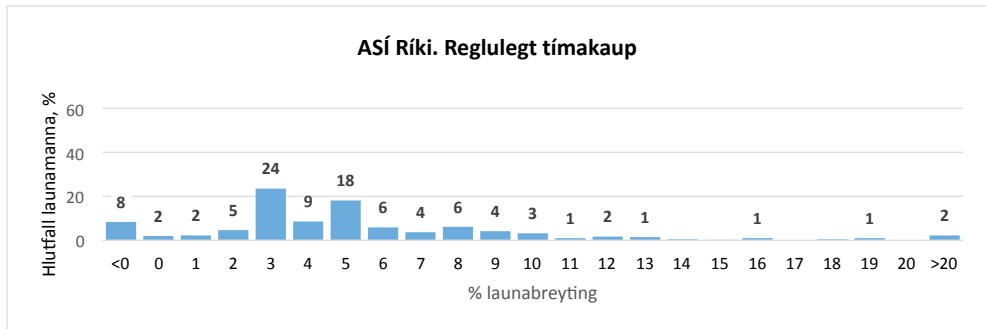

Mynd 21. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga ASÍ á almennum vinnumarkaði frá nóvember 2013 til september 2014.

hinnar almennu 2,8% launahækkunar kjarasamninga. Hins vegar sést á mynd 22 að 51% voru með launahækkun á bilinu 2,5-5,5%. Jafnframt var launahækkun 17% undir 2,5%.

Með sama hætti og fyrr er minni dreifing á launabreytingum þegar hreint tímakaup er skoðað. Miklu fleiri launamenn fá hækkun sem svarar til niðurstaðna kjarasamninga og útgildum fækkar mjög. Meðalhækkun hreins tímakaups er ívið meiri eða 5,5%.

Mynd 22. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga ASÍ hjá ríki frá nóvember 2013 til september 2014.

Mynd 23 sýnir dreifingu launabreytinga félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ sem starfa hjá sveitarfélögum. Að meðaltali hækkuðu laun þessa hóps um 7,2% eða töluvert umfram félag þeirra á almenna markaðnum og hjá ríkinu. Tíðasta hækkunin er, eins og myndin sýnir, á bilinu 7,5-8,5% og 13% fengu launahækkun á bilinu 2,5-3,5%. Vegna starfsmats og breytinga á tengitöflum sem sveitarfélögin miða við í samningum varð dreifing launahækkana með öðru sniði en hjá öðrum hópum.

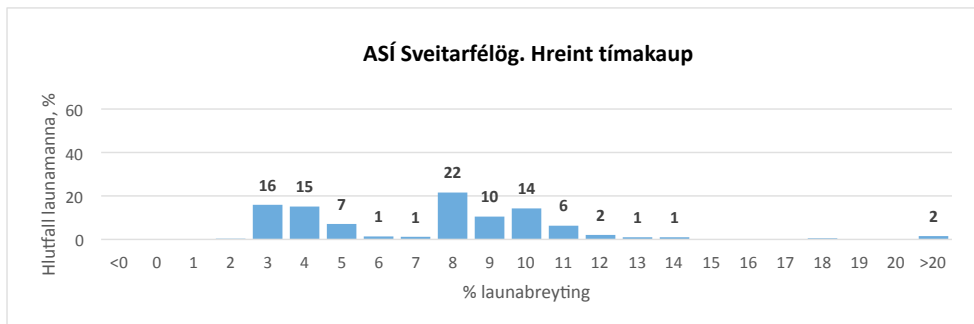
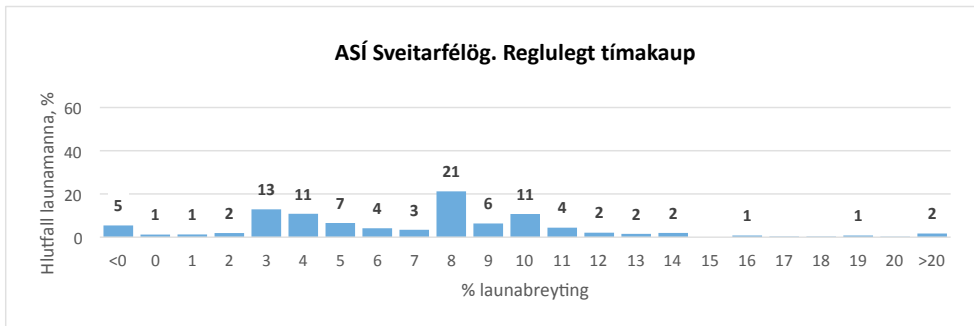
Hreint tímakaups þessa hóps hækkaði um 8% eða nokkru meira en reglulega tímakaupið og útgildi eru mun færri en í fyrri myndinni.

Í mynd 20 kom fram að að reglulegt tímakaup ríkisstarfsmanna í aðildarfélögum BHM hækkaði um 6% á viðmiðunartímabilinu. Efri hluti myndar 24 sýnir að tíðasta hækkun reglulegs tímakaups hjá þessum hóp var á bilinu 3,5-4,5%, um 39% fengu launahækkun á því bili.

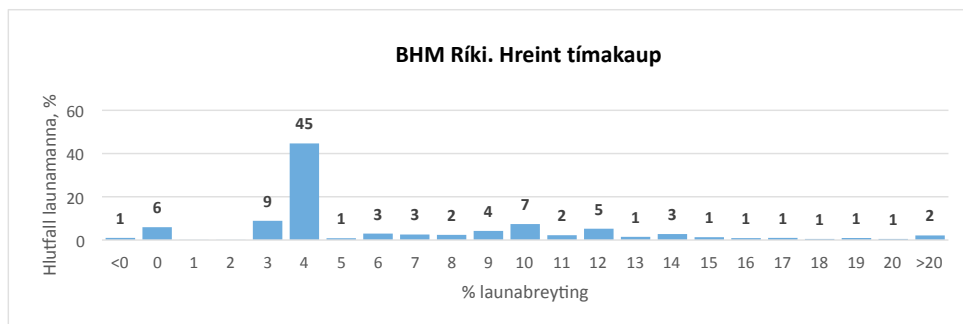
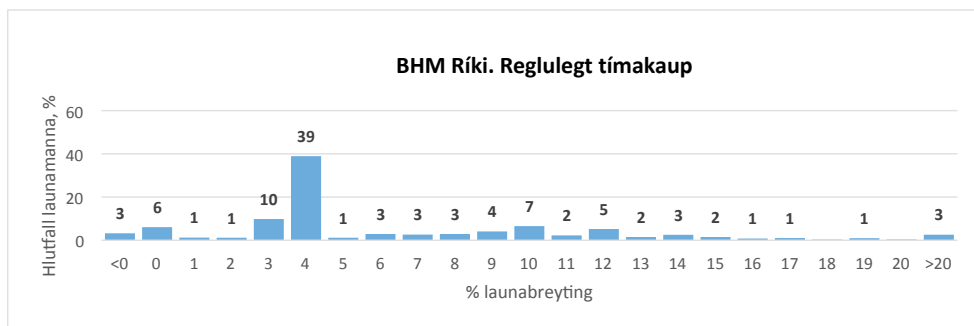
Hreint tímakaup þessa hóps hækkaði að meðaltali um 6,2% og neðri hluti myndar 24 sýnir að dreifing launahækkana er minni.

Mynd 25 greinir dreifingu launabreytinga hjá starfsmönnum sveitarfélaga í aðildarsamtökum BHM. Að meðaltali hækkaði reglulegt tímakaup þessa hóps um 8,9%. Dreifing launabreytinga er í hátt við samninga þar sem laun u.þ.b. helmings hópsins hækkaði á bilinu 7,5-10,5%.

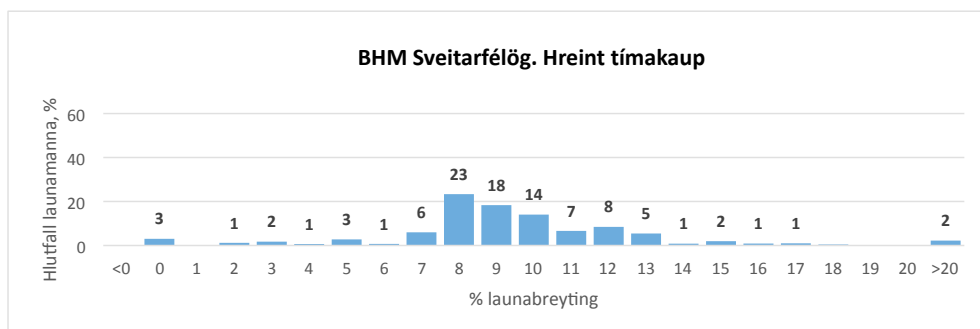
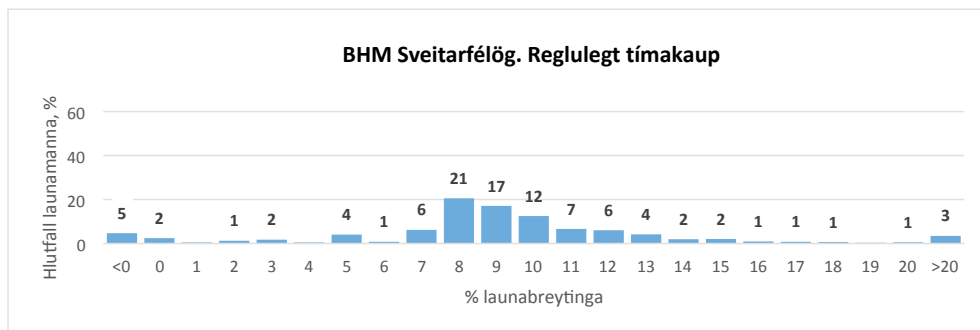
Meðalhækkun hreins tímakaups félagsmanna í aðildarfélögum BHM var ívið meiri, eða 9,4%, og dreifing hækkana þess samþjappaðri en hækkana reglulegs tímakaups.

Mynd 23. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga ASÍ hjá sveitarfélögum frá nóvember 2013 til september 2014.

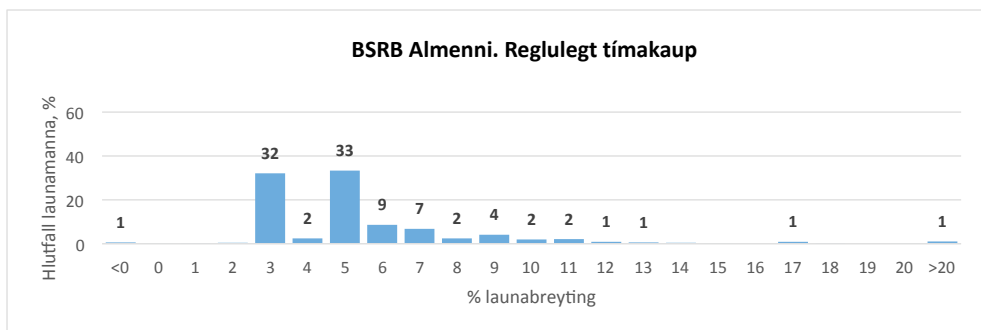
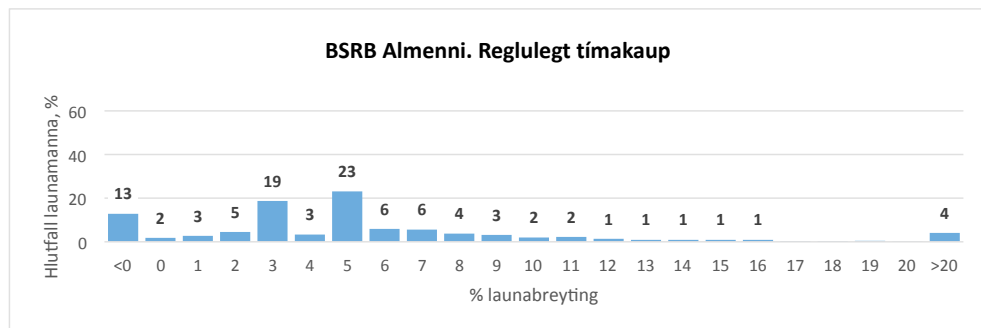
Mynd 24. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarféлага BHM hjá ríki frá nóvember 2013 til september 2014.

Mynd 25. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarféлага BHM hjá sveitarfélögum frá nóvember 2013 til september 2014.

Nýmæli í vinnslu Hagstofunnar er að greina sérstaklega laun starfsmanna á almennum vinnumarkaði sem eru félagsmenn í aðildarfélögum BSRB. Hér er fyrst og fremst um að ræða starfsmenn hjá opinberum hlutfélögum (ohf.). Almenn lágmarkshækkun í kjarasamningum þeirra var eins og annarra BSRB félaga 2,8% og reglulegt tímakaup þessa hóps hækkaði að meðaltali um 4,8%. Laun tæplega fimmtungs þeirra, eða 19%, hækkuðu á bilinu 2,5-3,5%, eða í takti við hina almennu hækkun. Tíðasta hækkunin er þó ívið hærri eða 4,5-5,5%.

Einkennandi er fyrir alla þrjá BSRB hópana að reglulegt tímakaup margra hækkar um minna en 2,5% og jafnframt eru hlutfallslega fleiri í launamenn í aðildarfélögum BSRB sem annað hvort hækka ekki í launum eða jafnvel lækka. Þessa gætir einna mest meðal aðildarfélagi á almenna markaðnum, en reglulegt tímakaup 23% þeirra hækkaði um minna en 2,5% og 12,8% lækkaði. Hér eru miklar sveiflur og þær má rekja til vaktafólks og álags vegna vakta.

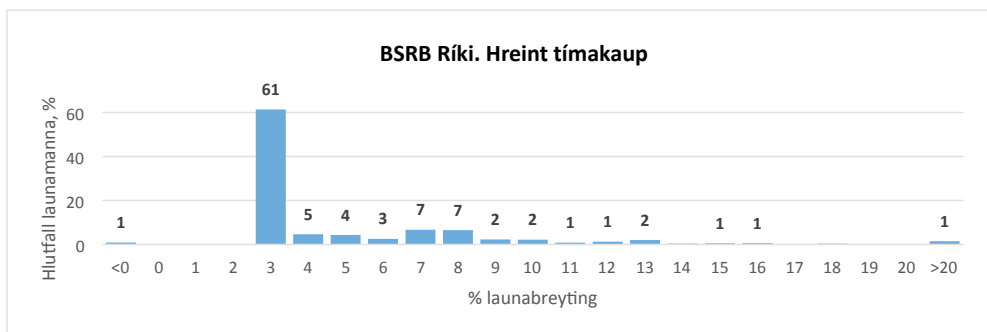
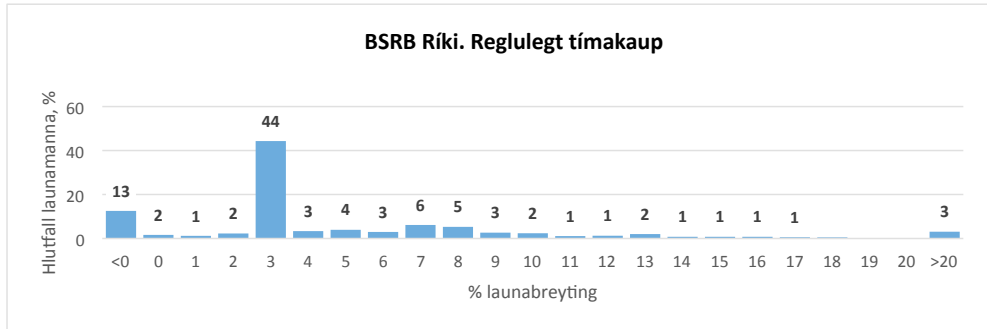
Mynd 26. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélagi BSRB á almennum markaði frá nóvember 2013 til september 2014.

Þegar hreint tímakaup þessa hóps er skoðað kemur í ljós töluvert önnur mynd og útgildum fækkar mjög. Meðalhækkun hreins tímakaups er 5,2% eða nokkru hærri en reglulega tímakaupsins.

Dreifing launabreytinga félagsmanna í aðildarfélögum BSRB er um margt keimlík og í ASÍ hópunum á almennum vinnumarkaði, sjá mynd 21. Um 44% fengu hækkun á reglulegu

tímakaupi á bilinu 2,5-3,5% sem er viðlíka og í mynd 21. Engu að síður er meðaltalshækkunin minni en hjá fyrrnefnda samanburðarhópnum, eða 3,7% samanborið við 5,1%.

Sama er upp á teningnum varðandi þennan hóp og þá félagsmenn BSRB sem starfa á almenna vinnnumarkaðnum, að dreifing breytinga reglulega tímakaupsins er óeðlileg þar sem mjög hátt hlutfall lækkar í launum. Aftur sýna athuganir Hagstofu að hér er um að

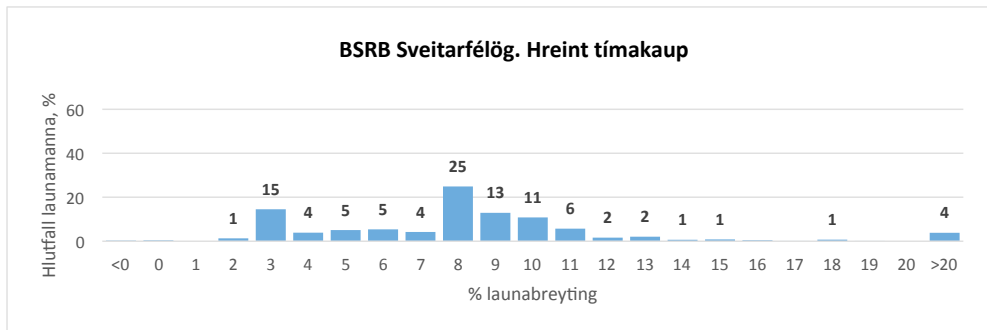
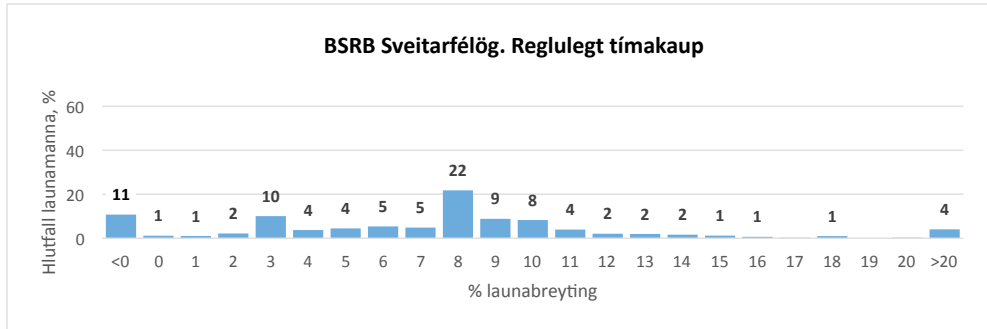

Mynd 27. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga BSRB hjá ríkinu frá nóvember 2013 til september 2014.

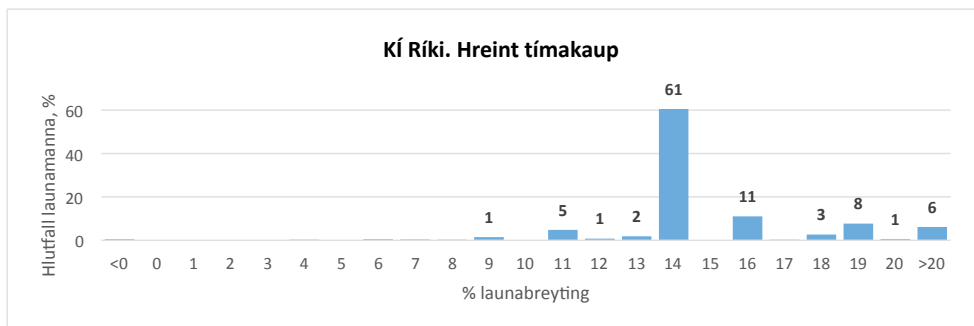
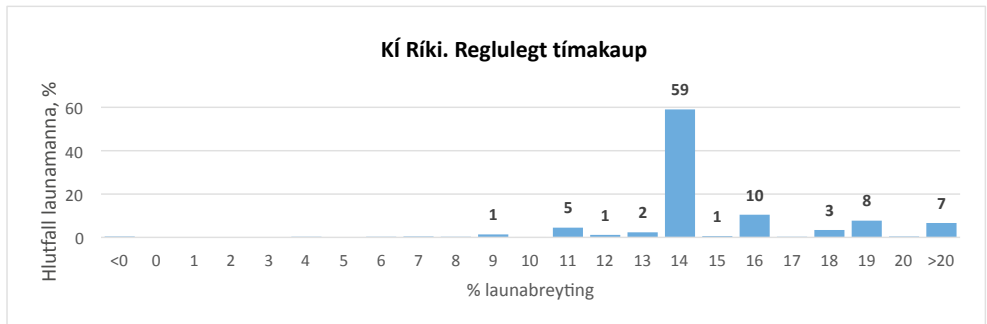
ræða vaktavinnufólk. Þegar hreina tímakaupið er skoðað hverfur þessi vandi og dreifingin verður skýrari. Meðalhækkun hreins tímakaups þessa hóps er 6,2% samanborið við 3,7% hækkun reglulega tímakaupsins.

Samningar BSRB félaga við sveitarfélögin frá 2011 giltu til loka september 2014, samningur við Reykjavíkurborg þó til loka apríl. Samkvæmt samningunum hækkuðu laun um 3,5% frá 1. mars 2014 og kemur sú hækkun þannig fram í greiningu launabreytinga í mynd 28 og bætist við launahækkunir skv. samningum 2014. Meðalhækkun var 6,6%, en tíðasta hækkun á milli 7,5-8,5%.

Sama er hér upp á teningnum og hjá hinum BSRB hópunum. Reglulegt tímakaup 11% starfsmanna BSRB lækkar eins og efri hluti myndar 28 sýnir. Hreint tímakaup lækkar ekki eins og neðri hluti myndar 28 sýnir. Meðalhækkun hreina tímakaupsins er meiri af þessum sökum, eða 8,5%.

Mynd 28. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga BSRB hjá sveitarfélögum frá nóvember 2013 til september 2014.

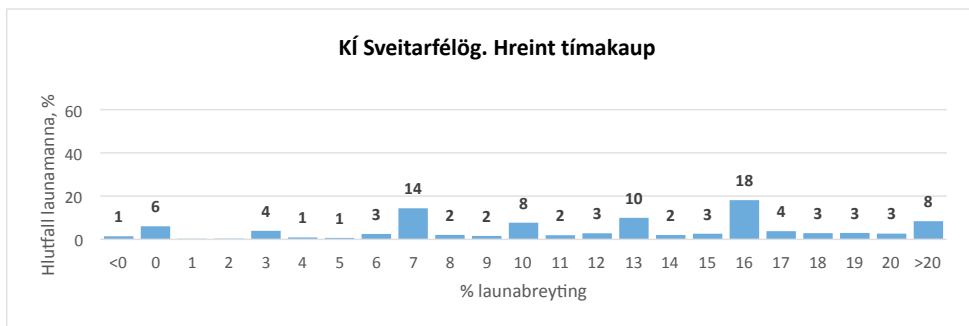
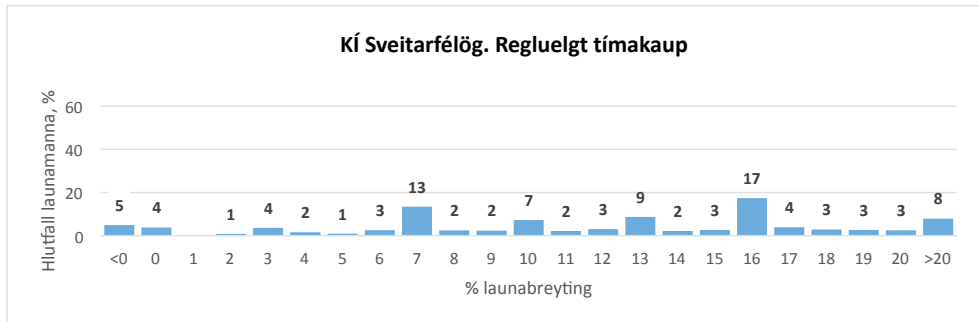

Mynd 29. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga KÍ hjá ríki frá nóvember 2013 til september 2014.

Almenn kjarasamningsbundin launahækkun framhaldsskólakennara, félagsmanna í KÍ sem starfa hjá ríkinu, var áætluð 13,7% á tímabilinu, en hækkun reglulegra launa þeirra var einni prósentu meiri eða 14,7%. Mynd 29 sýnir dreifingu launabreytinga þessa hóps. Myndin segir sína sögu um launamyndun framhaldsskólakennara þar sem laun 59% þeirra eru á því róli sem hin almenna hækkun segir til um.

Nánast enginn munur er á dreifingu breytinga reglulegs og hreins tímakaups hjá félagsmönnum í aðildarfélögum KÍ, enda ganga kennarar ekki vaktir.

Meðalhækkun kennara hjá sveitarfélögum var um 11%. Dreifing launahækkana í mynd 30 tekur mið af því að um fimm ólíka kjarasamninga að ræða.

Mynd 30. Dreifing breytinga reglulegs tímakaups (RTK) og hreins tímakaups (HTK) félagsmanna aðildarfélaga KÍ hjá sveitarfélögum frá nóvember 2013 til september 2014.

3.3.2 Launadreifing í september 2014

Regluleg laun félagsmanna aðildarfélaganna ASÍ hjá sveitarfélögum eru að jafnaði lægst, 281 þús.kr. á mánuði, og regluleg heildarlaun þeirra jafnframt lægst, eða 323 þús.kr. Á hinn bóginn eru regluleg laun ríkisstarfsmanna í BHM hæst að meðaltali, 493 þús.kr. á mánuði. Tafla 6 sýnir greiddar vikulegar vinnustundir og þar kemur fram að vinnustundir framhaldsskólakennara voru mun fleiri en annarra hópa, að meðaltali 47,5 stundir. Vegna þessa voru heildarlaun KÍ í september hærri en annarra hópa, eða 605 þús.kr. Þetta gefur hins vegar ekki vísbendingu um meðalmánaðarlaun kennara, þar sem yfirvinnu fá kennarar greidda eingöngu þá mánuði sem skólar starfa.

Greining á bak við töflur 4 og 5 er gerð þannig að launafólki er raðað í vaxandi röð eftir fjárhæð launa. Síðan er hópnum skipt í jafna hópa, annað hvort í 10 jafna hópa og fást þá tíundir eða í 4 hópa og fást þá fjórðungar. Í fyrstu línunni í töflu 4 eru meðallaun eftir heildarsamtökum og samningssviði. Þar fyrir neðan er 10% línun, en 10% launafólksins er með lægri laun en þær fjárhæðir sem þar standa. Með sama hætti sýna neðri fjórðungsmörk, 75% og 90% mörkin hversu hátt hlutfall launafólks er undir þeim fjárhæðum sem standa í línunni.

40

Helmingur hópsins er með lægri laun en miðgildi og helmingur hærri. Í launadreifingum er meðaltal jafnan herra en miðgildi og eftir því sem dreifingin er ójafnari verður munurinn meiri. Vísbendingu um hversu launadreifingin er jöfn eða ójöfn má finna með því að greina hversu margir hafa laun sem eru lægri en meðallaun, eins og gert er í neðstu línunum í töflunum. Háar hlutfallstölur bera merki um litla launadreifingu, en lágar um mikla dreifingu.

Í síðustu dálkum taflna 4 og 5 er sýnd launadreifing félagsmanna í öllum samböndunum hjá ríkinu og sveitarfélögum. Regluleg laun eru um 13,5% hærri hjá ríkinu en sveitarfélögum og regluleg heildarlaun um 24% hærri. Munur á reglulegum launum opinberra starfsmanna eftir stjórnsýslustigum hefur minnkað nokkuð frá árinu 2013.

	ASÍ			BHM		BSRB			KÍ		Öll sambönd	
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.
<i>Meðaltal</i>	403	328	281	504	493	434	367	334	455	424	428	377
10%	255	250	238	383	367	248	279	252	400	343	294	255
25%	291	269	248	435	395	274	313	273	418	377	343	291
50%	364	298	263	492	452	362	354	310	448	408	421	368
75%	457	334	299	560	533	495	410	367	478	442	490	430
90%	584	401	348	641	672	702	474	447	513	524	568	502
<i>Hlutfall undir meðaltali, %</i>	62%	71%	67%	55%	66%	64%	58%	63%	54%	63%	53%	53%

Tafla 4. Dreifing reglulegra launa, þús.kr. á mánuði í september 2014

	ASÍ			BHM		BSRB			KÍ		Öll sambönd	
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.
<i>Meðaltal</i>	465	395	323	590	538	490	444	392	605	447	516	415
10%	295	272	252	414	386	259	305	262	445	354	324	268
25%	348	306	263	474	427	304	344	299	488	392	393	324
50%	431	355	295	564	505	415	418	360	573	431	492	398
75%	540	447	359	682	614	559	515	445	691	480	612	473
90%	665	540	432	795	727	802	623	571	811	560	732	577
<i>Hlutfall undir meðaltali</i>	59%	64%	63%	57%	59%	66%	58%	61%	57%	61%	56%	56%

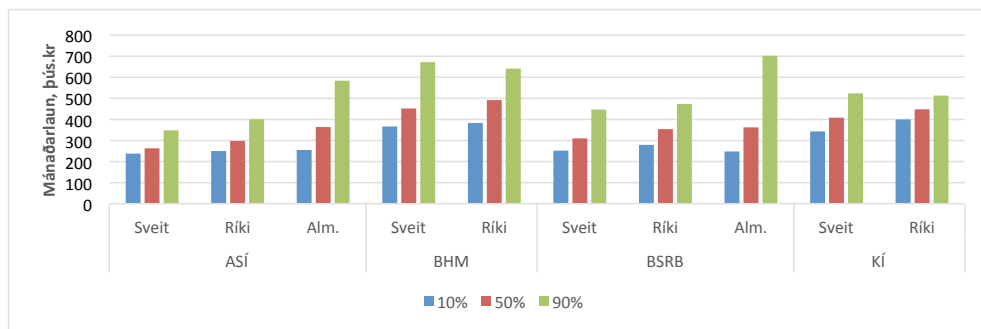
Tafla 5. Dreifing reglulegra heildarlauna, þús.kr. á mánuði í september 2014

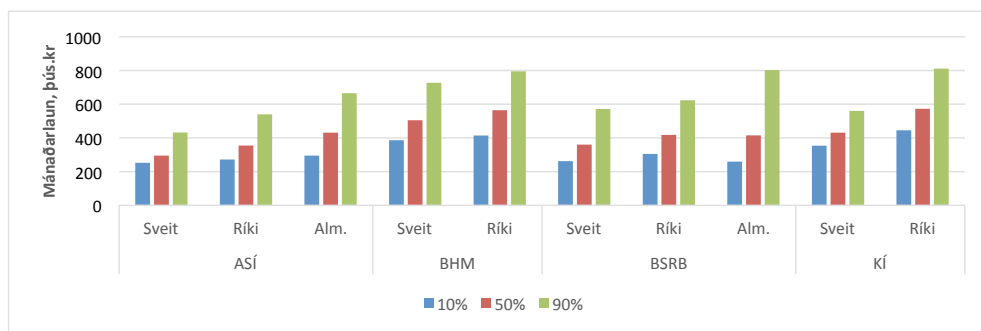
	ASÍ			BHM		BSRB			KÍ	
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.
<i>Meðaltal</i>	44,9	45,3	43,0	44,0	42,5	43,4	45,1	44,1	47,5	41,5
10%	37,5	40,0	39,1	40,0	40,0	39,6	40,0	40,0	40,0	40,0
25%	40,0	41,3	40,0	40,0	40,0	40,0	40,8	40,0	41,3	40,0
50%	42,2	44,0	42,2	42,4	40,6	41,3	43,5	42,0	46,0	40,4
75%	48,3	48,0	44,0	45,8	43,7	45,0	47,6	46,2	51,5	41,8
90%	55,1	52,7	48,6	50,1	47,7	49,9	52,2	51,2	56,8	44,2
<i>Hlutfall undir meðaltali</i>	62%	62%	65%	61%	67%	64%	62%	66%	57%	71%

Tafla 6. Dreifing greiddra vikulegra vinnustunda september 2014

Þessar niðurstöðu eru dregnar saman og sýndar í myndum 31 og 32. Af þessu efni sýnist mega álykta að dreifing launa sé meiri á almenna vinnumarkaðnum en á hinum opinbera. Í viðauka, kafla 6.2, er launadreifingu í september 2014 gerði frekari skil.

Mynd 31. Dreifing reglulegra launa í september 2014.

Mynd 32. Dreifing reglulegra heildarlauna í september 2014.

3.3.3 Þróun launadreifingar 2008-2014

Í undanförunum kjarasamningum hefur verið lögð áhersla á hækkun lægri launa, m.a. með krónutöluhækkunum. Í töflu 7 er sýnt hvernig hlutfall launa 10% launalægstu og 10 launahæstu hefur þróast frá 2008 til 2014. Greiningin tekur til reglulegra launa og reglulegra heildarlauna í maí árin 2008, 2010, 2012 og 2013, en til september árið 2014. Þegar hlutfallið hækkar milli ára hafa laun lægsta launahópsins hækkað umfram launahæsta og launadreifingin orðið jafnari.

Laun 10% launalægstu í hlutfalli við 10% launahæstu

	REGLULEG LAUN						REGLULEG HEILDARLAUN				
	2008	2010	2012	2013	2014		2008	2010	2012	2013	2014
ASÍ						ASÍ					
Sv.fél.	63%	68%	71%	71%	68%	Sv.fél.	54%	59%	64%	61%	58%
Ríki	58%	61%	63%	63%	62%	Ríki	47%	50%	51%	51%	50%
Alm.	40%	44%	43%	45%	44%	Alm.	40%	43%	41%	43%	44%
BHM						BHM					
Sv.fél.	52%	52%	57%	55%	55%	Sv.fél.	48%	51%	53%	51%	53%
Ríki	57%	60%	59%	58%	60%	Ríki	51%	54%	54%	53%	52%
BSRB						BSRB					
Sv.fél.	45%	51%	54%	54%	56%	Sv.fél.	39%	45%	47%	46%	46%
Ríki	54%	59%	58%	58%	59%	Ríki	43%	47%	46%	46%	49%
Alm.					35%	Alm.					32%
KÍ						KÍ					
Sv.fél.	61%	66%	67%	68%	65%	Sv.fél.	56%	62%	62%	63%	63%
Ríki	75%	76%	77%	77%	78%	Ríki	50%	58%	59%	60%	55%
Ríki, alls	48%	51%	52%	52%	52%	Ríki, alls	40%	43%	44%	44%	44%
Sv.f., alls	45%	50%	52%	52%	51%	Sv.f., alls	39%	45%	47%	46%	46%

Tafla 7. Dreifing reglulegra launa og heildarlauna í maí 2008, 2010, 2012, 2013 og september 2014.

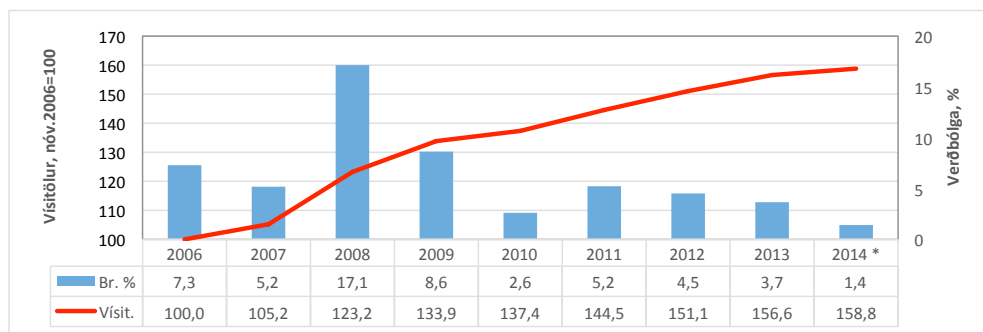
Taflan sýnir að launadreifingin varð jafnari á fyrri hluta tímabilsins en sú þróun stöðvaðist á þeim síðari. Sem dæmi má taka að á almennum vinnumarkaði hafði launalægsti hópurinn 40% af reglulegum launum launahæsta hópsins árið 2008 en 44% árið 2010 og sama hlutfall árið 2014. Regluleg laun fyrrnefnda hópsins hækkuðu um 52% frá 2008 til 2013, en þess launahæsta um 40%. Hlutur launalægstu starfsmanna sveitarfélaga í aðildarfélögum BSRB hefur batnað hlutfallslega mest, árið 2008 voru regluleg laun þeirra 45% af launum launahæstu 10% félögum þeirra, en 56% árið 2014. Í hægri hluta töflunnar eru regluleg heildarlaun tekin til skoðunar. Þar gætir sömu þróunar, en jafnframt sést að meiri munur er á dreifingu heildarlauna en reglulegra launa.

Tölur um launadreifingu félagsmanna í BSRB á almennum markaði eru aðeins tiltæk fyrir árið 2014 og kemur fram í töflunni að mikill munur er á hæstu og lægstu launum í þeim hópi.

4 Verðbólga og kaupmáttarþróun

4.1 Vísitala neysluverðs

Verðbólga, hækkun neysluverðsvisítölu, lækkaði verulega á árinu 2014. Milli meðaltala áráanna 2013 og 2014 hækkaði neysluverðsvisítalan í heild um 2% og um 0,8% án húsnæðis. Frá upphafi til loka árs var hækkunin 0,8% og 0,4% án húsnæðis. Verðbólgan hefur verið undir verðbólgu markmiði (2,5%), sem Seðlabankanum er sett, síðan í janúar 2014 og undir neðri mörkum (1%) frá desember 2014.

Mynd 33. Vísitala neysluverðs og árleg verðbólga.

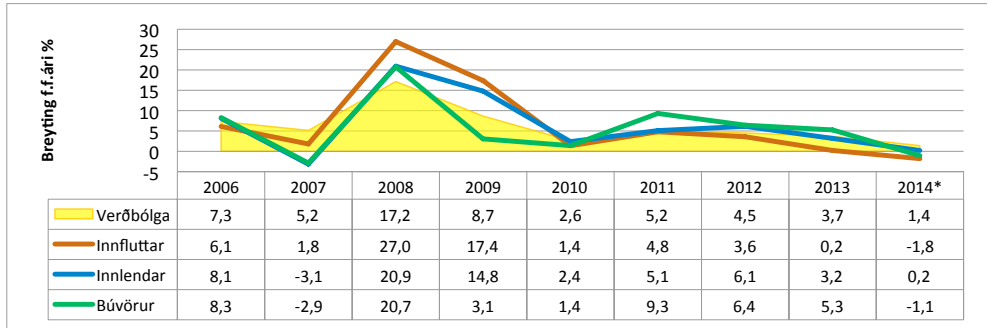
* September 2014

Þegar litið er yfir tímabilið frá 2006 í mynd 33 sést að frá 2008 hefur verðbólgan hjaðnað verulega og jafnt og þétt frá árinu 2011. Tímabilinu má skipta í fernt; aðdragandi hruns (2006 og 2007), hrúnið (2008-2010), eftir hrún (2011-2013) og loks 2014. Á fyrsta tímabilinu hækkaði húsnæðisverð að raungildi og ýtti undir verðbólgu, en hátt gengi krónunnar hélt niðri verðhækkunum á innfluttum neysluvörum og skattkerfisbreytingar í mars 2007 hægðu á verðhækkunum. Gengi krónunnar féll mikið þegar á fyrri hluta árs 2008 og sú hrina stóð fram eftir ári 2009. Árin 2008 til 2009 voru verðhækkunar á innfluttum vörum leiðandi þáttur í verðbólguþróun. Í kjölfarið snarjókst verðbólgan, varð tæp 19% þegar verst lét í ársbyrjun 2009. Frá 2010 hafa innlendar vörur (án búvöru og grænmetis) hækkað um 13% og til muna meira en innfluttar vörur (án áfengis og tóbaks) sem hafa hækkað um 8,3%. Verðlækkun húsnæðis hefur einnig stöðvast og raunverð húsnæðis farið hækkanandi.

Mynd 34 rekur verðþróun þriggja vöruhópa; innlendar vörur, erlendar vörur og búvöru þar sem miðað er, eins og annars staðar í þessari skýrslu, við nóvember árin 2006 til 2013 og september 2014.

Myndin sýnir m.a. að milli áráanna 2013 og 2014 hefur vöruverð ýmist lækkað eða nánast staðið í stað. Þjónustur, opinberar og aðrar, hafa hins vegar hækkað umfram verðbólgu, og opinber þjónusta sýnu mest eða um 4,3% frá nóvember 2013 til september 2014. Er þetta sýnt í mynd 35.

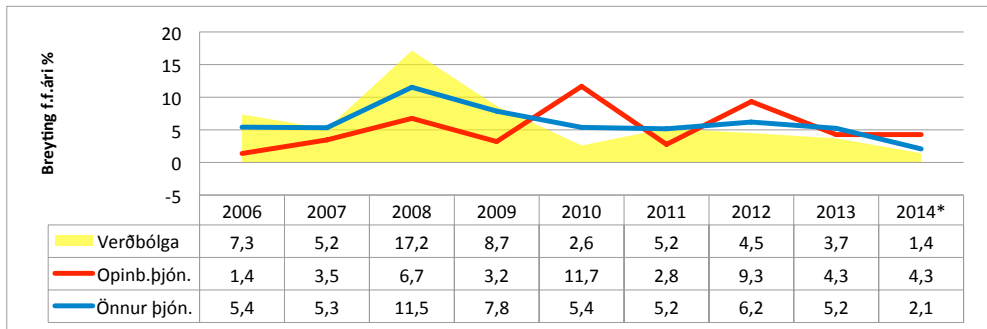
Töluverðar sveiflur hafa verið í þróun húsnæðis- og eldsneytisverðs, eins og mynd 36 sýnir, og áhrif þeirra veruleg á vísitöluna. Húsnæðisverð hækkaði umtalsvert að raungildi árin 2013 og 2014, en bensín lækkaði umtalsvert í verði.

Mynd 34. Verðbreytingar; innlendir og innfluttar og búvörur.

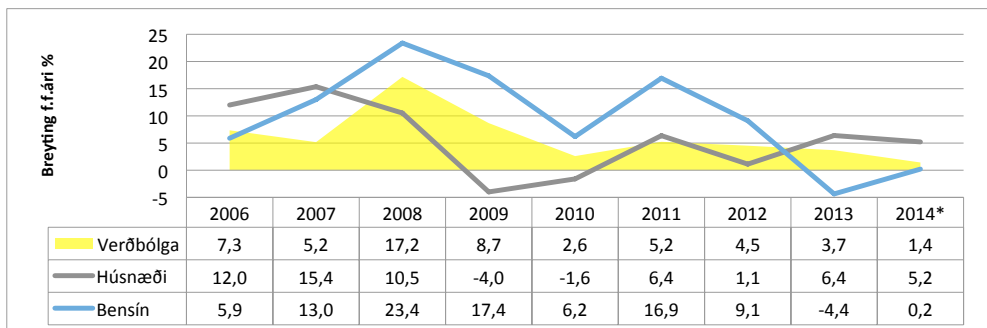
* September 2014

44

Mynd 35. Verðbreytingar; þjónustur.

* September 2014

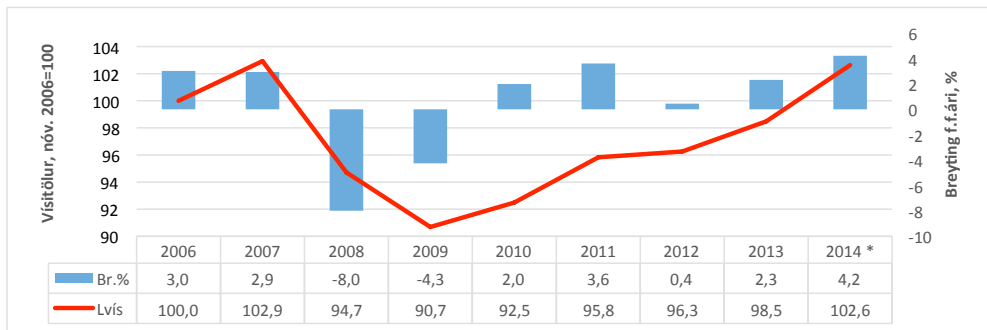
Mynd 36. Verðbreytingar; bensín og húsnæði.

* September 2014

4.2 Þróun kaupmáttar

4.2.1 Kaupmáttur- Launavísitala

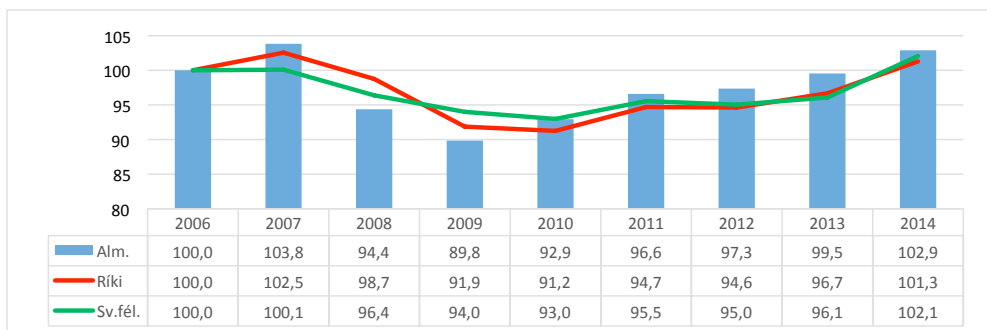
Kaupmáttur á mælikvarða launavísitölu hefur vaxið samfellt síðastliðin fimm ár, eins og mynd 37 sýnir. Alls nemur kaupmáttaraukningin um 11% frá nóvember 2010 til september 2014, sem nemur 2,5% að jafnaði á ári. Frá nóvember 2013 til september 2014 jókst kaupmáttur um 4,2% og var kaupmáttarstigið þá orðið hið sama og í nóvember 2007.

Mynd 37. Vísitala kaupmáttar m.v. launavísitölu Hagstofu Íslands (nóvember 2006=100).

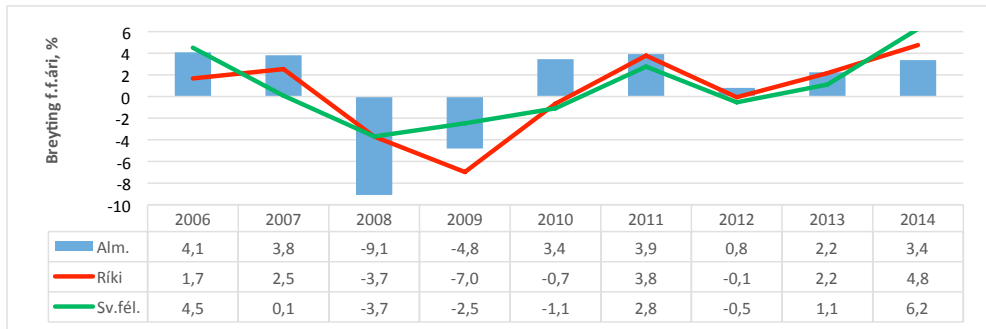
* September 2014

Í mynd 38 er sýndur kaupmáttur launamanna á almennum markaði, hjá ríki og sveitarfélögum. Með sama hætti og í mynd 6 er hér miðað við 4. ársfjórðung árunna 2006-2013 og 3. fjórðung 2014.

Mynd 38. Vísitala kaupmáttar launafólks á almennum markaði, sveitarfélögum og ríki. Fjórði ársfjórðungur 2006=100.

* 3. ársfjórðungur.

Mynd 39. Breyting kaupmáttar launafólks á almennum markaði, sveitarfélögum og ríki frá fyrra ári.

* 3. ársfjórðungur.

4.2.2 Kaupmáttur- fern heildarsamtök launafólks, þrír meginviðsemjendur

Hér að framan hefur launapróun innan fjögurra heildarsamtaka launafólks og þriggja megin viðsemjenda verið rakin. Þá hefur verið fjallað um þróun verðlags á sama tíma. Þróun kaupmáttar eftir heildarsamtökum og viðsemjendum þeirra er sýnd í eftirfarandi töflum, annars vegar með grunni 2006 og hins vegar með grunni 2008, og kaupmáttur samkvæmt launavísitölu Hagstofu til samanburðar.

	ASÍ			BHM		BSRB		KÍ		Launa- vísitala
	Alm.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	104,2	100,6	99,9	103,3	103,1	103,0	99,7	101,9	98,9	102,6
2008	95,0	101,2	88,7	100,1	93,5	99,9	89,7	99,8	100,8	94,7
2009	90,9	95,3	95,2	92,9	92,0	92,9	92,6	92,3	96,6	90,7
2010	93,3	98,0	95,3	92,5	91,1	94,9	91,9	90,8	95,2	92,5
2011	95,3	98,1	96,4	94,1	92,6	95,8	92,3	92,7	95,7	95,9
2012	96,4	98,9	97,2	95,4	93,6	96,0	92,7	92,8	95,7	96,3
2013	98,7	105,7	99,3	97,8	95,0	99,1	94,3	93,4	97,1	98,5
2014*	102,3	109,5	104,9	102,1	102,0	101,4	99,1	105,7	106,3	102,7

Tafla 8. Kaupmáttur eftir bandalögum og viðsemjendum og launavísitölu Hagstofu Íslands. Nóvember 2006=100.

* September 2014

47

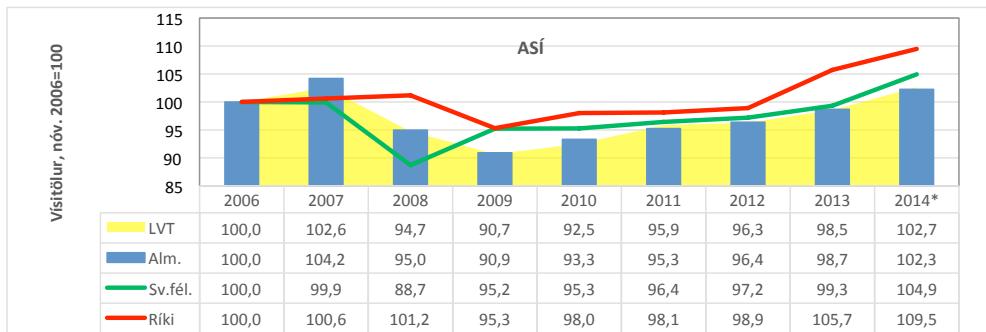
Meiri hækkanir nafnlauna félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ sem starfa hjá hinu opinbera en á almennum markaði hafa í för með sér að kaupmáttaraukning fyrrnefndu hópanna er meiri. Kaupmáttur starfsmanna hjá ríkinu var í september 2014 tæpum 9% meiri en í nóvember 2007 og samsvarandi hjá sveitarfélögum 5%. Á almenna markaðnum var kaupmáttur mjög hár í nóvember 2007 og nokkru minni í september 2014.

Ekki eru fyrirbyggjandi tölur um paraðan samanburð launa félagsmanna í aðildarfélögum BSRB á almennum markaði nema frá 2008, eins og áður er rakið. Kaupmáttarþróun þessa hóps er sýndur í töflu 9 en þar er kaupmáttarþróun metin með grunni 2008.

	ASÍ			BHM		BSRB		KÍ		Launa- vísitala
	Almenn	Ríki	Sv.fél.	Ríki	Sv.fél.	Almenn	Ríki	Sv.fél.	Ríki	
2006	105,3	98,8	112,7	99,9	106,9	100,1	111,5	100,2	99,2	105,6
2007	109,7	99,4	112,6	103,2	110,2	103,1	111,2	102,1	98,1	108,3
2008	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2009	95,7	94,2	107,4	92,8	98,4	98,8	93,0	103,2	92,4	95,9
2010	98,3	96,9	107,4	92,4	97,4	100,1	95,0	102,5	90,9	97,6
2011	100,3	97,0	108,7	93,9	99,0	101,1	95,9	103,0	92,8	101,2
2012	101,5	97,7	109,6	95,2	100,1	103,5	96,1	103,4	93,0	101,6
2013	103,9	104,5	112,0	97,6	101,5	105,4	99,2	105,2	93,6	104,0
2014*	107,7	108,2	118,3	102,0	109,0	108,9	101,4	110,5	105,8	108,4

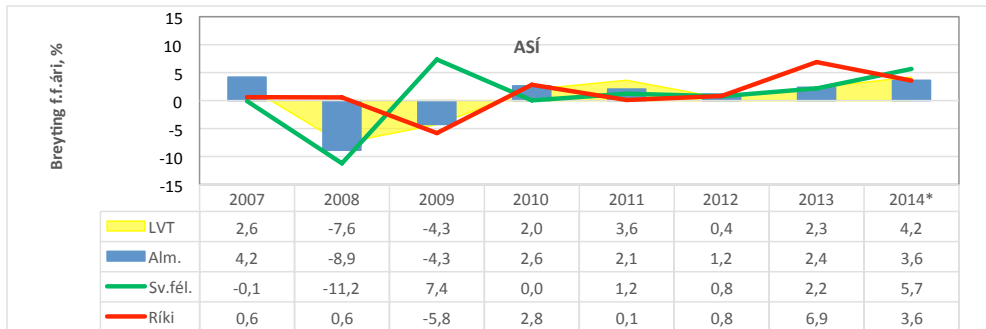
Tafla 9. Kaupmáttur eftir bandalögum og viðsemjendum og launavísitölu Hagstofu Íslands. Nóvember 2008=100.

Kaupmáttur félagsmanna í aðildarfélögum BHM jókst nokkuð hægar en skv. launavísitölu lengstan hluta þess tímabils sem hér er til skoðunar eða fram til 2013. Á þetta einkum við um starfsfólk sveitarfélaga eins og mynd 42 sýnir. Kaupmáttur þessa hóps jókst um 7,4% frá 2013 til 2014 og nægði til að kaupmáttaraukning væri í hátt við launavísitölu.

Mynd 40. Vísitala kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga ASÍ á almennum markaði, ríki og sveitarfélögum. Nóv. 2006=100.

* September 2014

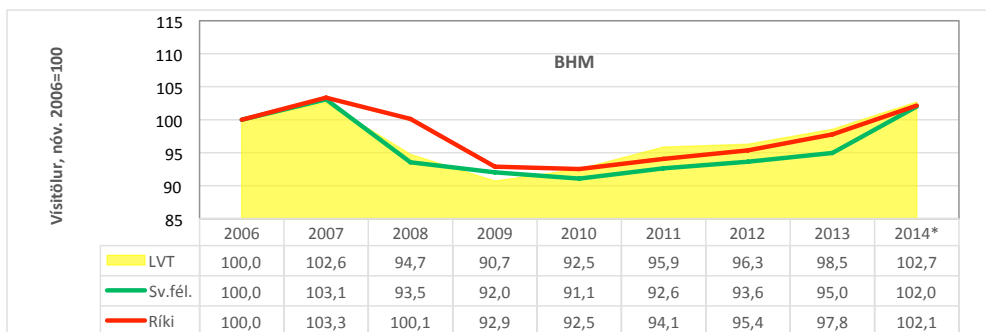

Mynd 41. Breyting kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga ASÍ á almennum markaði, ríki og sveitarfélögum frá fyrra ári.

* September 2014

Kaupmáttarþróun félagsmanna í aðildarfélögum BSRB er sýnd í myndum 44 og 45. Þar sést að kaupmáttur BSRB fólks hjá sveitarfélögum hefur hækkað minna en annarra flest árunna 2010 – 2013. Frá 2013 til 2014 jókst kaupmáttur þeirra hins vegar verulega eða um rösk 5%.

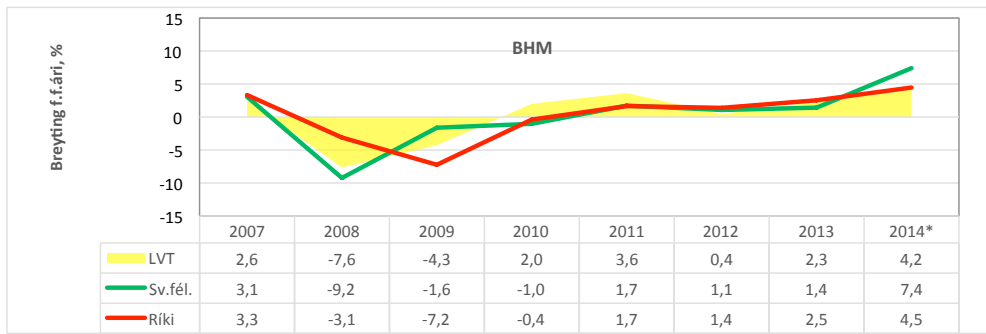
Kaupmáttur launa kennara jókst ekki í takt við aðrar stéttir og var árið 2013 þó nokkuð minni en skv. launvísitölu. Verulegar launahækkanir félagsmanna í aðildarfélögum KÍ frá

Mynd 42. Vísitala kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga BHM hjá ríki og sveitarfélögum. Nóv. 2006=100.

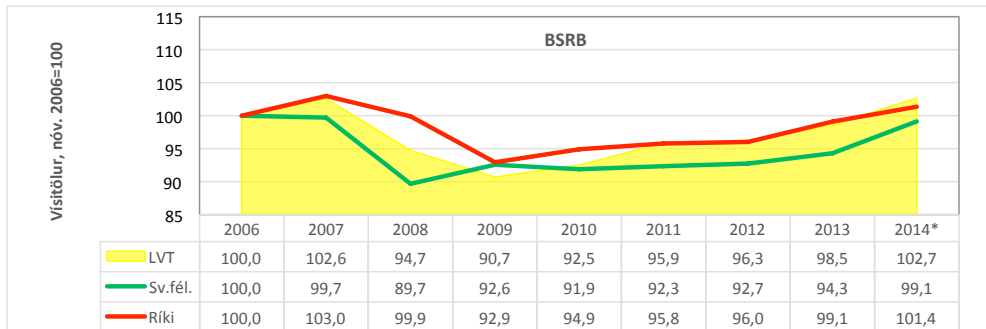
* September 2014

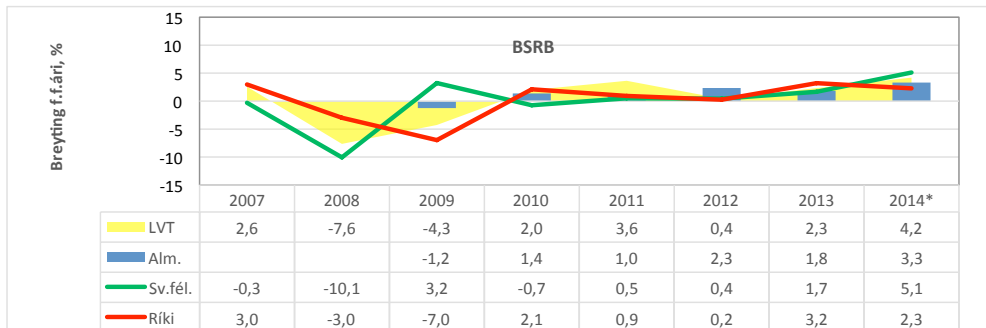
Mynd 43. Breyting kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga BHM hjá ríki og sveitarfélögum frá fyrra ári.

* September 2014

Mynd 44. Vísitala kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga BSRB hjá ríki og sveitarfélögum. Nón. 2006=100.

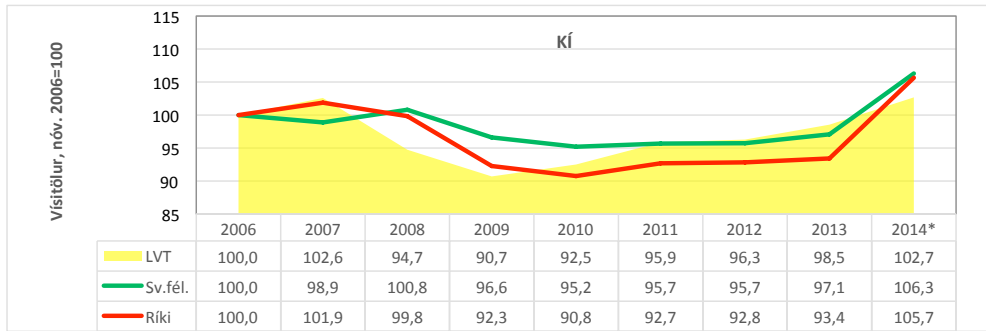
* September 2014

Mynd 45. Breyting kaupmáttar félagsmanna aðildarfélaga BSRB hjá ríki og sveitarfélögum frá fyrra ári.

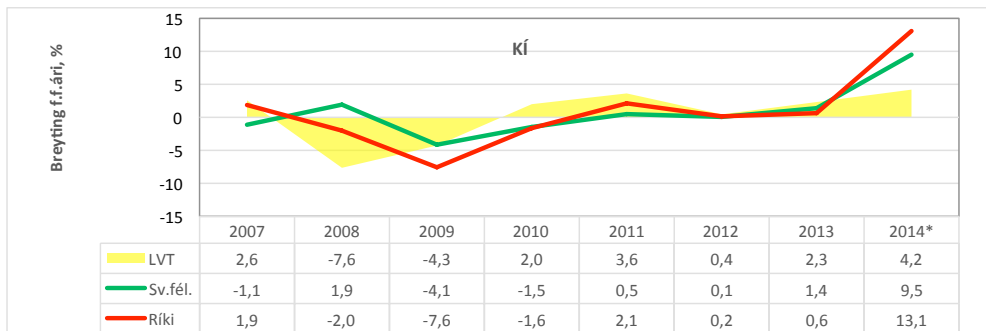
* September 2014

2013 til 2014 skiluðu þeim miklum kaupmáttarauka, eða 9,5-13%. Fyrir vikið var kaupmáttur launa þeirra í september 2014 mun meiri en 2007.

Mynd 46. Vísitala kaupmáttar félagsmanna KÍ hjá ríki og sveitarfélögum. Nóv. 2006=100.

* September 2014

Mynd 47. Breyting kaupmáttar félagsmanna aðildarféлага KÍ hjá ríki og sveitarfélögum frá fyrra ári.

* September 2014

5 Launapróun 2008-2014 eftir atvinnugreinum, viðfangsefnum og starfsstéttum

Í þessum kafla er áfram fjallað um gagnasafn launa í fernum heildarsamtökum. En nú er safninu skipt milli almenna og opinbera markaðarins og eftir atvinnugreinum og viðfangsefnum. Innan hvers þessara er safnið loks flokkað í sjö mismunandi starfsstéttir og greindar breytingar reglulegra launa frá nóvember 2006 til september 2014. Í úrvinnslu sinni miðar Hagstofan við að í hverjum hópi séu lágmarksfjöldi launamanna sem hægt er að para saman og þar sem lágmarkið næst ekki í öllum tilvikum eru göt í gögnum..

Hér er um að ræða allmikið gagnamagn og er því gerð skil að nokkru leyti í hér í meginefni skýrslu, en einnig í viðauka, kafla 6.3.

5.1 Launapróun á almennum markaði eftir atvinnugreinum og starfsstéttum

51

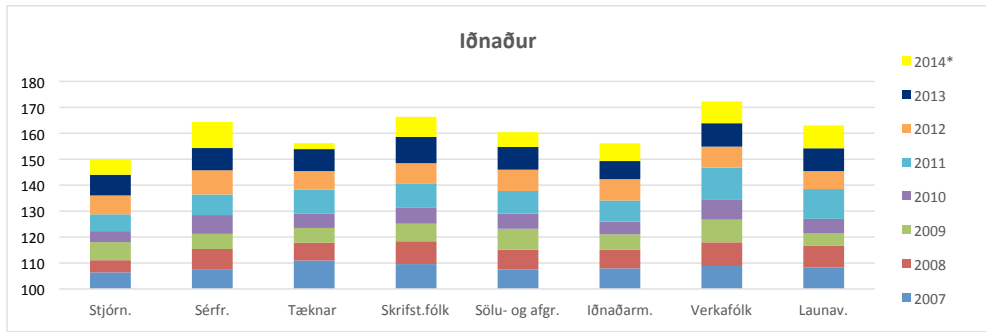
Í vinnslu Hagstofu fyrir vinnuhópin eru sérgreindar fimm atvinnugreinar á almennum markaði: Iðnaður, veitur, byggingarstarfsemi, verslun og þjónusta og loks samgöngu og flutningar. Allmörg göt eru í gögnum um byggingarstarfsemi og veitur, en tölur um veitur eru frá og með 2008 en ekki 2006 eins og aðrar atvinnugreinar.

Í meðfylgjandi myndum er hluti efnisins dregin saman. Er það gert með þeim hætti að hækkanir vísitölu reglulegra launa hvers árs m.v. grunn 2006, eru lagðar ofan á fyrri ár. Súlan lengst til hægri sýnir launavísitöluna og breytingar á henni settar fram með sama hætti.²

Í mynd 48 er þróunin í iðnaði rakin. Fram kemur að laun verkafólks í iðnaði hafa hækkað meira en laun annarra starfsstétta, eða um rösklega 72% frá nóvember 2006 til nóvember 2014, samanborið við 63% hækkun launavísitölu. Laun skrifstofufólks og sérfræðinga í iðnaði hafa hækkað umfram launavísitölu, en laun annarra starfsstétta hafa ekki hækkað til jafns við þá vísitölu. Af myndinni sést að laun stjórnenda í iðnaði hafa hækkað mun minna en annarra stétta, um tæplega 50%. Rétt er að benda á þeir stjórnendur sem eru í þessari vinnslu Hagstofu eru félagsmenn í aðildarfélögum heildarsamtakanna en ekki allir stjórnendur í viðkomandi atvinnugreinum. Ætla má því að hér sé einkum um starfsmenn sem skilgreina má sem millistjórnendur í skipuriti.

---

2. Annmarkar eru á myndrænni framsetningu hér þegar regluleg laun lækka. Þau tilvik sem eru fá koma fram í myndunum þannig að tekið er af vísitölubreytingu ársins á undan.

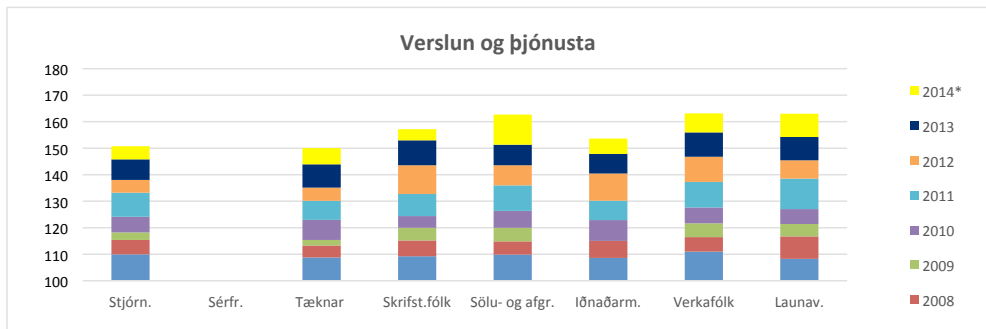

Mynd 48. Vísitölur reglulegra launa í iðnaði eftir starfsstéttum 2007-2014.

* September 2014

Launapróun í verslun og þjónustu er rakin í mynd 49. Launahækkarnir eru ívið minni en í iðnaði. Laun sölu og afgreiðslu- og verkfólks hækka um svipað hlutfall og launavísitala og laun stjórnenda hækka um viðlíka hlutfall og í iðnaði, eða um 50%. Laun iðnaðarmanna hækka um svipað hlutfall yfir allt tímabilið sem skýrist af því að laun þeirra lækkuðu lítillega milli ára 2008 og 2009.

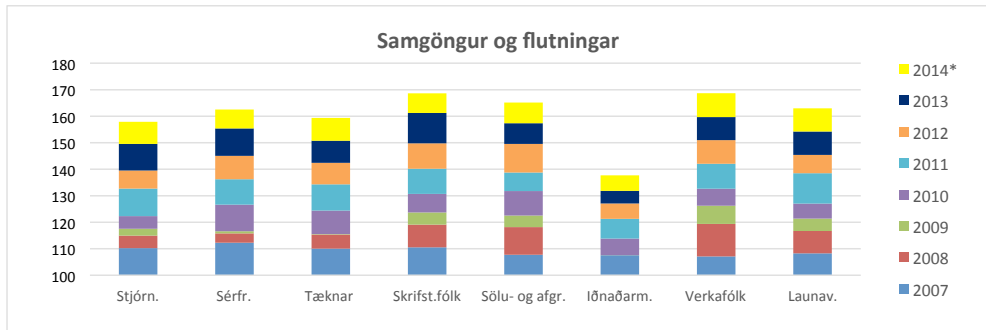
52

Mynd 49. Vísitölur reglulegra launa í verslun og þjónustu eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

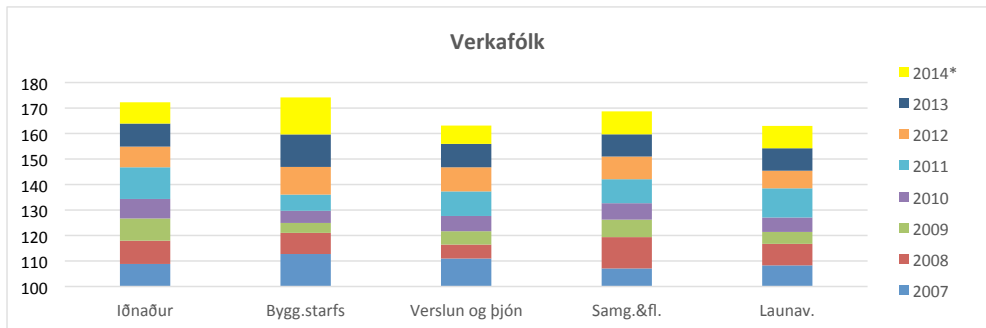
Af mynd 50 má ráða að laun í samgöngum og flutningum hafa hækkað nokkuð meira en í verslun og þjónustu. Laun verkfólks og skrifstofufólks hækka um tæp 69%. Þá vekur athygli að laun iðnaðarmanna hækka mun minna eða um aðeins 37%, en laun þeirra lækkuðu frá 2008 til 2009.

Mynd 50. Vísitölur reglulegra launa í samgöngum og flutningum eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

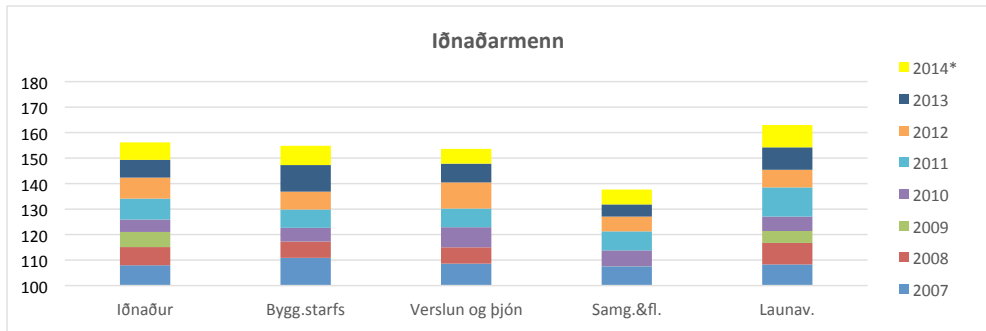
Í myndum 50-52 er litið til launaþróun einstakra stétta eftir fjórum atvinnugreinum. Laun verkafólks í öllum atvinnugreinunum hafa hækkað umfram launavísitölu. Mest er hækkunin í byggingarstarfsemi, en þá þróun má rekja alla til árunna 2012-2014, eins og sjá má af mynd 51.

Mynd 51. Vísitölur reglulegra launa verkafólks á almennum vinnumarkaði eftir atvinnugreinum 2009-2014.

* September 2014

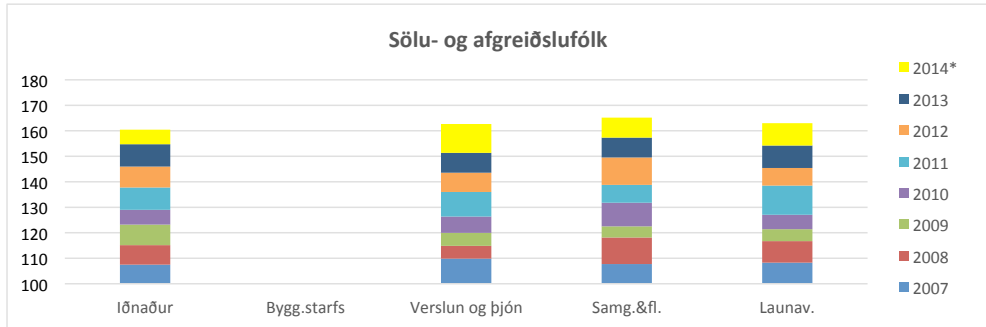
Laun iðnaðarmanna hafa hækkað mun hægar en verkafólks og hægar en launavísitala. Ekki er að sjá að laun iðnaðarmanna í byggingarstarfsemi hafi hækkað viðlíka og verkafólks undanfarin ár.

Mynd 52. Vísitölur reglulegra launa iðnaðarmanna á almennum markaði eftir atvinnugreinum 2009-2014.

* September 2014

Laun sölu- og afgreiðslufólks hafa hækkað í takt við launavísitölu og lítil munur er eftir atvinnugreinum.

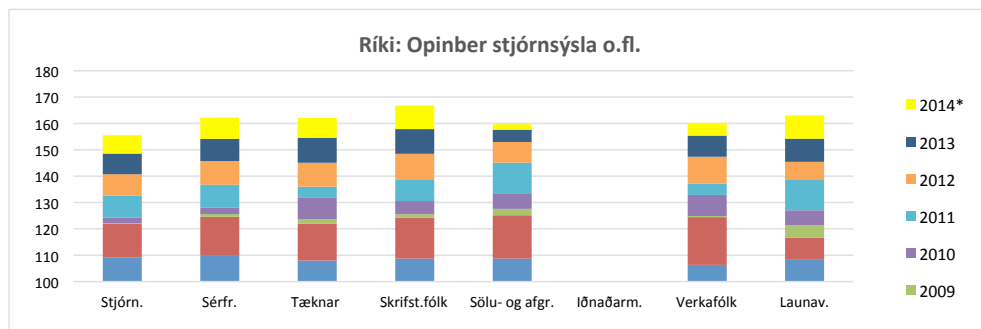

Mynd 53. Vísitölur reglulegra launa sölu- og afgreiðslufólks á almennum markaði eftir atvinnugreinum 2009-2014.

* September 2014

5.2 Launapróun hjá ríkinu eftir viðfangsefni og starfsstéttum

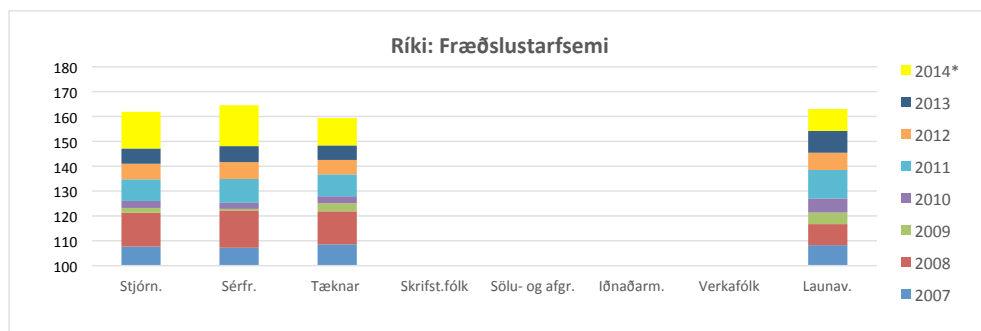
Æðstu stjórnendur ríkisins, kjörnir fulltrúar og helstu embættismenn, heyra undir Kjararáð og laun þeirra eru því ekki til umfjöllunar hér. Laun stjórnenda í opinberri stjórn-sýslu ríkisins og almannatrygginga, sem eru félagsmenn í aðildarfélögum BHM eða BSRB, hafa hækkað hægar en annarra í stjórnsýslunni. Munar þar mestu um að árin 2009 og 2010 hækkuðu laun þeirra nær ekkert. Laun stjórnenda í stjórnsýslu ríkisins hafa hækkað töluvert minna en annarra stjórnenda hjá ríkinu. Launahækkun annarra hópa í stjórnsýslu ríkisins er svipuð og hækkun launavísitölu.

Mynd 54. Vísitölur reglulegra launa í opinberri stjórnsýslu ríkisins eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

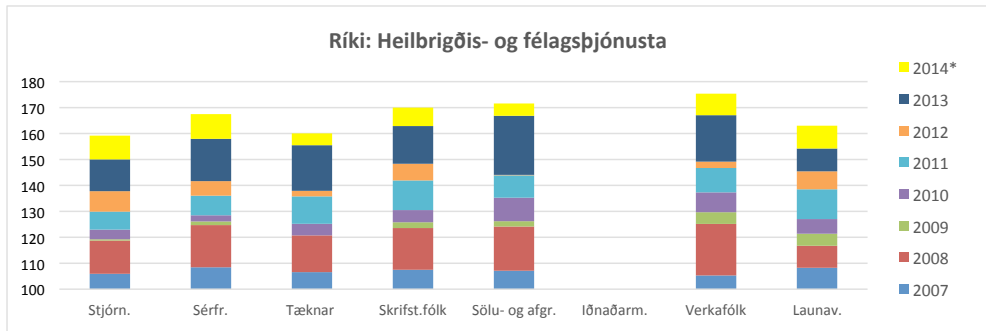
Fyrir liggja tölur frá Hagstofu um launapróun stjórnenda, sérfræðinga og tækna í fræðslu-starfsemi á vegum ríkisins. Hér er vitaskuld einkum um að ræða kennara (sérfræðinga) og skólastjórnendur.

Mynd 55. Vísitölur reglulegra launa í fræðslustarfsemi á vegum ríkisins eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

Launapróun í heilbrigðis- og félagsþjónustu ríkisins er sýnd í mynd 56. Stórar stéttir, hjúkr-unarfræðingar og læknar, eru utan þeirra heildarsamtaka sem hér eru til umfjöllunar. Sér-fræðingar eru félagsmenn í aðildarfélögum BHM, s.s. geisla-, lífeinda-, sálfræðingar o.fl., og tæknar eru í aðildarfélögum BSRB, s.s. sjúkraliðar, matar- og lyfjatæknar o.fl.

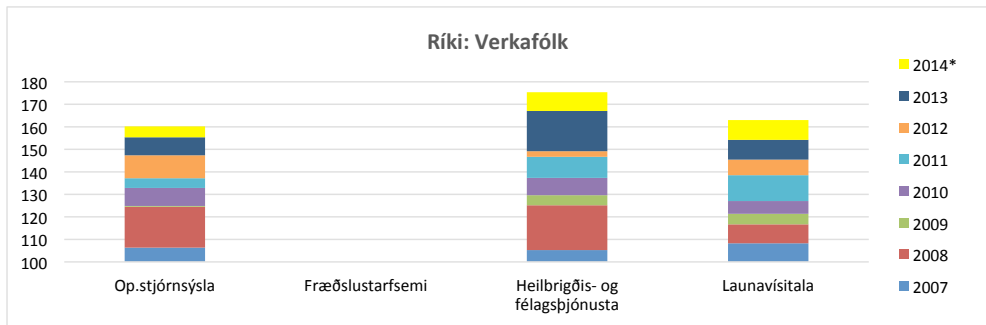

Mynd 56. Vísitölur reglulegra launa í heilbrigðis- og félagsþjónustu á vegum ríkisins eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

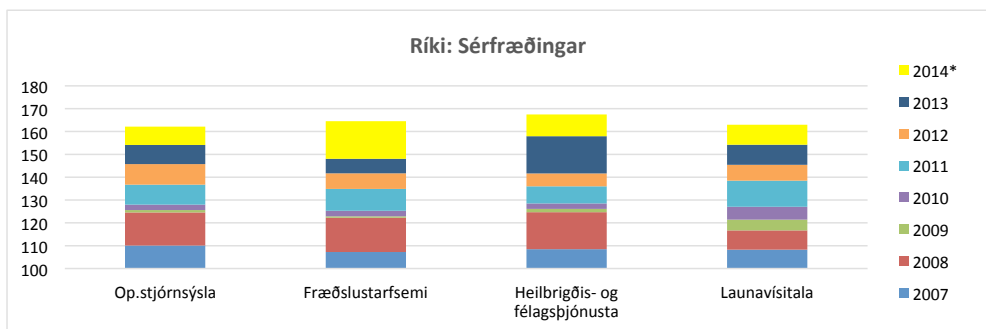
Í myndum 57 til 59 er dregin saman launaþróun nokkurra stétta hjá ríkinu.

56

Mynd 57. Vísitölur reglulegra launa verkafólks sem starfa hjá ríkinu.

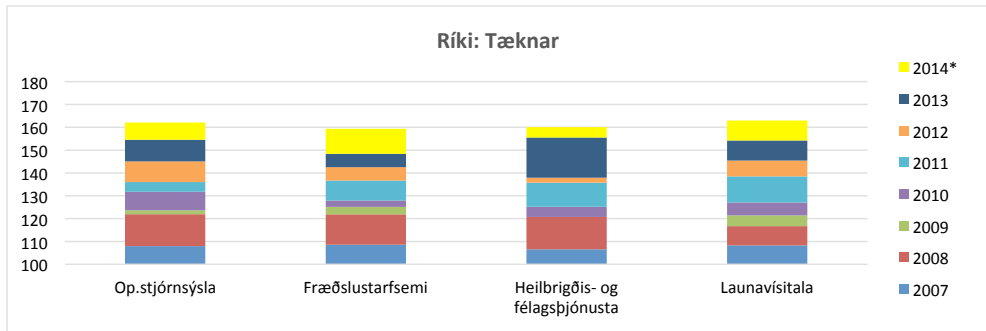
* September 2014

Mynd 58. Vísitölur reglulegra launa sérfræðinga sem starfa hjá ríkinu.

* September 2014

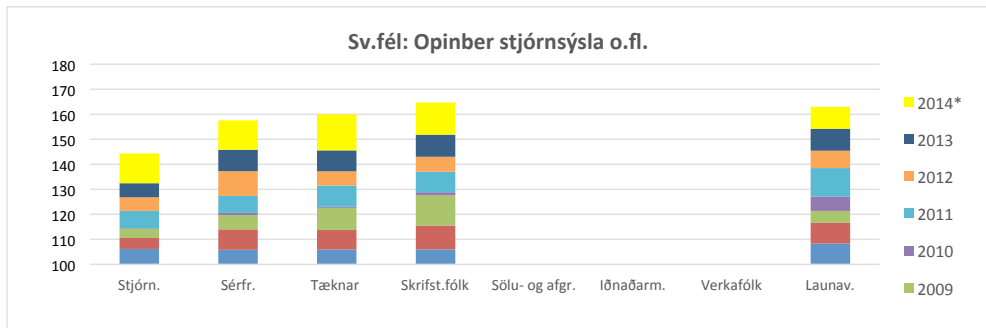

Mynd 59. Vísitölur reglulegra launa tækna og sérmenntaðs starfsfólks sem starfa hjá ríkinu.

* September 2014

5.3 Launaþróun hjá sveitarfélögum eftir viðfangsefni og starfsstéttum

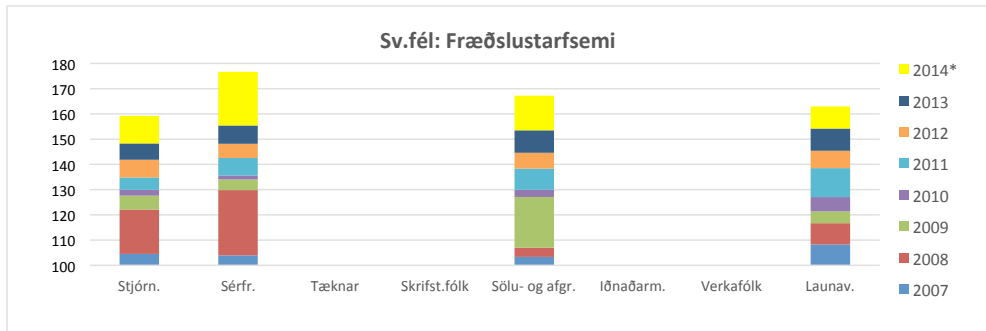
Kjörnir fulltrúar og æðstu embættismenn sveitarfélaga eru utan við heildarsamtökin sem hér eru til umfjöllunar. Regluleg laun stjórnenda í stjórnsýslu sveitarfélaga hafa hækkað mun minna en annarra stjórnenda og jafnframt nokkru minna en annarra starfsmanna stjórnsýslunnar. Þá hafa laun sérfræðinga og tækna í stjórnsýslu sveitarfélaga hækkað heldur minna en sambærileg starfsheiti í stjórnsýslu ríkisins.

Mynd 60. Vísitölur reglulegra launa í opinberri stjórnsýslu sveitarfélaga eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

Laun sérfræðinga í fræðslustarfsemi sveitarfélaga (kennara), hækkuðu verulega árin 2008 og 2014. Laun þeirra hafa hækkað mun meira en launavísitala yfir tímabilið í heild. Hins vegar hafa laun stjórnenda í skólum ekki hækkað jafnmikið og ná ekki hækkun launavísitölu.

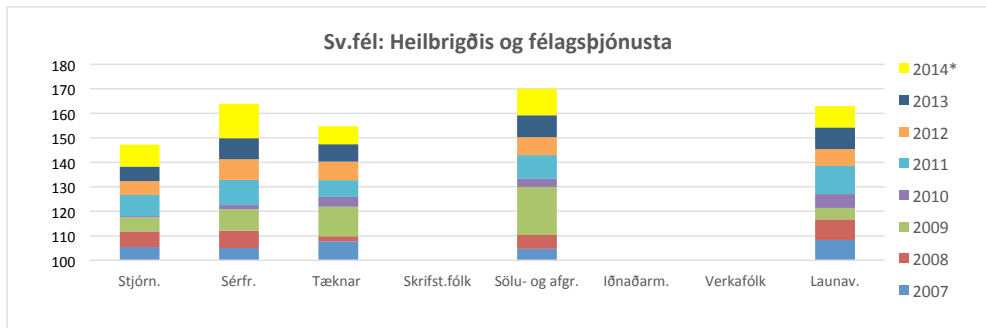

Mynd 61. Vísitölur reglulegra launa í fræðslustarfsemi á vegum sveitarfélaga eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

Sveitarfélögin sinna í litlum mæli heilbrigðisþjónustu, en veita verulega félagsþjónustu. Mynd 62 tekur þannig fyrst og fremst til þeirrar þjónustu. Laun stjórnenda á þessu sviði hafa hækkað mun minna en annarra og raunar aðeins litlu meira en stjórnenda í stjórn-sýslu. Tæknar sem starfa á þessu sviði eru t.d. fulltrúar við þjálfun og umönnun fatlaðra.

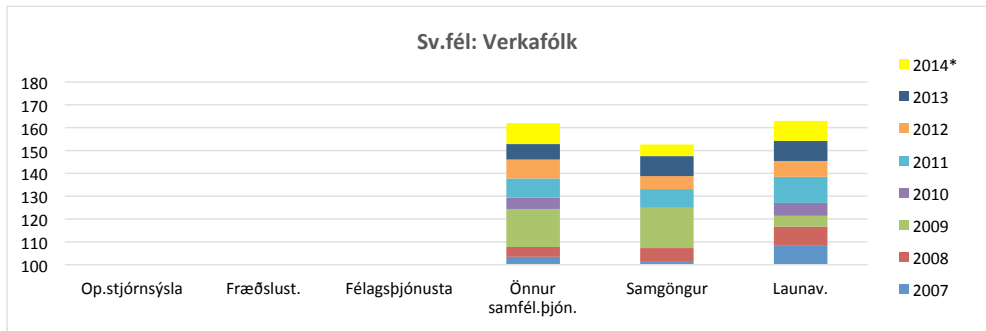
58

Mynd 62. Vísitölur reglulegra launa í heilbrigðis- og félagsþjónustu á vegum sveitarfélaga eftir starfsstéttum 2009-2014.

* September 2014

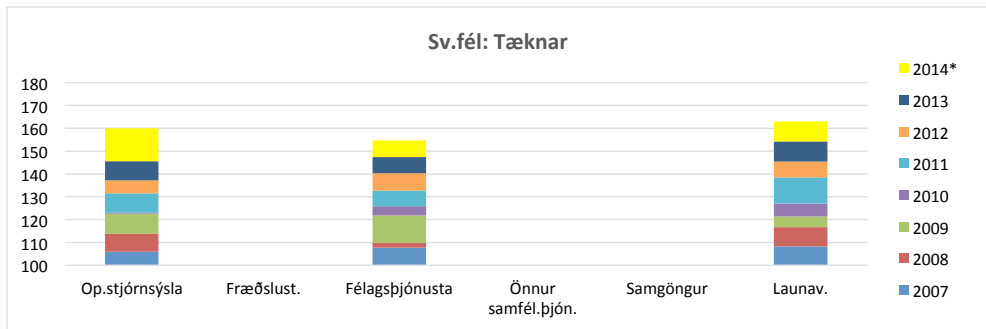
Upplýsingar liggja fyrir um þróun reglulegra launa verkafólks í samgöngum og flutningum sveitarfélaga (almenningsamgöngum) og í annarri samfélagsþjónustu á vegum sveitarfélaga (félags- og menningarstarfsemi o.fl). Ekki eru tiltækar upplýsingar um launaþróun annarra starfsstétta í þessum viðfangsefnum sveitarfélaga, þar sem ekki er unnt að para saman launabreytingar nægjanlegs fjölda launamanna.

Mynd 63. Vísitölur reglulegra launa verkafólks sem starfa hjá sveitarfélögum.

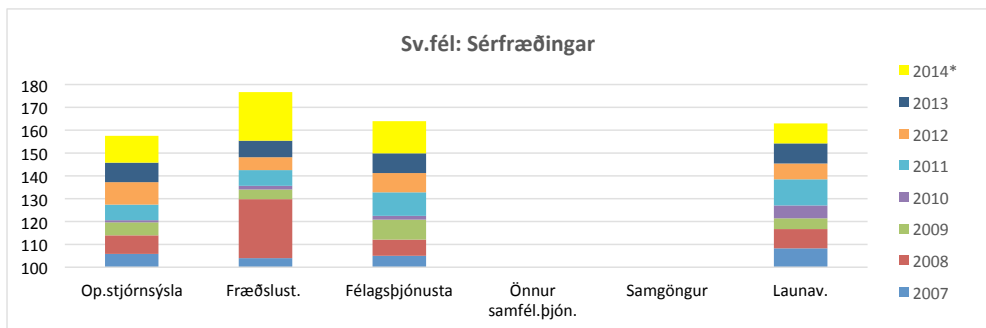
* September 2014

Myndir 64 og 65 sýna launaþróun tækna og sérfræðinga hjá sveitarfélögum.

Mynd 64. Vísitölur reglulegra launa tækna og sérmenntaðs starfsfólks sem starfa hjá sveitarfélögum.

* September 2014

Mynd 65. Vísitölur reglulegra launa sérfræðinga sem starfa hjá sveitarfélögum.

* September 2014

6 Viðaukar

6.1 Yfirlit yfir samningsbundnar launahækkningar frá 2007.

Almennur vinnumarkaður

ASÍ

2007	Janúar	Almenn launahækkun 2,9%.
2008	Febrúar	Laun hækkuðu almennt samkvæmt 5,5% launapróunartryggingu. ³ Kauptaxtar verka- og afgreiðslufólks hækkuðu um 18.000 kr. og iðnaðarmanna og skrifstofufólks um 21.000 kr.
2009	Mars	Laun áttu að hækka um 13.500 en hækkan var frestað þar sem forsendur samninga voru taldar brostnar.
	Júlí	Stöðuleikasáttmáli undirritaður. Kauptaxtar verka- og afgreiðslufólks hækkuðu um 6.750 kr. og iðnaðarmanna og skrifstofufólks um 8.750 kr.
	Nóvember	Laun hækkuðu almennt samkvæmt 3,5% launapróunartryggingu. Kauptaxtar verka- og afgreiðslufólks hækkuðu um 6.750 kr. og iðnaðarmanna og skrifstofufólks um 8.750 kr.
2010	Júní	Almenn launahækkun 2,5%. Kauptaxtar verka- og afgreiðslufólks hækkuðu um 6.500 kr. og iðnaðarmanna og skrifstofufólks um 10.500 kr.
2011	Mái	Sérstök eingreiðsla 50 þús. kr.
	Júní	Launataxtar hækka um 12.000 kr. Almenn launahækkun 4,25%. 10. þús. kr. álag á orlofsuppbót. (15.000 kr. álag á desemberuppbót í des. 2011).
2012	Febrúar	Launataxtar hækka um 11.000 kr. og almenn launahækkun 3,5%.
2013	Febrúar	Launataxtar hækka um 11.000 kr. og almenn launahækkun 3,25%.
2014	Janúar	Almenn launahækkun 2,8%, að lágmarki um 8.000 kr. Launataxtar undir 230.000 kr. hækkuðu þar að auki um 1.750 kr.
	Febrúar	Eingreiðsla 14.600 kr. m.v. fullt starf til félagsmanna í aðildarfélögum sem felldu desember samninginn og fengu 2,8% launahækkun frá febrúar í stað janúar.

3. Í 5,5% launapróunartryggingu fólst að launamanni var tryggð 5,5% launahækkun á 12 mánaða tímabili. Þannig mátti draga frá 5,5% launahækkun þær launahækkningar sem viðkomandi hafði fengið liðna 12 mánuði á undan, þó aldrei meira en 5,5%.

Sveitarfélög

ASÍ

2007	Janúar	Almenn launahækkun 3%.
2008	Janúar	Almenn launahækkun 3%.
	Desember	Almenn launahækkun allt að 20.300 kr.
2009	Júlí	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr. Aðrir launaflokkar hækkuðu minna eða ekkert.
	Nóvember	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr. Aðrir launaflokkar hækkuðu minna eða ekkert.
2010	Júní	Ný launatafla sem fól í sér krónutöluhækkanir þó mismiklar eftir launaflokkum og þrepum.
2011	Mái	Sérstök eingreiðsla 50.000 kr.
	Júní	Ný launatafla án lífaldursþrepa sem fól í sér krónutöluhækkanir þó mismiklar eftir launaflokkum og þrepum.
2012	Febrúar	Sérstakt álag á orlofsuppbót 25.000 kr.
	Mars	Almenn launahækkun 3,5%.
2013	Mars	Breytingar á launatöflu mismiklar í % og kr. milli flokka.
2014	Mái	Hækkun launatöflu og breyting á tengitöflu svaraði til um 6% launahækkunar að meðaltali.
2015	Janúar	Hækkun launatöflu um 2%.

BHM

2007	Janúar	Almenn launahækkun um 3%. (+ 1 lfl. 1,5%).
2008	Janúar	Almenn launahækkun 3%. (+ 1 lfl. 1,5%).
	Desember	Almenn launahækkun um 20.300 kr.
2011	Júní	Almenn launahækkun 4,25% auk 50.000 kr. eingreiðslu.
2012	Febrúar	Sérstakt álag á orlofsuppbót 25.000 kr.
	Mars	Almenn launahækkun um 3,5%.
2013	Mars	Almenn launahækkun um 4,4%, breytilegt eftir aðildarfélögum.
2014	Mars	Almenn launahækkun um 8,5%.

BSRB

2007	Janúar	Almenn launahækkun 2,9-3%.
2008	Janúar	Almenn launahækkun 2-3%.
	Nóvember	Almenn launahækkun um 20.300 kr.
2009	Júlí	Lægstu launaflokkar hækka um allt að 6.750 kr.
	Nóvember	Lægstu launaflokkar hækka um allt að 6.750 kr.
2010	Júní	Lægstu launaflokkar hækka um allt að 6.500 kr.
2011	Júní	Almenn launahækkun 4,25% auk 50.000 kr. eingreiðslu.
2012	Febrúar	Sérstakt álag á orlofsuppbót 25.000 kr.
	Mars	Almenn launahækkun 3,5%.

2013	Mars	Almenn launahækkun 3,25%.
2014	Maí	Hækkun launatöflu og breyting á tengitöflu sem svaraði til um 6% launahækkunar að meðaltali.
2015	Janúar	Hækkun launatöflu um 2%.

KÍ

2007	Janúar	Almenn launahækkun leik-, tónlistarskólakennara 3% og grunnskólakennara um 2,25%.
2008	Janúar	Almenn launahækkun leik-, tónlistar- og grunnskólakennara 3%. Leik- og tónlistarskólakennarar hækka um 1 launaflokk (1,5%).
	Mars	Laun grunnskólakennara hækka um 1 launaflokk (3%).
	Júní	Almenn launahækkun grunnskólakennara 25.000 kr.
	Ágúst	Almenn launahækkun grunnskólakennara 9.000 kr. og breyting er gerð á aldurstengdum launaþrepum.
	Október	Laun grunnskólakennara hækka um 1 launaflokk (2,7%).
	Desember	Laun leik- og tónlistarskólakennara hækka um 20.300 kr.
	2009	Janúar
2011	Maí	Almenn launahækkun um 4,25/4,6% í grunn- og tónlistarskólum auk 50 þús. kr. eingreiðslu.
	Júní	Almenn launahækkun leikskólakennara 7,6%.
2012	Febrúar	Sérstakt álag á orlofsuppbót 25.000 kr.
	Mars	Almenn launahækkun 3,5%
	September	Breyting á röðun hluta starfsheita og 0,8% almenn hækkun í leikskólum.
2013	Mars	Almenn launahækkun 3,25/4,0%
2014	Maí	Almenn launahækkun grunnskólakennara um 2,8% og um 4,8% vegna tiltekinnar breytinga í nýjum kjarasamningi.
	Júní	Ný launatafla fyrir leikskólakennara tekur gildi. Leiðbeinendur fá 2,8% launahækkun og 14.600 kr. eingreiðslu.
	Ágúst	Breytt launatafla vegna grunnskólakennara sem afsala sér kennsluafli.
2015	Janúar	Almenn launahækkun grunnskólakennara um 2%.
	Febrúar	Leiðbeinendur innan Félags leikskólakennara fá 20.000 kr. eingreiðslu. Laun leikskólakennara hækka um 2%.
	Maí	Grunnskólakennarar fá 9,5% launahækkun ef vinnumat og nýr vinnutímakaffi verður samþykktur í atkvæðagreiðslu meðal þeirra í febrúar.
2016		Laun grunnskólakennara hækka um 2%.

Ríki

ASÍ

2007	Janúar	Launatafla hækkuð um 2,9%.
2008	Janúar	Launatafla hækkuð um 2,0%.
	Mái	Ný launatafla og almenn launahækkun um 20.300 kr.
2009	Júlí	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr.
	Nóvember	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr.
2010	Júní	Lægstu launaflokkar hækka um 6.500 kr.
2011	Mái	Sérstök eingreiðsla 50.000 kr.
	Júní	Almenn launahækkun 4,25% auk 10.000 kr. álag á orlofsuppbót.
2012	Febrúar	Launataxtar hækka um 11.000 kr. og almenn hækkun launataxta 3,5%
2013	Febrúar	Almenn launahækkun 3,25%
2014	Mars	Almenn launahækkun 2,8%, að lágmarki um 8.000 kr. Launataxtar undir 230.000 kr. hækkuðu þar að auki um 1.750 kr. Eingreiðsla 14.600 kr.
2015	Apríl	Eingreiðsla 20.000 kr.

BHM

2007	Janúar	Launatóflur hækka um 2,25-3%.
	Mái	2,6% til stofnanasamninga.
2008	Janúar	Launatóflur hækka um 2-2,5%.
	Júní	Almenn launahækkun um 20.300 kr. og vísindasjóður o.fl. (2,2%) fellt inn í launatóflu.
2011	Júní	Almenn launahækkun 4,25% auk 10.000 kr. álag á orlofsuppbót auk 50.000 kr. eingr. (+töflubreyting 0,6%)
2012	Febrúar	Launataxtar hækka um 11.000 kr. og almenn hækkun launataxta 3,5% (+töflubreyting 0,22%)
2013	Febrúar	Almenn launahækkun 3,25%
2014	Febrúar	Almenn launahækkun 2,8% og samræming á launatóflu.

BSRB

2007	Mái	2% vegna nýs launakerfis.
2008	Janúar	Launatóflur hækka um 2-3%.
	Mái	Almenn launahækkun um 20.300 kr.
2009	Júlí	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr.
	Nóvember	Lægstu launaflokkar hækka um 6.750 kr.
2010	Júní	Lægstu launaflokkar hækka um 6.500 kr.
2011	Júní	Almenn launahækkun 4,25% auk 10.000 kr. álag á orlofsuppbót auk 50.000 kr. eingreiðslu.
2012	Febrúar	Launataxtar hækka um 11.000 kr. og almenn hækkun 3,5%

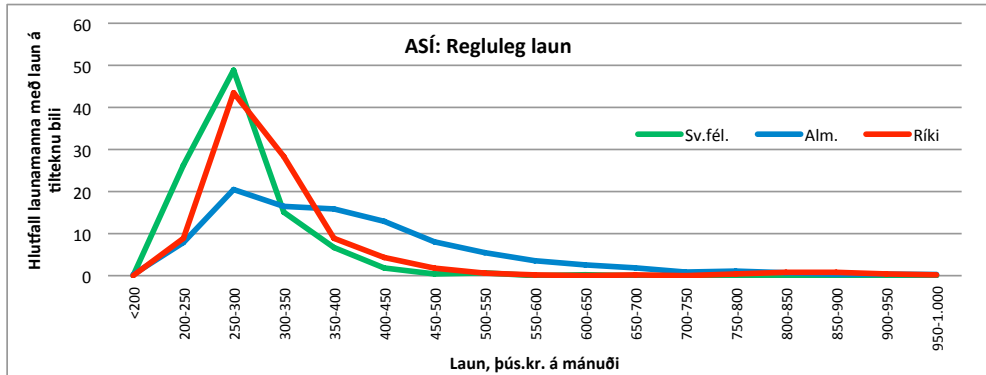
2013	Febrúar	Almenn launahækkun 3,25%
2014	Mars	Almenn launahækkun 2,8%, að lágmarki um 8.000 kr. Launataxtar undir 230.000 kr. hækkuðu þar að auki um 1.750 kr. Eingreiðsla 14.600 kr.
2015	Apríl	Eingreiðsla 20.000 kr.

KÍ

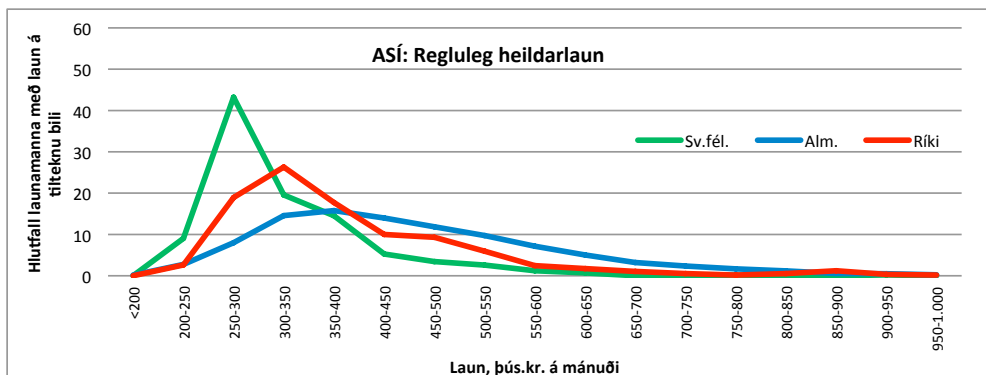
2007	Janúar	Launatafla hækkuð um 2,9%
	Maí	3,4% til stofnasamninga.
2008	Janúar	Launatafla hækkuð um 2,0%
	Júní	Almenn launahækkun um 20.300 kr.
	Ágúst	4% til stofnasamninga framhaldsskóla.
2010	Júní	Lægstu launaflokkar hækka um allt að 6.500 kr.
2011	Maí	Almenn launahækkun 4,25%
	Október	Launabrep, að meðaltali um 2,1%
2012	Febrúar	Almenn launahækkun 3,5%
2013	Febrúar	Almenn launahækkun 3,25%
2014	Mars	Almenn launahækkun 2,8% og um 4% vegna tiltekinna breytinga í samningnum.
	Ágúst	Laun hækka um 5% vegna tiltekinna breytinga í samningnum.
2015	Maí	Launahækkun um 8% ef vinnumat og nýr vinnutímakafli verður samþykktur í atkvæðagreiðslu meðal þeirra í febrúar.
2016	Janúar	Almenn launahækkun 2%.

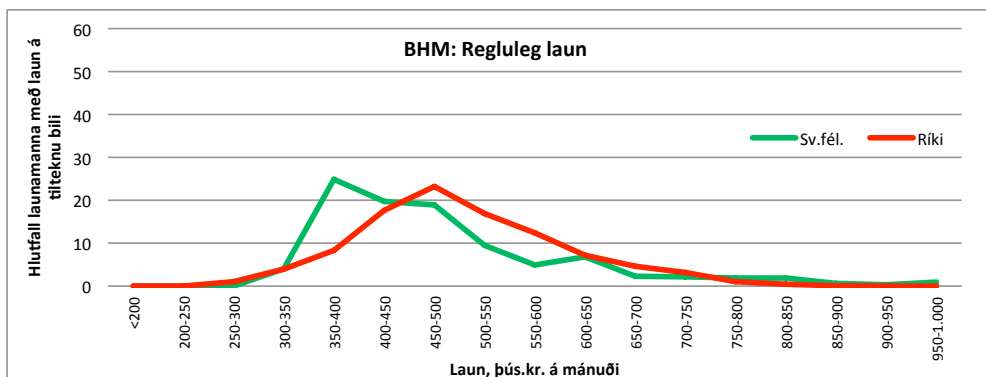
6.2 Dreifing reglulegra launa í september 2014

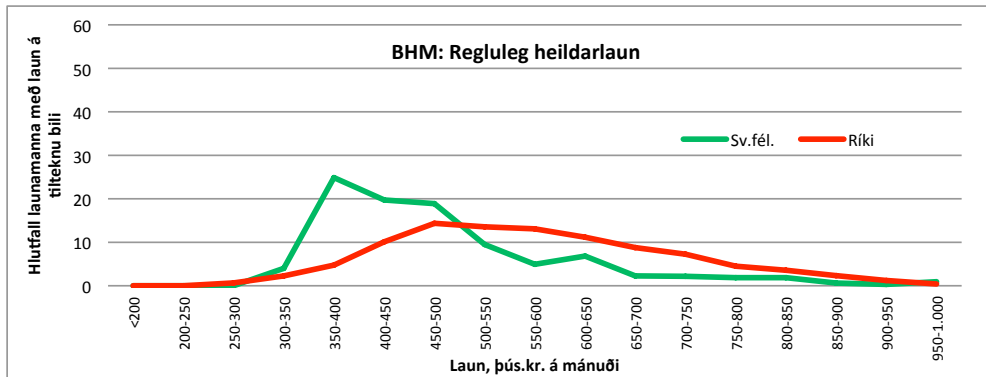
Mynd 66. Dreifing reglulegra launa félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ í september 2014.

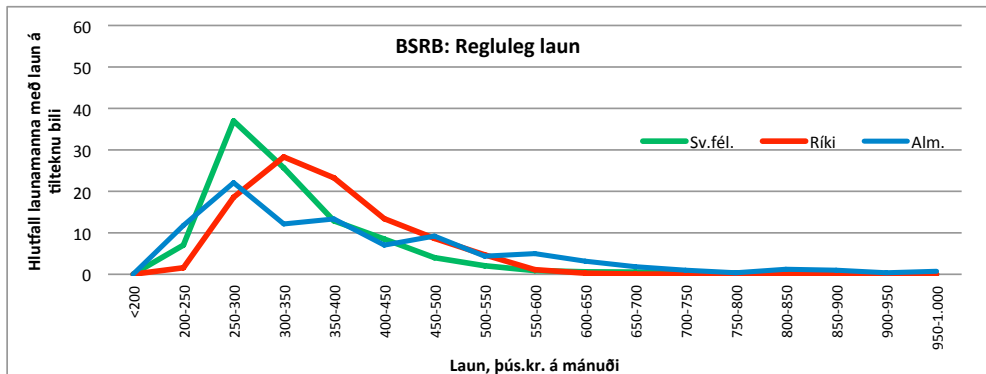
Mynd 67. Dreifing reglulegra heildarlauna félagsmanna í aðildarfélögum ASÍ í september 2014.

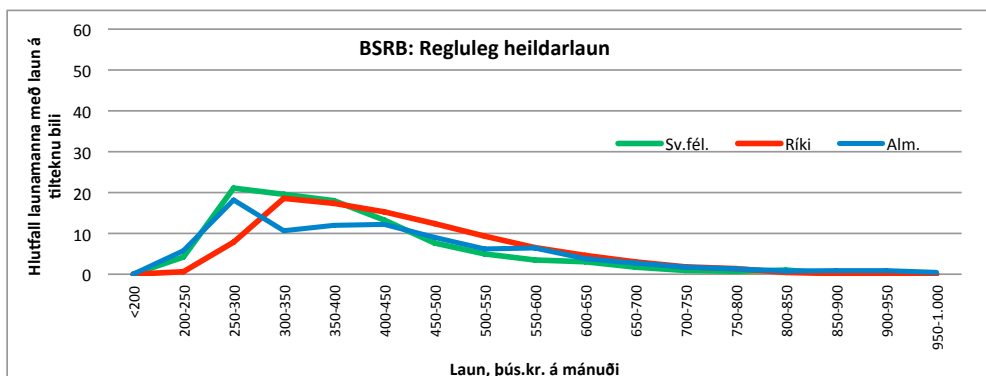
Mynd 68. Dreifing reglulegra launa félagsmanna í aðildarfélögum BHM í september 2014.

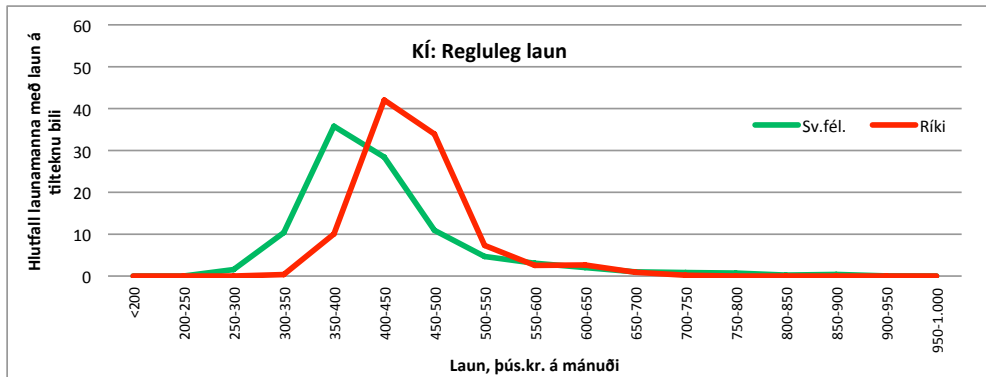
Mynd 69. Dreifing reglulegra heildarlauna félagsmanna í aðildarfélögum BHM í september 2014.

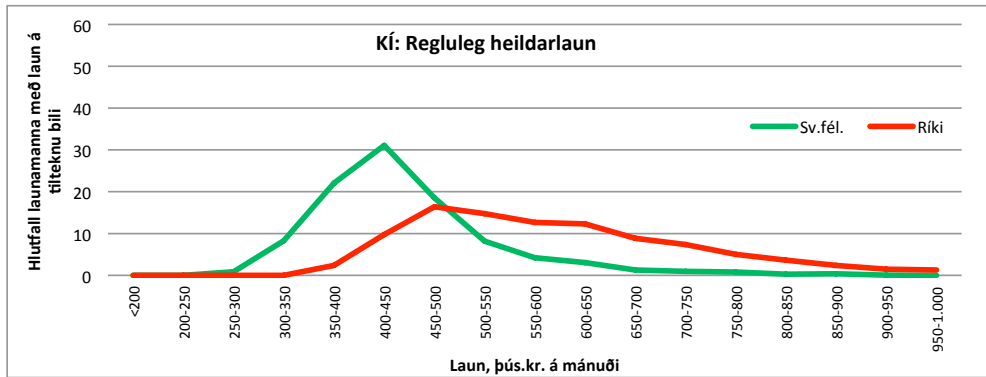
Mynd 70. Dreifing reglulegra launa félagsmanna í aðildarfélögum BSRB í september 2014.

Mynd 71. Dreifing reglulegra heildarlauna félagsmanna í aðildarfélögum BSRB í september 2014.

Mynd 72. Dreifing reglulegra launa félagsmanna í aðildarfélögum KÍ í september 2014.

Mynd 73. Dreifing reglulegra heildarlauna félagsmanna í aðildarfélögum KÍ í september 2014.

6.3 Launapróun eftir atvinnugreinum, viðfangsefnum og starfsstéttum

Almennur markaður

Vísitala paraðra breytingar nóvember 2006 - 2014 - grunnur 2006

*Nóvember 2013 - september 2014

	Stjórnendur	Sérfræðingar	Tæknar og sérmenntað starfsfólk	Skrifstofufólk	Þjónustu-, sölu og afgreiðslu-fólk	Iðnaðarmenn	Verkafólk
Iðnaður							
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	106,4	107,6	111,0	109,6	107,5	108,0	108,8
2008	111,1	115,4	117,8	118,4	115,2	115,1	118,0
2009	118,1	121,3	123,5	125,2	123,2	121,0	126,7
2010	122,3	128,5	129,0	131,3	129,0	125,9	134,3
2011	128,8	136,4	138,2	140,5	137,8	134,1	146,8
2012	136,0	145,7	145,4	148,5	146,0	142,3	154,9
2013	144,0	154,3	153,9	158,6	154,7	149,3	163,9
2014*	149,7	164,4	156,2	166,3	160,4	156,2	172,3
Byggingarstarfsemi og fl.							
2006						100,0	100,0
2007						110,9	112,7
2008						117,3	121,0
2009						116,6	124,9
2010						122,0	129,7
2011						129,2	136,1
2012						136,2	146,9
2013						146,6	159,6
2014*						154,2	174,1
Verslun og þjónusta							
2006	100,0		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	109,9		108,8	109,2	109,9	108,6	111,0
2008	115,4		113,3	115,2	114,9	115,0	116,5
2009	118,2		115,4	120,0	120,0	114,3	121,7
2010	124,1		123,0	124,4	126,4	122,2	127,7
2011	133,2		130,1	132,7	136,0	129,5	137,3
2012	138,0		135,1	143,6	143,5	139,8	146,8
2013	145,8		143,9	152,9	151,3	147,2	155,9
2014*	150,8		150,0	157,2	162,7	153,0	163,1
Samgöngur og flutningar							
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	110,2	112,3	110,1	110,5	107,7	107,5	107,1
2008	115,0	115,8	115,3	119,1	118,2	107,0	119,4
2009	117,5	116,6	115,5	123,7	122,5	107,1	126,2
2010	122,3	126,6	124,4	130,7	131,8	113,3	132,7
2011	132,7	136,2	134,3	140,2	138,8	120,7	142,1
2012	139,5	145,1	142,4	149,8	149,6	126,6	151,0
2013	149,6	155,4	150,8	161,2	157,4	131,3	159,7
2014*	157,9	162,6	159,4	168,6	165,2	137,2	168,7

Ríkið

Vísitala paraðra breytingar nóvember 2006 - 2014 - grunnur 2006

*Nóvember 2013 - september 2014

	Stjórnendur	Sérfræðingar	Tæknar og sérmenntað starfsfólk	Skrifstofufólk	Þjónustu-, sölu og afgreiðslufólk	Verkafólk
Opinber stjórnsýsla o.fl.						
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	109,2	110,1	108,0	108,7	108,7	106,4
2008	121,9	124,6	121,9	124,2	125,1	124,5
2009	122,1	125,6	123,7	125,5	127,6	124,8
2010	124,2	128,0	131,8	130,6	133,5	132,9
2011	132,6	136,7	136,0	138,8	145,1	137,2
2012	140,7	145,7	145,1	148,5	153,0	147,4
2013	148,6	154,1	154,5	157,8	157,6	155,4
2014*	155,5	162,2	162,1	166,8	159,7	160,2
Fræðslustarfsemi						
2006	100,0	100,0	100,0			
2007	107,7	107,2	108,6			
2008	121,3	122,2	121,9			
2009	123,2	122,8	125,1			
2010	126,0	125,3	127,9			
2011	134,7	134,9	136,7			
2012	141,0	141,7	142,5			
2013	147,1	148,1	148,4			
2014*	161,9	164,5	159,4			
Heilbrigðis- og félagsþjónusta						
2006	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2007	105,9	108,5	106,6	107,5	107,1	105,3
2008	118,7	124,7	120,8	123,6	124,2	125,1
2009	119,2	126,1	120,1	125,8	126,2	129,7
2010	123,0	128,5	124,6	130,5	135,3	137,3
2011	129,9	136,0	135,1	141,9	143,9	146,7
2012	137,8	141,7	137,3	148,3	144,1	149,2
2013	150,0	157,9	154,9	162,9	166,8	167,1
2014*	159,2	167,5	159,5	170,0	171,6	175,4
Önnur samfélagsþjónusta og fl.						
2006		100,0				
2007		107,3				
2008		122,1				
2009		124,0				
2010		126,4				
2011		137,0				
2012		147,6				
2013		151,9				
2014*		159,7				

Sveitarfélög

Vísitala paraðra breytingar nóvember 2006 - 2014

*Nóvember 2013 - september 2014

	Stjórnendur	Sér-fræðingar	Tæknar og sérmenntað starfsfólk	Skrifstofu fólk	Þjónustu-, sölu og afgreiðslu-fólk	Verkaþólk
Opinber stjórnsýsla o.fl.						
2006	100,0	100,0	100,0	100,0		
2007	106,2	105,8	106,0	106,0		
2008	110,6	114,0	113,8	115,5		
2009	114,2	119,7	122,6	127,6		
2010	114,4	120,6	123,0	128,8		
2011	121,4	127,4	131,5	137,1		
2012	126,8	137,2	137,2	143,0		
2013	132,4	145,8	145,6	151,9		
2014*	144,3	157,6	160,0	164,7		
Fræðslustarfsemi						
2006	100,0	100,0			100,0	
2007	104,5	103,9			103,3	
2008	122,1	129,8			107,0	
2009	127,6	134,0			127,1	
2010	130,0	135,6			129,9	
2011	134,8	142,5			138,3	
2012	141,9	148,2			144,6	
2013	148,3	155,4			153,5	
2014*	159,2	176,7			167,2	
Heilbrigðis- og félagsþjónusta						
2006	100,0	100,0	100,0		100,0	
2007	105,4	105,0	107,7		104,7	
2008	111,8	112,1	109,8		110,3	
2009	117,5	120,8	121,8		129,9	
2010	118,0	122,5	125,9		133,3	
2011	126,7	132,8	132,7		142,9	
2012	132,3	141,2	140,3		150,3	
2013	138,2	149,9	147,4		159,2	
2014*	147,2	163,9	154,7		170,0	
Önnur samfélagsþjónusta og fl.						
2006					100,0	100,0
2007					104,2	103,4
2008					109,4	107,8
2009					128,9	124,4
2010					131,9	129,4
2011					137,7	137,8
2012					144,9	146,0
2013					154,4	152,8
2014*					159,9	162,0
Samgöngur og flutningar						
2006						100,0
2007						101,6
2008						107,3
2009						124,9
2010						125,2
2011						133,1
2012						138,8
2013						147,5
2014*						152,6

II. Hluti

EFNAHAGSUMHVERFI

Efnisyfirlit II. hluta

1 Inngangur.....	76
2 Staða og horfur í efnahagsmálum.....	77
Alþjóðaefnahagsmál	77
Horfur í þjóðarbúskapnum	78
Rammagrein 1. Skilgreiningar	79
Rammagrein 2. Tíu þjóðhagsspár	81
Stöðumat og áhætta	82
Rammagrein 3. Ferli og viðmið í kjarasamningum annars staðar á Norðurlöndum	83
3 Launahlutfall og afkoma fyrirtækja	87
Alþjóðlegur samanburður	91
Rekstrarafgangur, hagnaður og aðrar afkomuvísbindingar	92
4 Framleiðni.....	96
5 Alþjóðlegur samanburður launa.....	99
6 Raungengi	101
Rammagrein 4. Efnahagspróun á Norðurlöndum: Raungengi og kaupmáttur launa.....	103
7 Kaupmáttur og afkoma heimila.....	105
8 Niðurstaða og samantekt.....	108
Viðauki I Þjóðhagsspár	109

1 Inngangur

Í þessum hluta skýrslunnar er reynt að meta efnahagslegt umhverfi kjarasamninga. Áhersla er lögð á tvennt; annars vegar launahlutfallið, þ.e. hversu stór hluti verðmætasköpunarinnar kemur í hlut launafólks, og hins vegar raungengi krónunnar. Þessar stærðir skipta miklu við mat á svigrúmi til launabreytinga. Framleiðni kemur sannarlega við sögu, enda hefur hún bein áhrif á launahlutfallið og einnig er farið yfir kaupmáttarþróun og horfur. Í rammagrein er gerð grein fyrir tilhögun kjarasamninga annars staðar á Norðurlöndum og síðar fjallað um þróun raungengis og kaupmáttar í sömu löndum.

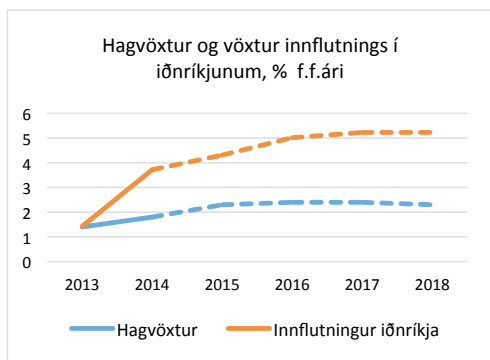
2 Staða og horfur í efnahagsmálum

Alþjóðæfnahagsmál

Efnahagshorfur á alþjóðavettvangi eru með svipaðar og undanfarin ár. Á evrusvæðinu er hagvöxtur lítil sem enginn, en meiri kraftur í efnahagslífi Bandaríkjanna og Bretlands. Hægt hefur á hagvexti í Kína og þrátt fyrir örvandi aðgerðir lætur vöxtur í Japan standa á sér. Hagstofa Íslands telur að hagvöxtur í helstu viðskiptalöndum okkar verði að meðaltali 1,7% árið 2014, 1,9% á því næsta og 2,2% 2016. Alþjóðæfnahagsstofnanir vara við að horfur um hagvöxt kunni að vera ofmetnar og ekki hægt að útiloka að framundan gæti verið langvarandi stöðnunarskeið. Ljóst er að mikill óvissa ríkir um þróunina á alþjóðavettvangi sem áhrif hefur á mat á horfum hér á landi.

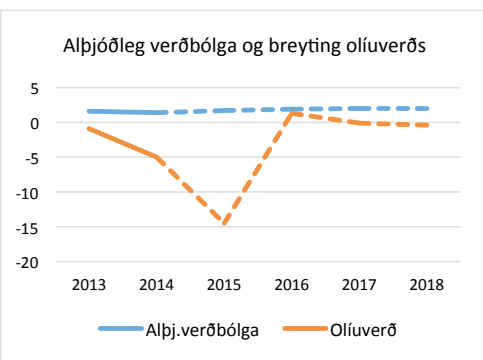
Verðbólga hefur hjaðnað hratt í helstu viðskiptalöndum og er undir verðbólgu markmiðum í velflestum ríkjum þar sem peningastefnu eru sett slík markmið. Verðhjöðnun er nú þegar í nokkrum evruríkjum og hætta á almennri verðhjöðnun í heimsbúskapnum. Alþjóðagjaldeyrissjóðurinn spáir 1% verðbólgu á evrusvæðinu árið 2014 og lítillega meiri á næstu tveimur árum. Verðbólga í Bandaríkjunum og Bretlandi er um 2% og spáir sjóðurinn að litlar breytingar verði þar á næstu árin. Á Norðurlöndum er verðbólga mjög lítil. Í Svíþjóð var hún 0,1% árið 2014 og er spáð 0,5% árið 2015 og í Danmörku 1% bæði árin. Þrátt fyrir efnahagslegan uppgang í Noregi er verðbólga stöðug í kringum 2%.

Atvinnuleysi er þrálátt víða um heim, en þó einkum í evruríkjum þar sem atvinnuleysi er 11-12% að meðaltali og mun meira í einstökum ríkjum. Í Bandaríkjunum er atvinnuleysi rösklega 6% og 7-8% á Norðurlöndum, að Noregi undanskildum þar sem atvinnuleysi er um 3%. Alþjóðagjaldeyrissjóðurinn gerir ráð fyrir að hægt muni draga úr atvinnuleysi á næstu árum.

Mynd 1. Spá um hagvöxt í iðnríkjunum og vöxt innflutnings þeirra til 2018. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Alþjóðagjaldeyrissjóðurinn.

Mynd 2. Spá um verðbólgu í viðskiptalöndunum og olíuverð til 2018. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Hagstofa Íslands

Horfur í þjóðarbúskapnum

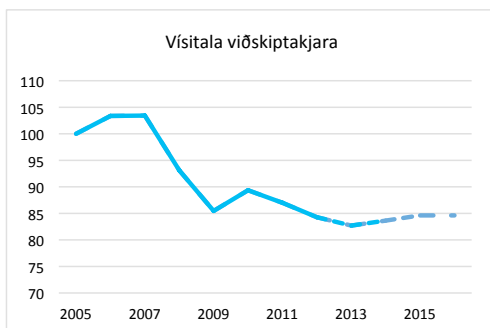
Framvinda alþjóðaeftahagsmála hefur afgerandi áhrif hér á landi og gætir hennar strax í verðlagi útflutnings og innflutnings, og þar með viðskiptakjara landsins.

Meðal einkenna lítilla opinna hagkerfa er sérhæfing í útflutningi. Þetta á einkar vel við hér á landi, þar sem sjávarafurðir og ál svara til um 80% af vöruútflutningi. Þessar vörur vegea lítið sem ekkert í neyslu landsmanna og breytingar á verði þeirra hafa því mikil áhrif á afkomu fyrirtækja en lítil á kaupmátt launafólks. Fjölmargar mikilvægar vörutegundir eru ekki framleiddar hér á landi heldur eingöngu fluttar inn. Innfluttar neysluvörur eru um þriðjungur einkaneyslu.

Verðlag í utanríkisviðskiptum ræður miklu um afkomu útflutningsfyrirtækja og þar með á svigrúm þeirra til launahækkana. Nánast öll fyrirtæki flytja inn aðföng frá útlöndum og verðhækkun þeirra hefur áhrif á afkomuna. Viðskiptakjör mæla kaupmátt útflutnings okkar gagnvart innflutningi; þ.e. verð útflutningsvara á móti verði innflutningsvara. Sagan sýnir að aðilar vinnumarkaðarins hafa gert sér grein fyrir mikilvægi viðskiptakjaranna. Þannig má rifja upp að í forsendum „þjóðarsáttarsamninganna“ 1990 var miðað við tiltekinn viðskiptakjarabata.

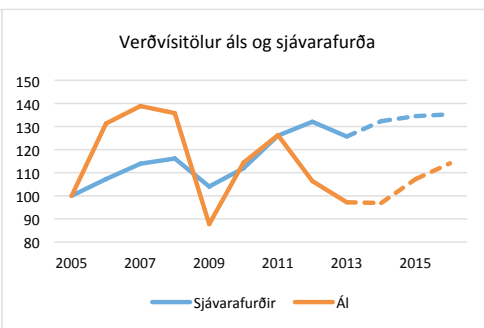
78

Að mati Hagstofu Íslands hafa viðskiptakjör vöru og þjónustu rýrnað um 20% frá árinu 2006. Sögulegrar hliðstæðu þarf að leita allt aftur til fyrri hluta áttunda áratugarins, en þá versnuðu viðskiptakjörin um 17% á tveggja ára tímabili vegna olíuverðshækkana. Viðskiptakjaraskellinn, sem nú er við að glíma, má einkum rekja til árunna 2008 og 2009 eins og mynd 3 sýnir. Mynd 4 sýnir að á þeim árum lækkaði álverð og verð sjávarafurða verulega. Viðskiptakjörin bötnuðu á ný árið 2010 þegar saman fór verðhækkun á útflutningsvörum og lækkun olíuverðs. Versnandi viðskiptakjör frá 2010 má hins vegar rekja til verulegrar lækkunar álverðs og verðs annarra iðnaðarvara, en verðþróun sjávarafurða hefur reynst hagstæðari en útlit var fyrir. Reynslan sýnir að viðskiptakjör þjóðarinnar versna jafnan þegar alþjóðlegur efnahagssamdráttur ríður yfir og viðskiptakjararýrnun undanfarinna ára endurspeglar það í ríkum mæli.¹

Mynd 3. Vísitala viðskiptakjara vöru og þjónustu, 2005-2016, 2005=100. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd 4. Verðvísitölur áls og sjávarafurða, 2005-2016, 2005=100. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Seðlabanki Íslands.

1. Sjá Rammagrein II í riti Seðlabanka Íslands Peningamálum 2013:4.

Rammagrein 1.

Skilgreiningar

Verg landsframleiðsla (VLF) mælir verðmæti þess sem framleitt er í landinu. Með vergri þjóðarframleiðslu (VPF) er átt við þær tekjur sem þjóðin hefur af eigin framleiðslu auk þeirra tekna sem hún aflar utan landsteinanna. VPF fæst með því að bæta sk. nettópáttatekjum við VLF. Þáttatekjur eru launatekjur, arður og vextir. Vegna mikillar skuldsetningar þjóðarbúsins eru nettópáttatekjur neikvæðar á Íslandi og því er VLF hærrí en VPF. Í þessu felst að arður af fyrirtækjum í eigu erlendra aðila telst með í VLF en ekki í VPF. Enn mikilvægara þó er að vextir sem Íslendingar greiða til erlendra aðila dragast frá VLF þegar VPF er reiknuð.

VLF er oftast reiknuð út frá ráðstöfunarhlið, þ.e. lögð eru saman útgjöld þjóðarinnar og útflutningur vöru og þjónustu, og innflutningur vöru og þjónustu er dreginn frá. Þá fæst hver framleiðslan er í landinu. Útgjöld þjóðarinnar skiptast í einkaneyslu, samneyslu, fjárfestingu og birgðabreytingar.

Hagvöxtur er breyting VLF á föstu verðlagi milli ára. Þegar þjóðhagsreikningatölur eru færðar á fast verðlag er hver liður staðvirtur með eigin verðlagsvísitölu, og þannig fundnar magnstærðir sem eru óháðar verðbreytingum. Þannig eru einkaneysluútgjöld færð á fast verðlag með verðvísitölu einkaneyslu, innflutningur með verðvísitölu innflutnings og útflutningur með verðvísitölu útflutnings.

Viðskiptakjör sýna kaupmátt útflutnings gagnvart innflutningi, þ.e. verðvísitölu útflutnings er deilt með verðvísitölu innflutnings. Ef útflutningsverðlag hækkar meira en innflutningsverðlag geta landsmenn keypt meira magn innflutningsvara fyrir útflutningsvörurnar og þjóðarhagur batnar.

Landstekjur er hugtak sem sjaldan er notað, en er gagnlegt því það sýnir kaupmátt verðmætasköpunar þjóðarinnar. Það fæst með því að bæta áhrifum breytinga viðskiptakjara við landsframleiðsluna (VLF).

Þjóðartekjur fást með því að bæta áhrifum breytinga viðskiptakjara við þjóðarframleiðsluna (VPF). Munurinn á þjóðartekjum og landstekjum felst í þáttatekjunum. Í þjóðartekjum eru nettópáttatekjur meðtaldar, en ekki í landstekjum.

Vergar þáttatekjur eru samtala launa og tengdra gjalda og vergs rekstrarafgangs. Hugtakið lýsir þannig framleiðsluverðmæti sem til skipta er milli launafólks og atvinnurekstrar. Vergar þáttatekjur má einnig skilgreina sem verga landsframleiðslu að frádregnum óbeinum sköttum og viðbættum framleiðslustyrkjum.

Með launum og tengdum gjöldum er átt við greiðslur í peningum eða fríðindum frá atvinnurekstrinum til launafólks fyrir vinnuframlag. Með tengdum gjöldum er átt við tryggjagjöld, iðgjöld í lífeyrissjóði, sjúkra-, orlofs-, fræðslu- og starfsendurhæfingarsjóði.

Vergur rekstrarafgangur er það sem atvinnureksturinn hefur til ráðstöfunar í afskriftir, vaxtagreiðslur, skatta og hreinan hagnað. Vergan rekstrarafgang má einnig skilgreina sem framlegð eða EBITA.

Launahlutfall er hlutfall launa og tengdra gjalda af vergum þáttatekjum.

ESA 2010 er nýr staðall fyrir þjóðhagsreikninga Evrópuríkja. Hagstofa Íslands og aðrar evrópskar hagstofur hafa endurmetið fyrri reikninga samkvæmt þessum staðli. Endurskoðunin sem nær aftur til 1997 er Ísland varðar, leiðir til nokkurrar hækkunar á landsframleiðslu og lækkunar á áður birtum tölum um launahlutfall. Sama gildir um önnur ríki.

Raungengi krónunnar mælir samkeppnisstöðu og eru tveir mælikvarðar á það; á mælikvarða verðlag og launa. Raungengi á mælikvarða verðlags er hlutfallsleg þróun verðlags í heimalandi og viðskipalöndunum frá tilteknu grunnári, mælt í sama gjaldmiðli. Raungengi á mælikvarða launa ber saman launakostnað á hverja framleiðslueiningu með sama hætti og verðlag. Raungengi er vísitala og hækkun hennar táknar styrkingu þess.

Forsendur um fjármunamyndun ráðast nú sem endranær af umfangi og tímasetningu framkvæmda í orkufrekum iðnaði. Töluverð óvissa ríkir um þær, en eins og fram kemur í rammagrein 3 og viðauka I er mestur munur á spám aðila um fjármunamyndun. Seðlabankinn telur að ekki verði af byggingu álvers í Helguvík á næstu þremur árum, en gerir ráð fyrir að reistar verði þrjár kísilverksmiðjur. Kannanir meðal forsvarsmanna stærstu fyrirtækja landsins sýna umtalsverð umskipti til hins betra er varðar mat þeirra á efnahagsástandi og -horfum til næstu sex mánaða. Við þau skilyrði má búast við að fjárfestingar muni glæðast. Mikill vöxtur verður í framkvæmdum við íbúðabyggingar og reiknar Hagstofan með 17-25% árlegum vexti næstu tvö árin.

Vaxandi kaupmáttur, væntingar um enn betri tíð og minnkandi skuldir heimila knýja mikinn vöxt einkaneyslu. Einkaneysla er talin aukast um 3,9% árið 2014, 4,0% árið 2015 og 3,2% árlega árin 2016-2018 samkvæmt spá Hagstofu. Það gefur auga leið að slaki á vinnumarkaði mun minnka. Samkvæmt könnunum telja forsvarsmenn langflestra stærri fyrirtækja að ekki sé skortur á starfsfólki, þótt þeim fjölgi heldur telja erfitt að finna hæft starfsfólk. Sömu kannanir sýna að fleiri fyrirtæki (17%) vilja fjölga starfsfólki en fækka (10%). Tölur Hagstofu um búferlaflutninga gefa til kynna að eftirspurn eftir vinnuafli sé að hluta til mætt með aðflutningi erlendra ríkisborgara sem dregur úr spennu á innlendum vinnumarkaði og reikna má með að sú þróun haldi áfram næstu árin.

Verðbólga hélst undir 2,5% verðbólguþröngmiðri samfleytt frá febrúar 2014, undir 2% á síðustu mánuðum ársins 2014 og undir 1% í janúar 2015. Ef horft er framhjá húsnæðisverði er verðbólgan enn minni og neikvæð í nóvember, desember 2014 og janúar 2015.

Hjöðnun verðbólgu má rekja til þriggja þátta; lágrar alþjóðlegar verðbólgu, lækkunar olíuverðs og gengispróunar, en gengi krónunnar hækkaði umtalsvert á árinu 2014 og var í desember sl. 6% hærra en að meðaltali árið 2013. (Verð erlends gjaldeyris er samsvarendi 6% lægra). Verðbólguhorfur hafa breyst verulega. Samkvæmt spá Seðlabanka Íslands sem út kom í byrjun febrúar 2015 verður verðbólgan á árinu 2015 0,7%, samanborið við spá bankans um 2,6% verðbólgu frá nóvember 2014.

Rammagrein 2.

Tíu þjóðhagsspár

Í viðauka 1 eru dregnar saman þjóðhagsspár fyrir árin 2015–2016. Alls er um að ræða tíu spár. Rétt er að hafa í huga að spárnar eru settar fram á mismundandi tíma, sú elsta er spá SA frá júní 2014, en sú nýjasta spá Landsbanka frá 26. nóvember 2014.

Þrátt fyrir töluverða óvissu um efnahagsframvinduna er nokkur samhljómur í spám um hagvöxt, verðbólgu og atvinnuleysi. Ef horft er til næstu tveggja ára, 2015 og 2016, er meðalhagvöxtur í þessum spám 3,2% á ári, verðbólga 3% og atvinnuleysi 3,5%.

Óvissa er augljóslega mest um þróun fjárfestinga og viðskiptajafnaðar og þar munar miklu milli spáa. Meðal vöxtur í fjárfestingaspám næstu tveggja ára er 13,2% á ári, og þar af er meðalvöxtur fjárfestinga atvinnuveganna 16,3%. Miklar fjárfestingar hafa óhjákvæmilega í för með sér verri jöfnuð í viðskiptum við útlönd og gætir þessa sérstaklega í þeim spám sem reikna með miklum fjárfestingum. Meðaltal spáa um vöru- og þjónustujöfnuð er afgangur svarandi til 3,6% af landsframleiðslu og 1,4% afgang á viðskiptajöfnuði.

Stöðumat og áhætta

Allgott jafnvægi er í þjóðarþúskaðum um þessar mundir. Greiningaraðilarnir 10 spá að meðaltali 2,9% hagvexti árið 2014, 4,8% vexti þjóðarútgjalda og 7,3% vexti innflutnings. En allar spár hvíla á gefnum forsendum um nútíð og óvissa framtíð. Bráðabirgðatölur Hagstofu um landsframleiðslu á fyrstu þremur fjórðungum ársins 2014 er áminning um þá óvissu sem er fyrir hendi. Þær komu flestum á óvart, enda sýndu þær að landsframleiðslan hefði aðeins vaxið um 0,5%, þjóðarútgjöld um 3%, en innflutningur um 11%.

Þótt mat sérfræðinga á efnahagshorfum á næstu árum sé jákvætt eru ýmsar mikilvægar forsendur mikilli óvissu undirorpnar. Mikil óvissa ríkir um framvindu alþjóðaefnahagsmála, ekki síst í okkar helstu viðskiptalöndum, þar sem hætta er á stöðnun og jafnvel verðhjöðnun með tilheyrandi áhrifum umfram það sem lagt er upp með. Hér á landi felst mesta óvissan í niðurstöðum komandi kjarasamninga, og losun fjármagnshafa og upp-gjöri þrotabúa föllnu bankanna.

Ástand og horfur í þjóðarþúskaðum bera þess merki að fjögur ár eru liðin frá því að miklu samdráttarskeiði lauk og við tók hóflegur hagvöxtur. Á þessum stað í hagsveiflunni eru aðstæður gjarnan hagstæðar, þar sem lítil verðbólga og minnkandi atvinnuleysi fara saman við hóflegar væntingar og jafnvægi á eignamarkaði. Nærtækt er að líta til síðustu hagsveiflu og má þá staldra við árið 2003, en þá fór saman lítil verðbólga (2,1%) og hóflegur hagvöxtur (2,7%), hækkandi raungengi krónunnar (5,5%) og vaxandi kaupmáttur (3,4%).

Reynslan kennir að einmitt við þessar aðstæður geta horfur um betri hag leitt til óraun-særrar ráðstöfunar fjármuna, launahækkana umfram grunnetu þjóðarþúskaðsins og ómark-vissrar hagstjórnar sem getur af sér efnahagshrun og fjármálakreppu. Agaðri vinnubrögð hafa verið boðuð í opinberum fjármálum í frumvarpi fjármálaráðherra um opinber fjármál² sem er til umfjöllunar á Alþingi. Þá er óvissa um niðurstöður kjarasamninga á árinu 2015.

Norræna kjarasamningalíkanið byggir á því að rammi um kjarasamninga og margvísleg félagsleg réttindi er ákveðinn með samningum á vinnumarkaði. Verkaskipting milli ríkis og aðila vinnumarkaðar er nokkuð skýr. Annars staðar á Norðurlöndum hafa mótast öguð vinnubrögð við gerð kjarasamninga sem stutt hafa í senn efnahaglegan stöðugleika og félagsleg markmið. Vinnuhópur á vegum aðila vinnumarkaðarins kynnti sér tilhögun kjarasamninga á Norðurlöndum og gaf út skýrslu þar um, Kjarasamningar og vinnumark-aður á Norðurlöndum, í maí 2013. Í rammagrein 4 er farið yfir hvernig þau haga einstökum þáttum samninga er varðar ferli og viðmið.

Rammagrein 3.

Ferli og viðmið í kjarasamningum annars staðar á Norðurlöndum

Hér er eingöngu litið til **Danmerkur**, **Noregs** og **Svíþjóðar**, enda aðstæður í Finnlandi talsvert frábrugðnar því sem tíðkast í fyrrnefndu löndunum.

Undirbúningur

Í löndunum þremur er mikil áhersla lögð á undirbúning kjarasamninga með sameiginlega sýn á verkefni samninga. Strax að loknum kjarasamningum er byrjað að huga að undirbúningi nýrra samninga og nýgerðir samningar metnir. Í Danmörku og Noregi er um að ræða sameiginlega vinnu aðila vinnumarkaðarins, en í Svíþjóð er ríkisstofnunum Konjunkturinstitutet og Medlingsinstitutet þar til viðbótar³ falið með lögum að fjalla um kjarasamninga og málefni þeim tengd.

Launaupplýsingar

Hagstofur landanna safna víðtækum upplýsingum um launaþróun.

Danmörk: Í Danmörku standa LO, DA og ríkið að sérstakri nefnd, Statistikudvalget, sem falið er að leggja mat á launa- og verðlagsþróun í Danmörku og viðskiptalöndunum.

Noregur: Sameiginleg nefnd aðila vinnumarkaðarins undir forystu hagstofustjóra, Det tekniske beregningsutvalget for inntektsuppgjøret (TBU), gefur út þrjár skýrslur á ári þar sem farið er yfir launa-, verðlags- og efnahagsþróun og horfur.

Svíþjóð: Embætti ríkissáttasemjara hefur víðtæk völd og kemur m.a. að útgáfu mánaðarlegra upplýsinga um launaþróun. Iðnaðarráðið (Industrins ekonomiska råd) gefur einnig út tölfræði um laun í iðnaði.

Efnahagsumhverfi

Danmörk. Statistikudvalget sem áður er nefnt hefur með höndum að meta samkeppnishæfni landsins, en ekki aðra þætti efnahagsumhverfisins.

Svíþjóð: Konjunkturinstitutet hefur lögbundið hlutverk að fara yfir ástand og horfur í efnahagsmálum m.t.t. svigrúms til launahækkana, sk. Lönebildningsrapporten. Í skýrslu stofnunarinnar á að koma fram mat á svigrúminu, en vegna vaxandi gagnrýni hefur það ekki verið gert undanfarin tvö ár.

---

3. Sjá t.d. Lönebildningsrapporten frá Konjunkturinstitute sem birtist síðast 12. nóvember 2014, <http://www.konj.se/1112.html>, og ársskýrslu Medlingsinstitutet fyrir árið 2013, http://www.mi.se/files/Viktiga%20dokument/arsredovisning_2013.pdf

Noregur: Sama nefnd og fer yfir launaþróunina metur ástand og horfur í efnahagsmálum í Noregi. Hún gefur ekki út mat á svigrúmi til launahækkana.

Sameiginleg viðmið

Viðmið fyrir launabreytingar í öllum löndunum er samkeppnishæfni landanna. Fyrst og fremst er þá miðað við útflutningsiðnaðinn og áhersla lögð á að svigrúm til hækkunar launakostnaðar takmarkist við að varðveita samkeppnisstöðu útflutningsgreina við óbreytt gengi gjaldmiðla landanna. Í reynd þýðir þetta að launhækkanir takmarkast við verðbreytingar útflutningsafurða og framleiðnivöxt í útflutningsgreinum. Þetta viðmið hefur haldið sér þrátt fyrir breytt umhverfi peningamála, með fljótandi gengi og verðbólguþróunum í Noregi og Svíþjóð og aðild Danmerkur að ERM2 gjaldmiðilssamstarfinu.

Það gefur auga leið að vandamál geta skapast þegar forsendur útflutnings- og heima- markaðsgreinanna eru ólíkar. Við slík skilyrði getur orðið erfitt að viðhalda trúverðugu viðmiði. Í Noregi er olíuiðnaðinum þannig haldið utan við mat á svigrúmi til launahækkana. Miklar breytingar á raungengi hafa í för með sér að afkoma útflutningsgreina verður allt önnur en innanlandsgreina, eins og reynslan hér á landi sýnir. Stöðugt raungengi er því lykilforsendna fyrir norrænu leiðinni.

84

Undanfarar

Í ljósi viðmiðsins liggur beint við að kjarasamningar séu gerðir fyrst í útflutningsgreinum og þær launabreytingar sem þær er samið um verða leiðandi (gefa „merkið“) um niðurstöður annarra samninga.

Danmörk: Dansk Industri gerir samning við samflot stéttarfélaganna í iðnaði og með þeim samningum er tónninn gefinn fyrir aðra samninga. Samningar um launabreytingar í Danmörku eru fyrst og fremst gerðir á fyrirtækjagrunni. Engu að síður eru frávik frá launabreytingum í undanfaragreinunum mjög lítil í Danmörku.

Svíþjóð: Iðnaðarsamningurinn (industriavtalet) er eins og nafnið gefur til kynna samningur milli samtaka atvinnurekenda og stéttarfélaganna í útflutningsiðnaði. Niðurstöður þessa samnings skal vera fyrirmynd annarra og skuldbinda samningsaðilar sig til að framfylgja því. Aðeins um 12% launafólks eru félagsmenn í þeim stéttarfélögum sem samningurinn tekur til. Til marks um mikilvægi þessa fyrirkomulags í samningum í Svíþjóð má nefna að í lögum um ríkissáttasemjara (Medlingsinstitutet) er eitt af markmiðum hans að stuðla að því að iðnaðurinn marki launastefnuna.

Noregur: Undanfaralíkanið (frontfagmodellen) á sér langa sögu í Noregi. Iðnaðarsamningurinn, kjarasamningur milli stéttarfélaganna og félaga iðnrekenda sem jafnan er með tveggja ára gildistíma tekur aðeins til 30 þús. launamanna eða um 1% af vinnumarkaðnum.

Aðilar kjarasamnings

Í öllum löndunum hefur þróunin verið í átt að dreifstýrðum kjarasamningum, þar sem fyrirtækjasamningar verða æ mikilvægari. Misjafnt er á milli landanna hversu langt hefur verið gengið í þessa átt. Hlutverk heildarsamtaka atvinnurekenda og launafólks hefur þannig í vaxandi mæli verið að samræma og sjá til þess að launakostnaður þróist eins og viðmið og samningar undanfara segja til um.

Danmörk: Kjarasamningar milli samtaka atvinnurekenda og samflota stéttarfélaga (t.d. DI og CO-industri) kveða á um lágmarkslaun en eiginlegir launasamningar eru gerðir undir friðarskyldu á milli forsvarsmanna einstakra fyrirtækja og trúnaðarmanna starfsmanna. Fyrirtækjasamningar taka gjarnan mið af hækkun lágmarkslauna í kjarasamningum fyrrgreindra aðila, en byggja einnig á fyrirfram ákveðnum ramma.

Noregur: Í aðalkjarasamningi (hovedavtale) sem gerður er milli heildarsamtaka launafólks og vinnuveitenda og eru til fjögurra ára, er kveðið á um leikreglur um samninga og á vinnumarkaði almennt, en ekki um launabreytingar. Á grundvelli aðalkjarasamnings gera síðan einstök stéttarfélög eða sambönd þeirra samninga við samtök atvinnurekenda um kaup og kjör til tveggja ára. Á fyrra árinu tekur samningurinn til ýmissa mála er varðar allt atvinnulífið auk launabreytinga. Síðara árið er eingöngu um launabreytingar að ræða og metið hvernig kostnaðarrámi hefur verið nýttur. Einnig er um fyrirtækjasamninga að ræða, en almennt eru kjarasamningar meira miðstýrðir en í hinum löndunum tveimur.

Svíþjóð: Í kjölfar bankakreppunnar hefur þróunin verið mjög í átt að auknu vægi fyrirtækja- og stofnasamninga í Svíþjóð. Algengt er að hluti launahækkana sé almennur og ákveðinn í samningum milli stéttarfélaga eða samtaka þeirra og samtaka vinnuveitenda, en hluti í samningum milli trúnaðarmanna og forsvarsmanna fyrirtækja.

Samræming

Hin norræna umgjörð kjarasamninga felur annars vegar í sér miðlæga ákvörðun um svigrúm til launahækkana en hins vegar í vaxandi mæli dreifstýrða launasamninga. Í þessu felst e.t.v. ákveðin mótsögn sem aðeins er unnt að mæta með mikilli samræmingu. Sú samræming er annars vegar innan almenna vinnumarkaðarins, á milli útflutningsgreina og heimamarkaðsgreina, hins vegar á milli almenna og opinbera vinnumarkaðarins.

Danmörk: Launaþróunartryggingu opinberra starfsmanna er ætlað að tryggja að launaþróun sé að jafnaði svipuð hjá opinberum starfsmönnum og á almennum markaði. Fyrirkomulagið tryggir opinberum starfsmönnum 80% af þeim mun sem er í meðaltalshækkun launa opinbera og almenna vinnumarkaðarins. Tryggingin gengur í báðar áttir, þannig að ef launahækkarnir eru meiri á opinbera markaðnum á sér stað aðlögun skv. þessari formúlu.

Noregur: Kjarasamningar á opinbera markaðnum skiptast í miðlægan hluta og fyrirtækja/stofnanahluta.

Svíþjóð: Kjarasamningar á opinbera markaðnum skiptast í miðlægan hluta og fyrirtækja/stofnanahluta.

Samþykkt kjarasamninga

Nokkuð er mismunandi hvernig kjarasamningar eru bornir upp til samþykktar eða synjunar og ræðst mismunurinn að nokkru leyti af mismunandi fyrirkomulagi samninga.

Danmörk: Félagsmenn stéttarfélaga innan LO greiða sameiginlega atkvæði um kjarasamninga og er miðlunartillaga ríkissáttasemjara notuð sem form fyrir þá atkvæðagreiðslu. Á opinbera markaðnum greiðir hvert félag atkvæði fyrir sig. Stjórnir einstakra samtaka vinnuveitenda afgreiða kjarasamninga, en með fyrirvara um samþykki danska

vinnuveitendasambandsins sem gengur úr skugga um að einstakir samningar samræmist markaðri launastefnu.

Noregur: Meginreglan er að samningar eru bornir undir félagsmenn í viðkomandi stéttarfélagi. Einstök samtök vinnuveitenda hafa umboð til endanlegs samþykkis samninga.

Svíþjóð: Stjórnir stéttarféлага og félög vinnuveitenda fara með ákvörðunarvaldið og eru samningar þannig ekki bornir undir félagsmenn.

Mat

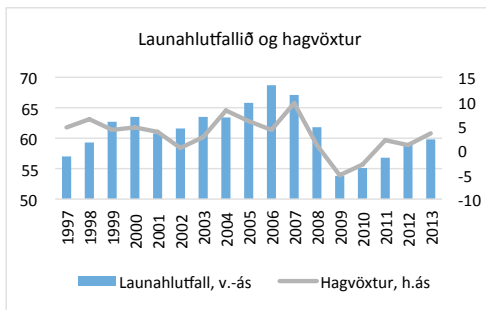
Í öllum löndunum er lögð áhersla á að meta af nokkurri nákvæmni hvernig til hefur tekist um kjarasamninga. Í Noregi hefur jafnframt verið ráðist í viðamiklar úttektir á fyrirkomulagi kjarasamninga. Fyrsta úttektin var gefin út árið 2000, önnur árið 2003 og sú þriðja árið 2013. Allar hafa þær verið gerðar af nefndum undir forystu prófessors Steinar Holden og eru þær jafnan nefndar eftir honum, hin síðasta því nefnd Holden III.

Við mótun kjarasamninga hér á landi fyrr á þessu ári var fetuð braut sem bar keim af því sem hér er lýst. Fólst það m.a. útgáfu fyrri útgáfu þessa rits, „Í aðdraganda kjarasamninga“, þar sem eins og nú var farið yfir launapróun og efnahagsumhverfi kjarasamninga. Í fyrra hluta þessa rits er fjallað um launapróun undanfarinna ára. Full ástæða er til að feta áfram þessa leið og læra af reynslunni.

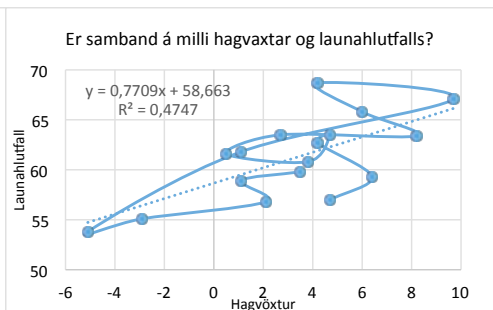
3 Launahlutfall og afkoma fyrirtækja

Skipting þáttatekna milli launa og fjármagns er afar mikilvæg í greiningu á svigrúmi til launabreytinga. Þáttatekjur eru samtala launa og tengdra gjalda og rekstrarafgangs. Þegar orðinu „vergur“ er skeytt framan við er vísað til þess að afskriftir séu meðtaldar í rekstrarafgangi. Rekstrarafgangur er það sem fyrirtæki hafa upp í hagnað eða ávöxtun eigin fjár, eftir greiðslu skatta og fjármagnsgjalda og færslu afskrifta. Hluttur launa í vergum þáttatekjum er hugtak sem oft er notað til að lýsa tekjuskíptingunni í samfélaginu. Hlutr launafólks má lýsa sem hlutfalli milli tveggja stærða: Kaupmáttar launa og framleiðni vinnuafis (landsframleiðsla á vinnustund).⁴

Ef kaupmáttur launa eykst meira en framleiðni vinnuafis hækkar hluttur launa í landsframleiðslu. Hluttur launa minnkar hins vegar ef kaupmáttur eykst hægar en framleiðni. Reynslan sýnir að hluttur launa vex jafnan þegar vel árar og framleiðslan vex hratt, en minnkar þegar efnahagsástand versnar. Þróunin sem af er þessari öld ber þessu vitni.

Mynd 5. Launahlutfallið og raungengi 1997-2013.
Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands.

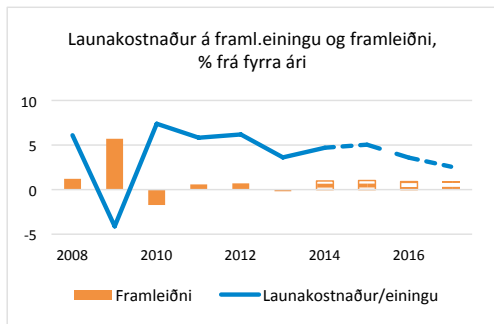
Mynd 6. Er samband á milli raungengis og launahlutfalls?
Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands. Eigin útreikningar.

Undir miðbik síðasta áratugar hækkaði launahlutfallið hratt, fór úr röskum 60% í upphafi aldarinnar í 68,7% árið 2006. Í kjölfar hrunsins lækkaði hlutfallið umtalsvert og varð lægst 53,8% árið 2009. Engin dæmi eru hér á landi um jafn miklar sveiflur í þessu hlutfalli. Hina miklu lækkun í kjölfar hrunsins má rekja til þess að saman fór mikill fækkun starfandi fólks og mikil kaupmáttarskerðing. Alþjóðlegur samanburður sýnir að aðeins í Lettlandi minnkaði launahlutfallið meira í kjölfar kreppunnar. Með auknum hagvexti hefur hluttur launa vaxið á ný og samkvæmt bráðabirgðatölum Hagstofu var hlutfallið 59,8% árið 2013 sem er nálægt langtímaeðaltali (61,2% á tímabilinu 1997 til 2013).

Mynd 5 sýnir að hluttur launa jókst hratt í upphafi aldarinnar og var kominn í tæp 69%

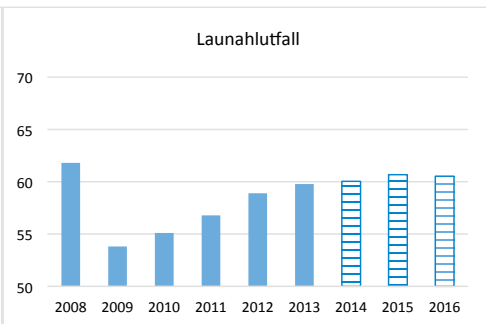
4. Ef W eru laun, L er fjöldi vinnustunda, og P er verðlag og Y er framleiðslan, þá eru heildarlaunagreiðslur í samfélaginu W^*L , og landsframleiðslan er P^*Y . Launahlutfallið má þá tákna sem $(W^*L)/(P^*Y)$ eða með $(W/P)/(Y/L)$. W/P er kaupmáttur og Y/L er framleiðni

árið 2007, en svo hátt hlutfall á sér ekki fordæmi meðal annarra þjóða. Hlutfallið lækkaði mikið næstu tvö árin og fór niður í 53,8% árið 2009. Frá 2009 hefur hlutfallið hækkað árlega og var orðið 59,8% árið 2013. Mynd 6 gefur til kynna að samband sé að milli hagvaxtar og launahlutfallsins. Leitnilínan, dregin yfir tímabilið 1997-2013, segir til um að við 3% hagvöxt verði launahlutfall 61% eða svipað og langtímameðaltalið. Meðaltalsfræði af þessu tagi geta verið misvísandi og huga þarf að fleiri þáttum, því sögulegt meðaltal er ekki það sama og jafnvægisástand. Meðal þeirra þátta sem huga þarf að er raungengi krónunnar og viðskiptajöfnuður.

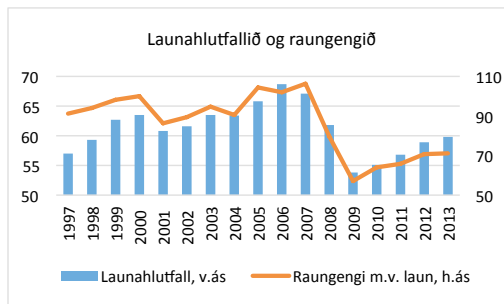
Mynd 7. Breyting launakostnaðar á framleidda einingu og framleiðni. 2008-2017. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Seðlabanki Íslands.

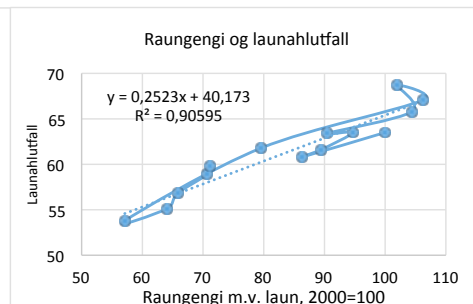
Mynd 8. Launahlutfallið frá 2008 og eftir spá Seðlabanka til 2016. Spágildi táknuð með brotalínu.

Heimild: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands. Eigin útreikningar.

Mynd 9. Launahlutfallið og raungengi 1997-2013.

Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands.

Mynd 10. Er samband á milli raungengis og launahlutfalls?

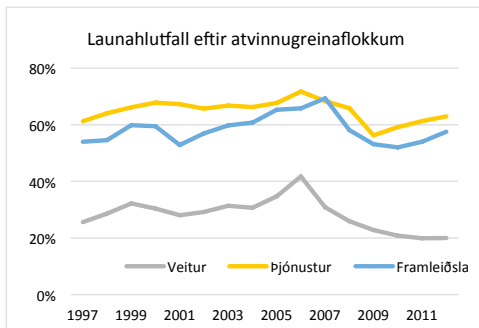
Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands. Eigin útreikningar.

Seðlabankinn gerir ráð fyrir því í spám sínum að launakostnaður á framleidda einingu hækki um tæp 5% árin 2014 og 2015, um 3,6% árið 2016 og um 2,6% árið eftir. Framleiðni vinnuafis telur bankinn að muni aukast um 0,9-1% á ári. Af þessum tölum og áætlunum bankans um hagvöxt og verðlag má ráða að launahlutfallið hækki úr 59,8% árið 2013 í jöfnum skrefum upp í 60,9% árið 2016, en lækki á ný niður í 60,2% í lok spátímans árið 2017.

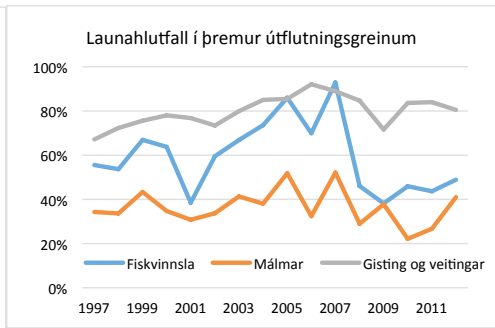

Samhengið milli raungengis á mælikvarða launa og launahlutfallsins er skýrt, eins og sést á myndum 9 og 10. Fram til 2007 hækkuðu bæði raungengið og launahlutfallið í svipuðum takti. Báðar stærðir lækkuðu fram til 2009, en raungengið þó sýnu meira. En frá þeim tíma hafa báðar stærðir hækkað í jöfnum takti. Mynd 10 rekur frekar samhengið og þar kemur fram veruleg fylgni milli þessara stærða.

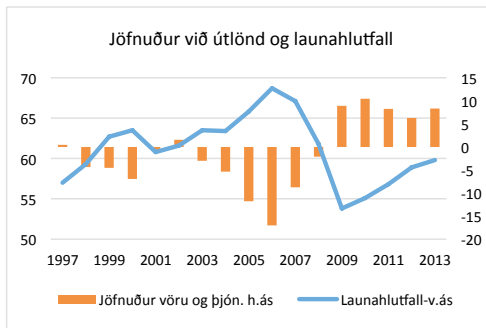
Launahlutfallið gefur vísbendingar um tekjuskiptingu til skemmri tíma, en yfir lengri tímabil hafa fleiri þættir áhrif, s.s breytingar á grunngerð efnahagslífsins. Hluttur launa er mjög misjafn eftir atvinnugreinum; hár í þjónustugreinum en lágur í mörgum framleiðslugreinum. Miklar gengissveiflur undanfarna áratugi leiða til þess að launahlutfall hefur sveiflast meira í útflutningsgreinum en í öðrum atvinnugreinum, eins og mynd 12 ber með sér. Árið 2007 fór launahlutfallið í fiskvinnslu yfir 90% og tveimur árum síðar var það komið undir 40%. Vart þarf að benda á að þessa sveiflu má rekja til gengisbreytinga að langmestu leyti. Hækkun raungengis á mælikvarða launa hefur í för með sér að framleiðsluvirði (tekjur) fyrirtækja, einkum í útflutningsgreinum, lækka að tiltölu við kostnað. Þáttatekjur dragast saman, en launakostnaður eykst og þannig hækkar launahlutfallið. Hið gagnstæða á við þegar raungengi lækkar.

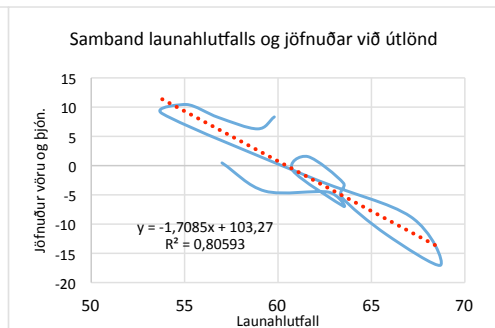
Mynd 11. Launahlutfallið í mismunandi atvinnugreinaflokkum, 1997-2012.
eimild: Hagstofa Íslands.

Mynd 12. Launahlutfallið í þremur útflutningsgreinum 1997-2012.
Heimild: Hagstofa Íslands.

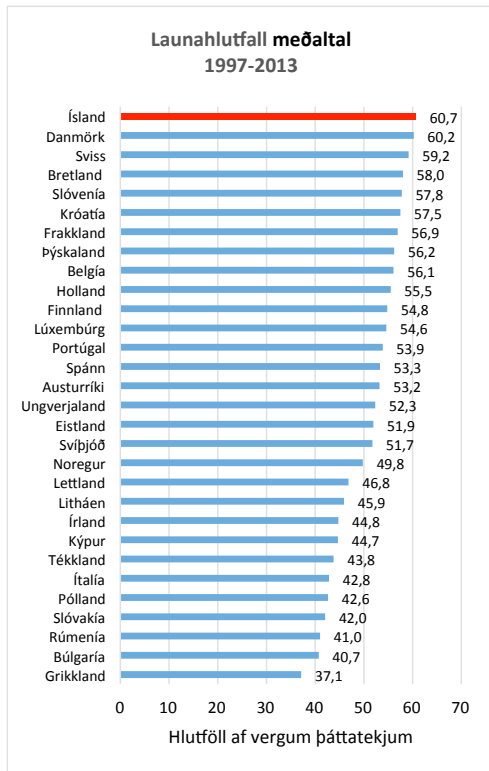

Mynd 13. Viðskiptajöfnuður og launahlutfall, 1997-2013.
Heimild: Hagstofa Íslands.

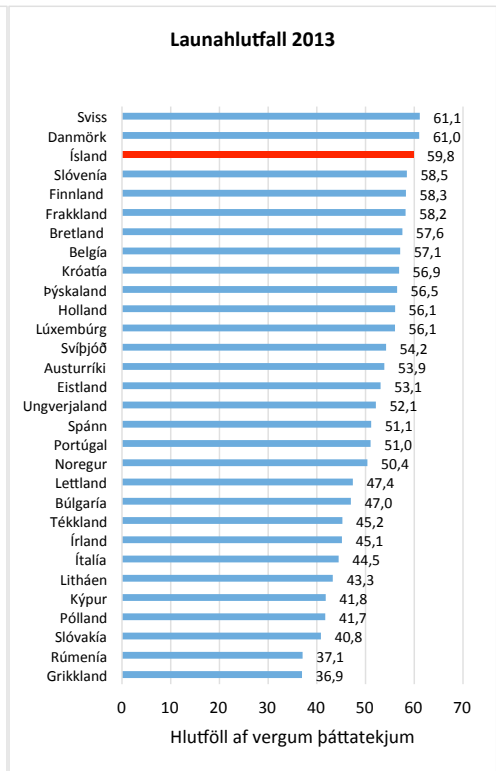
Mynd 14. Samhengi launahlutfalls og viðskiptajafnaðar.
Heimild: Hagstofa Íslands.

Reynsla síðustu ára minnir á mikilvægi viðskiptajafnaðar. Rannsóknir hafa staðfest að undanfari fjármálakreppa víða um heim er jafnan mikill viðskiptahalli.⁵ Viðvarandi viðskiptahalli er augljóslega ekki jafnvægisástand í þjóðarbúskapnum. Myndir 13 og 14 sýna umtalsvert samband á milli launahlutfalls og viðskiptajafnaðar; þegar launahlutfallið er hátt eykst eftirspurn eftir innflutningsvörum og viðskiptajöfnuður versnar. Samkvæmt mynd 14 er jafnvægi í viðskiptum við útlönd þegar launahlutfall er um 60%.

Mynd 15. Hluttur launa af vergum þáttatekjum 1997-2013.

Heimild: OECD og eigin útreikningar.

Mynd 16. Hluttur launa af vergum þáttatekjum 2013.

Heimild: OECD og eigin útreikningar.

5. Sjá hér t.d. Reinhart og Rogoff (2009). *This Time is Different*.

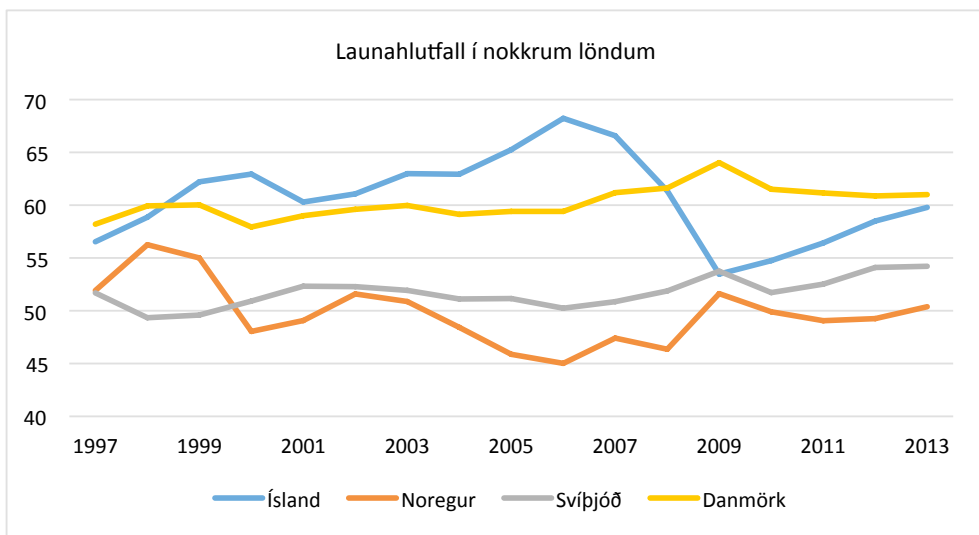
Alþjóðlegur samanburður

Alþjóðlegur samanburður, sem hér er gerður við þau Evrópuríki sem innleitt hafa og birt tölur eftir ESA2010 staðlinum, leiðir í ljós að launahlutfallið er hátt hér á landi, raunar er það hæst þegar litið er til meðaltala árunna 1997 til 2013. Á árinu 2013 var Sviss í efsta sæti, sjónarmun ofar en Danmörk og Ísland í þriðja sæti.

Í stórum dráttum er launahlutfallið hæst í ríkustu löndunum.⁶ Í þeim er þjónustugeirinn jafnan fyrirferðarmikill og launahlutfallið hátt.

Mynd 17 sýnir þróun árunna 1997 til 2013 á Norðurlöndum og koma miklar sveiflur launahlutfalls á Íslandi viðað við hin ríkin skýrt fram.⁷

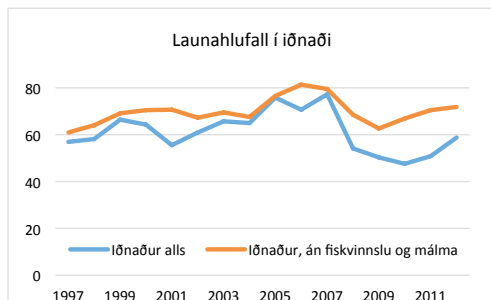
Iðnaðurinn er mikilvæg útflutningsgrein í flestum ríkjum og alþjóðleg tölfræði um þá atvinnugrein ríkulegri en um aðrar. Mynd 19 sýnir launahlutfallið í iðnaði í völdum löndum. Myndin staðfestir það óstöðuga rekstrarumhverfi sem atvinnugreinar á Íslandi búa við. Hlutfallið er á svipuðu róli og önnur lönd fram að uppsveiflunni í aðdraganda hrunsins haustið 2008. Þá fór raungengi hækkandi, kaupmáttur snarjókst og launahlutfallið tók stökk. Í kjölfar hrunsins lækkaði Hrunið vatt ofan af þeirri þróun og gott betur og launahlutfall í iðnaði lækkaði um 30 prósentustig, fór úr 80% í 50%. Hafa verður í huga að á því tímabili sem lagt er til grundvallar urðu verulegar breytingar á iðnaðarframleiðslunni, álframleiðsla jókst mikið og vægi útflutningsgreina einnig vegna falls krónunnar. Bæði

Mynd 17. Þróun launahlutfalls í nokkrum löndum, 1997-2013

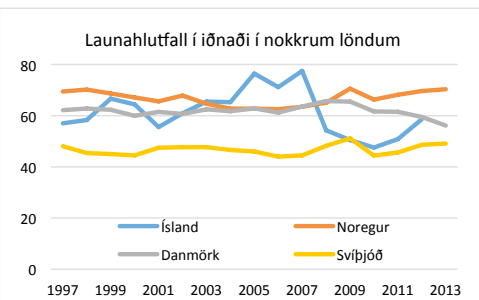
Heimild: Hagstofa Íslands og Eurostat.

6. Augljósar undantekningar eru tvær. Annars vegar Lúxemborg, en tekjur á mann eru hvergi hærrí en þar, en þar veða fjármagnstekjur afar þungt í þáttatekjum. Hins vegar má rekja um fjórðung þáttatekna í Noregi til fjármagnsfraks olíuviðnaðar.

Mynd 18. Launahlutfall í iðnaði, með og án málma og fiskvinnslu, 1997-2012.

Heimild: Hagstofa Íslands

Mynd 19. Launahlutfall í iðnaði í nokkrum löndum 1997-2013.

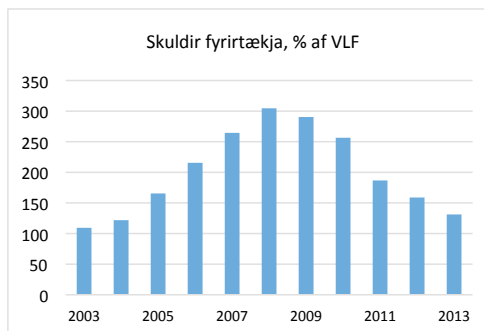
Heimild: Hagstofa Íslands og Eurostat.

fiskvinnsla og ekki síður álframleiðsla eru mjög fjármagnsfrekar greinar og launahlutfall lágt, en með lækkun raungengis krónunnar lækkaði hlutfallið enn meira.

Rekstrarafgangur, hagnaður og aðrar afkomuvísendingar

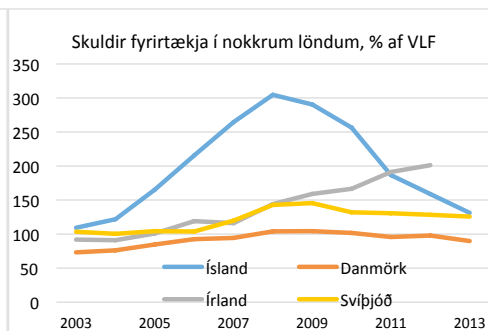
Rekstrarafgangi í þjóðhagsreikningum svipar til framlegðar fyrirtækja eða EBITA⁸. Af rekstrarafganginum greiða fyrirtækin beina skatta, vexti og afborganir lána. Það sem afgangs verður er hagnaður. Þessu er lýst í tekjuskiptingaruppgjöri þjóðhagsreikninga.⁹ Nýjustu upplýsingar um afkomu fyrirtækja eru frá 2011 og hafa því lítið upplýsingagildi um stöðu mála þremur árum síðar.

Skuldir fyrirtækja á Íslandi jukust mjög hratt árin fyrir efnahagshrunið árið 2008. Þær voru orðnar rúmlega þrisvar sinnum hærri en landsframleiðslan árið 2007 og fá dæmi

Mynd 20. Skuldir fyrirtækja, % af VLF, 2003-2013.

Heimild: Seðlabanki Íslands.

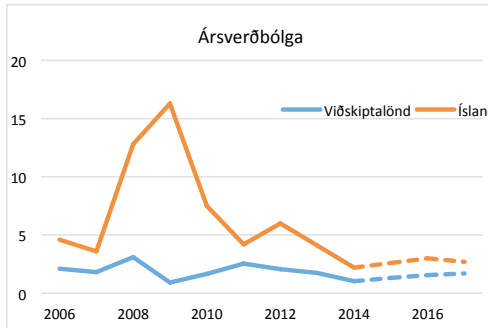

Mynd 21. Skuldir fyrirtækja í nokkrum löndum, % af VLF, 2003-2013.

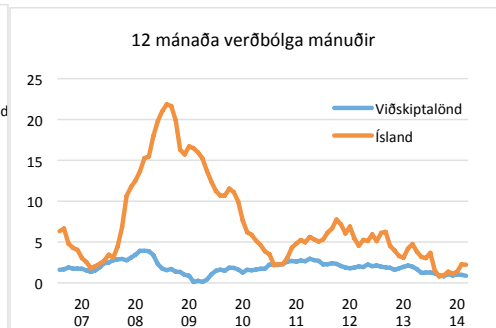
Heimild: Seðlabanki Íslands.

7. Staðalfrávik er tölfræðilegur mælikvarði á frávikum frá meðaltali. Á grundvelli þeirra má ætla að 95% líkur séu á því að launahlutfallið sveiflist um 8 prósentustig til hvorrar handar á Íslandi en um 2 prósentustig í Svíþjóð.

viðlíka stöðu annars staðar í heiminum. Fjárhagslegt svigrúm fyrirtækjanna var afar þröngt í kjölfar hrunsins og eigið fé margra þeirra þrotið og jafnvel neikvætt. Frá hrininu hafa skuldir lækkað mjög hratt og námu 125% af VLF árið 2013, eins og mynd 20 sýnir. Af mynd 21 má ráða að skuldir íslenskra fyrirtækja voru af svipaðri stærðargráðu og í mörg viðmiðunarlöndum á árinu 2013. Ísland hefur oftsinnis verið borið saman við Írland á undanförunum árum, en löndin eiga það sameiginlegt að hafa orðið fyrir meiri búsigfum en önnur í efnahagskreppunni. Mynd 21 sýnir að þróun skulda fyrirtækja hefur verið með ólíkum hætti í þessum löndum, þar sem skuldir írskra fyrirtækja hafa vaxið en minnkað hér á landi í kjölfar kreppunnar.

Mynd 22. Ársverðbólga á Íslandi og í helstu viðskiptalöndum, 2006-2017. Spágildi táknun með brotalínu.
Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

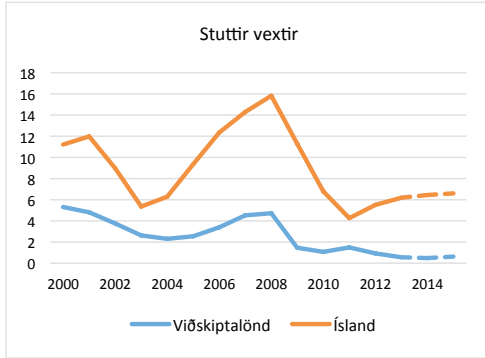

Mynd 23. Tólf mánaða verðbólga á Íslandi og í helstu viðskiptalöndum, 2007-2014
Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

Fjármagnskostnaður fyrirtækja ræðst bæði af skuldum og vöxtum. Hjaðnandi verðbólga á alþjóðavísu og höktandi hagvöxtur hefur leitt til þess að seðlabankar hafa lækkað stýrivexti sína um allan heim. Er nú svo komið, t.a.m. í Svíþjóð, að stýrivextir eru 0% og 0,05% í evruríkjum. Eftir ákvörðun Seðlabanka Íslands í desember sl. um að lækka stýrivexti um 0,5% eru þeir nú 5,25% hér á landi. Hærri vexti en í viðskiptalöndunum má rekja, a.m.k. að stórum hluta, til þess að verðbólga og verðbólguvæntingar hafa verið hærri um langt árabíl. Mynd 22 sýnir þróun ársmeðaltala verðbólgu á Íslandi (án húsnæðisliðar) og í viðskiptalöndunum með spám fram til ársins 2017. Gangi spár eftir verður munur á verðbólgu hér á landi og erlendis um 1% á næstu árum. Mynd 23 sýnir þróun verðbólgu með sama hætti eftir mánuðum og þar sést að verðbólgu munurinn er afar lítill um þessar mundir.

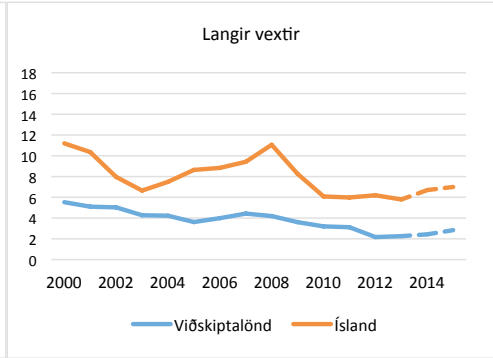
Ekki er auðvelt að finna alþjóðlegan samanburð um vaxtakjör sem fyrirtækjum bjóðast, þótt upplýsingar um skammtímaávöxtun á peningamarkaði og ávöxtun ríkisskulda-

8. EBITA er skammstöfun sem vísar til enska hugtaksins Earnings before interest, taxes and amortization.
9. Hagstofa Íslands birti fyrsta vísu að tekjuskiptingarpjögri í lok nóvember 2014, sem tekur til árána 2000-2011.

Mynd 24. Þriggja mánaða peningamarkaðsvextir, % á ári, 2000-2015. Spágildi táknuð með brotalínu.

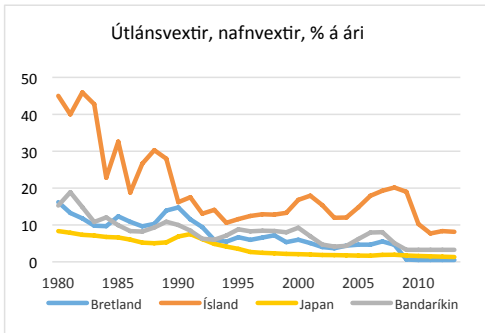
Heimild: OECD.

Mynd 25. Ávöxtun 10 ára ríkisskuldabréfa, % á ári, 2000-2015. Spágildi táknuð með brotalínu.

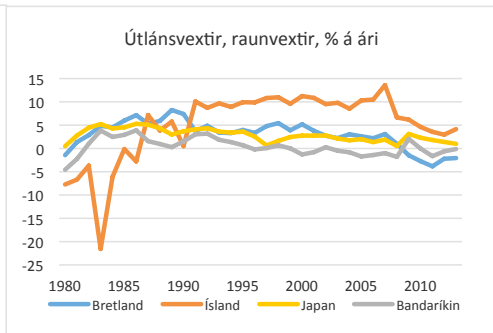
Heimild: OECD.

bréfa liggja fyrir eins og myndir 24 og 25 sýna. Af þeim má ráða að vaxtamunurinn er enn verulegur eða 3-4% m.v. spár OECD fyrir árið 2015. Vaxtamunur á milli Íslands og helstu viðskiptalanda er því meiri en svarar til munar á verðbólgu og raunvextir eru þannig mun hærri hér á landi. Samkvæmt fjármálareikningum Hagstofu Íslands námu skuldir íslenskra fyrirtækja, annarra en fjármálafyrirtækja, um 1.905 milljörðum króna í árslok

Mynd 26. Útlánsvextir í nokkrum löndum, nafnvextir, % á ári, 1980-2013.

Heimild: Alþjóðabankinn.

Mynd 27. Útlánsvextir í nokkrum löndum, raunvextir, % á ári, 1980-2013.

Heimild: Alþjóðabankinn.

2013. Umfram vaxtagreiðslur m.v. önnur lönd leika þá á bilinu 50-75 milljarðar árlega, eða 3-5% af vergum þáttatekjum.

Alþjóðabankinn hefur safnað tölum um vexti sem bankar bjóða einkafyrirtækjum til miðlungslangs og skamms tíma.¹⁰ Á mynd 27 eru þessir vextir færðir til raunvaxta með

10. Sjá <http://data.worldbank.org/indicator/FR.INR.LEND/countries>. Þau lönd sem hér eru til viðmiðunar eru þau viðskiptalönd okkar sem samfelldar talnaraðir finnast fyrir í þessari heimild.

verðbólgu hvers árs. Þar sést að raunvextir hafa verið háir á Íslandi m.v. önnur lönd allar götur frá 1990 og á þennan kvarða voru þeir um 4% árið 2013. Með sama hætti fæst að raunvextir í Bandaríkjunum og Bretlandi eru lítillega neikvæðir og rétt hanga yfir núllinu í Japan.

Samanburður á skuldum íslenskra fyrirtækja og vaxtastigi hér og erlendis gefur sterka vísbendingu um að greiðslubyrði lána sé umtalsvert meiri en annars staðar. Að öðru jöfnu þyrfti því launahlutfall að vera lægra hér á landi sem því nemur.

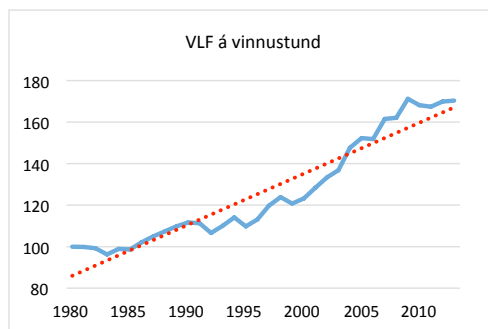
4 Framleiðni

Tengslum framleiðni við launahlutfall er lýst í þriðja kafla. Framleiðslu má auka með tvennum hætti; annars vegar með fjölgun vinnandi handa og framleiðslutækja og hins vegar með nýrri tækni og bættum verkferlum. Hið síðara er framleiðni sem skilgreina má með einföldum hætti sem hlutfallið á milli framleiðsluverðmætis og framleiðslupáttá.

Því minni aðföng sem þarf til að framleiða tiltekið magn afurða þeim mun meiri er framleiðnin. Í framleiðslu, hvort sem um er að ræða vöruframleiðslu eða framboð þjónustu, þarf framleiðslupátt, þ.e. vinnuafli og framleiðslutæki (fjármagn). Algengur mælikvarði á framleiðni vinnuafli fæst með því að deila í landsframleiðsluna með fjölda unninna klukkustunda. Niðurstöður slíks útreiknings eru sýndar í mynd 28 sem tekur til rösklega þriggja áratuga, eða frá 1980. Árlegur meðalvöxtur tímabilsins er 1,7% og frá hrúni (2008-2013) er meðalvöxtur umtalsvert minni eða um 1%.

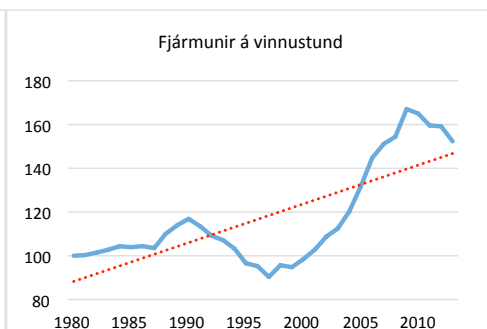
Í þessari vísbendingu um framleiðni felst mikil einföldun því hann byggir á því að allan vöxt framleiðslunnar megi rekja til vinnuaflsins. Það er vitanlega ekki svo því framleiðslan eykst einnig vegna fjölgunar framleiðslutækja (aukning fjármuna), nýrrar og betri tækni og aukinnar menntunar starfsfólks, en upplýsingaskortur um notkun fjármuna er stór vandi við mat á framleiðni. Hagstofan birtir tölur um fjármunaeign í heild og eftir einstökum atvinnugreinum.¹¹ Mynd 29 sýnir fjármunaeign atvinnuveganna á föstu verðlagi 2005 á hverja vinnustund og þar sést að frá 1980 til 1990 var vöxtur allmikill. Felur það í sér að hrein fjármunamyndun¹² á hverju ári var ívið meiri en nam fjölgun starfandi fólks og breytingu vinnutíma. Með miklum fjárfestingum í orkumannvirkjum og álverum í lok síðustu aldar og á fyrsta áratug nýrrar aldar vex fjármunaeign hröðum skrefum og mun hraðar en nam fjölgun vinnustunda og fjármunaeign á hverja vinnustund nær tvöfaldast á einum áratug.

96

Mynd 28. Framleiðni á vinnustund, 1980-2013 Vísitölur 1980=100.

Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

Mynd 29. Fjármunir á vinnustund, 1980-2013. Vísitölur 1980=100.

Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

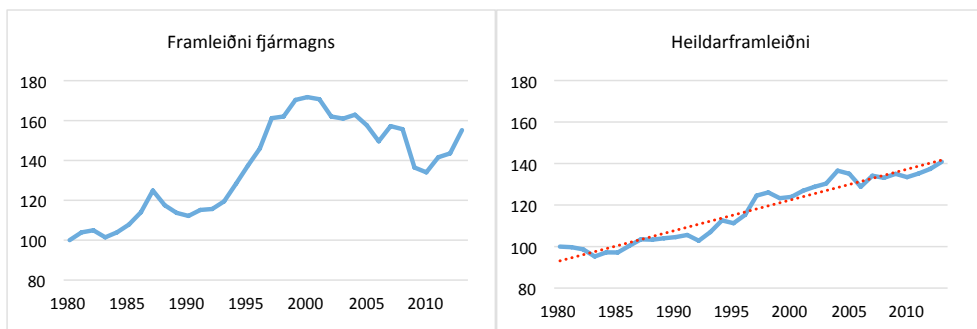
11. Fjármunaeign er í hagskýrslum greind í þrjá flokka; íbúðarhúsnæði, fjármunaeign atvinnuveganna og loks hins opinbera.
12. Árleg fjárfesting að frádreginni afskriftum.

Framleiðslan varð m.ö.o. mun fjármagnsfrekari en áður. Frá hruni hefur þróunin snúist við, enda dró verulega úr fjármunamyndun í kjölfar hruns.

Þá er næst að líta á framleiðni fjármagns með sama hætti og vinnuafls. Mælikvarðinn í mynd 30 er vísitala þar sem fjármunaæign atvinnuveganna er deilt upp í landsframleiðslu. Framleiðni fjármagns óx hratt á síðasta áratug 20. aldarinnar, en miklar fjárfestingar í upphafi þessarar aldar leiddu til lækkunar á ný. Einkum var hér um að ræða fjárfestingu í orkumannvirkjum og álverksmiðjum sem stóðu yfir í langan tíma og auka framleiðslu nokkrum árum síðar.

Á mynd 31 er þess freistað að vega saman með einföldum hætti magn framleiðsluþátta, vinnuafli og fjármuni. Myndin sem þannig fæst af veginni framleiðni er að meðalvöxtur hafi verið um 1,1% á ári.

Mynd 30. Framleiðni fjármagns, 1980-2013. Vísitölur 1980=100.

Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

Mynd 31. Vegin framleiðni, 1980-2013. Vísitölur 1980=100.

Heimild: Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

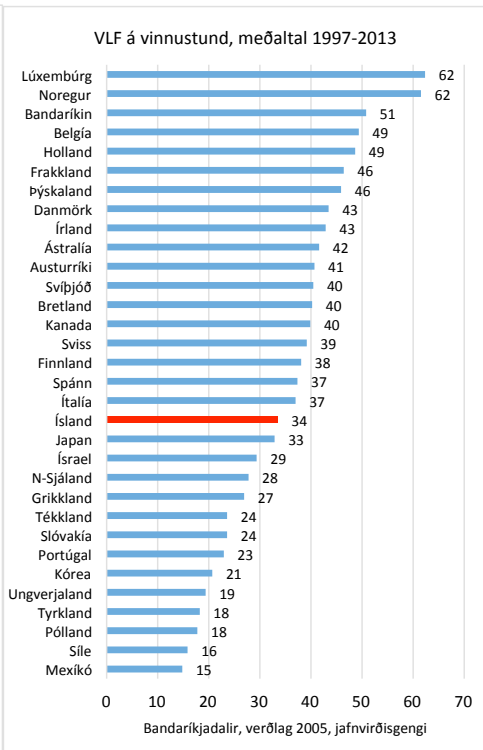
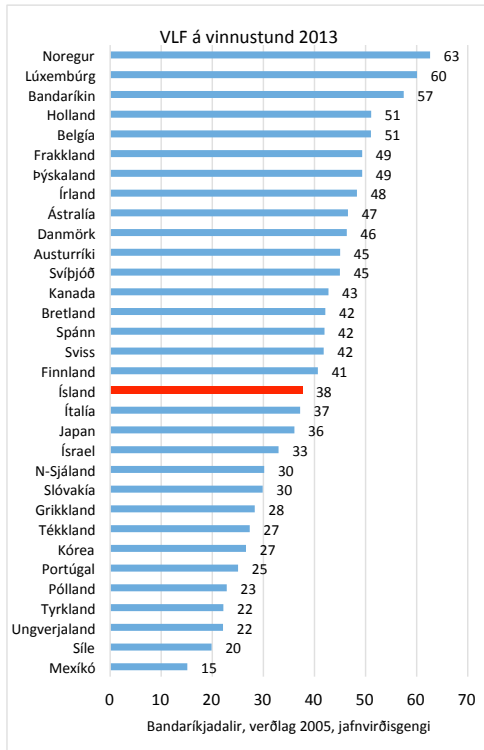
Alþjóðlegur samanburður

Í skýrslu McKinsey, Charting a Growth Path for Iceland, er dregið fram að framleiðni á vinnustund sé minni hér á landi en í helstu viðmiðunarríkjum og munurinn talinn vera u.þ.b. 20%. Í stórum dráttum er þessi munur staðfestur af tölum OECD, eins og fram kemur á myndum 32 og 33. Þar er miðað við landsframleiðslu á föstu verðlagi í USD á jafnvirðisgengi gjaldmiðla. Landsframleiðsla á vinnustund nam 45 bandaríkjadollurum (USD) hér á landi árið 2013 og á þennan kvarða voru 17 ríki OECD með meiri framleiðni og Ísland aðeins undir miðjum hóp þessara ríkja. Undanfarinn hálfan annan áratug hefur landið verið í 11.-14. sæti í þessu tilliti, lengstum þó í því þrettánda.¹³

Á mynd 34 er framleiðni vinnuafls hér á landi borin saman við vegna meðaltals framleiðni helstu viðskiptalanda frá 1980 og þar sést að framleiðni var 70-80% af því sem þar er.

13. Skýrsla McKinsey myndar grundvöll starfs samráðsvettvangs um aukna hagsæld með aðkomu stjórn mála, aðila vinnumarkaðar og fleiri aðila. Á vegum vettvangsins hafa verið settar fram tillögur til að auka framleiðni.

Mynd 35 sýnir að framleiðnivöxtur hefur verið svipaður og að meðaltali í helstu viðskiptalöndunum, enda sýnir myndin að árið 1980 var framleiðni vinnuafls hér á landi um 80% af framleiðni í viðskiptalöndunum og árið 2012 er hlutfallið litlu lægra.

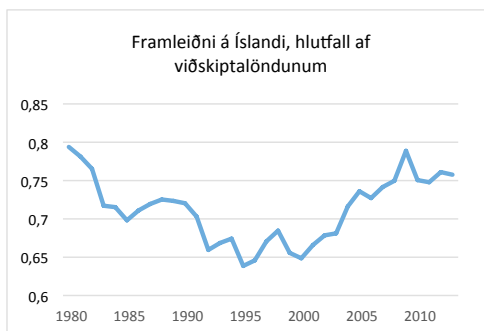

Mynd 32. Framleiðni vinnuafls í OECD ríkjum (landsframleiðsla á vinnustund) 2013.

Heimild: OECD.

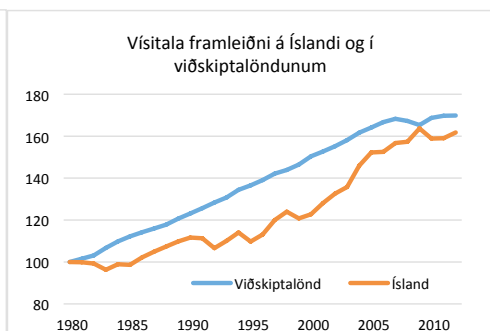
Mynd 33. Framleiðni vinnuafls í OECD ríkjum (landsframleiðsla á vinnustund) meðaltal 1997-2013.

Heimild: OECD.

Mynd 34. Framleiðni á Íslandi sem hlutfall af framleiðni í helstu viðskiptalöndunum, 1980-2013.

Heimild: Hagstofa Íslands, OECD. Eigin útreikningar.

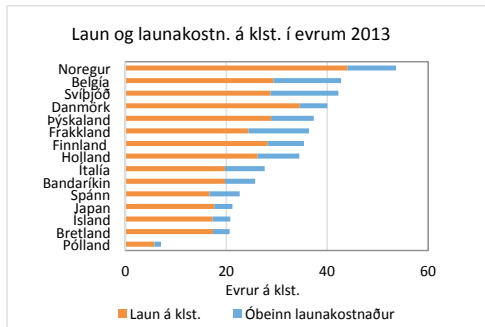

Mynd 35. Vísitala framleiðni á Íslandi og í helstu viðskiptalöndunum, 1980-2013. 1980=100.

Heimild: Hagstofa Íslands, OECD. Eigin útreikningar.

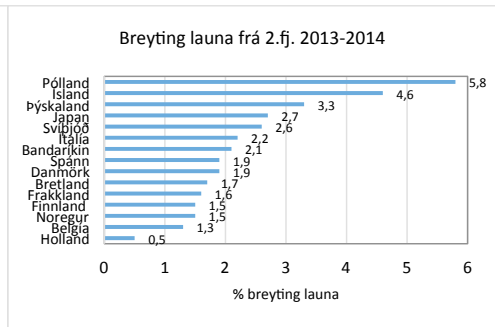
5 Alþjóðlegur samanburður launa

Mikið skortir á haldgóðar alþjóðlegar upplýsingar um laun og tölfræðilega staðla um slíkar upplýsingar. Til margra ára safnaði og birti deild í vinnuáráðuneyti Bandaríkjanna, Bureau of Labor Statistics, tölur um laun í iðnaði í fjölmörgum löndum, en þeirri útgáfu hefur verið hætt og síðustu útgefna tölur taka til ársins 2012. Hins vegar hafa Samtök danska atvinnulífsins, Dansk arbejdsgiverforening, safnað upplýsingum um laun í mörgum löndum og nokkrum atvinnugreinum. Ísland er ekki með í þeim samanburði en tölur Hagstofu um heildarlaun í iðnaði eru hér hafðar til samanburðar í þessum kafla. Í mynd 36 eru laun í iðnaði í nokkrum löndum árið 2013 umreiknuð í evrum. Niðurstaða þessa útreiknings er að laun í flestum samanburðarlöndunum voru hærri en á Íslandi og lægri eingöngu í Póllandi en jafnhá og í Bretlandi. Jafnframt sést að veruleg tengsl eru milli launastigs og röðunar ríkja eftir framleiðni í myndum 32 og 33. Mynd 37 sýnir breytingu launa í mynt hvers lands og þar sést að

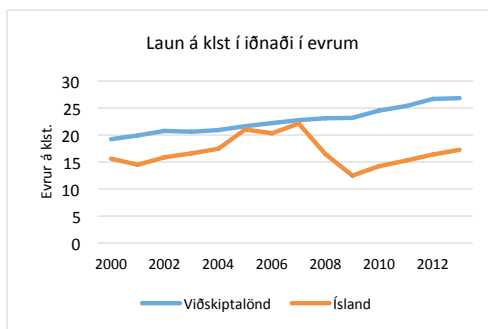
Mynd 36. Laun og launakostnaður í iðnaði í evrum 2013.

Heimild: Dansk arbejdsgiverforening, Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

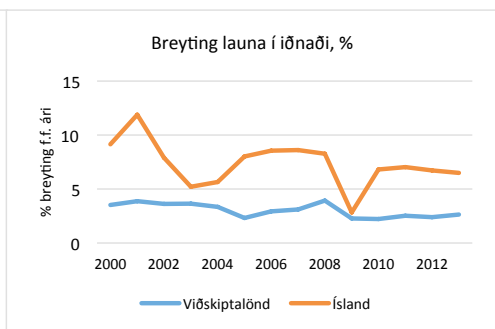
Mynd 37. Breyting launa í iðnaði frá 2.ársfj. 2013 til 2014.

Heimild: Dansk arbejdsgiverforening, Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

Mynd 38. Laun í iðnaði í bandaríkjadollurum á Íslandi og í helstu viðskiptalöndum, 2000-2013.

Heimild: Dansk arbejdsgiverforening, Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

Mynd 39. Breyting launa í iðnaði á Íslandi og í helstu viðskiptalöndum, 2000-2013. Í mynt hvers lands.

Heimild: Dansk arbejdsgiverforening, Hagstofa Íslands. Eigin útreikningar.

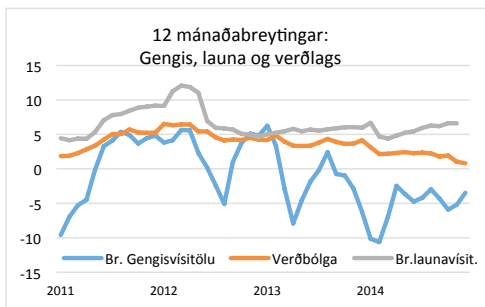
aðeins í Póllandi hafa laun hafa hækkað meira frá 2. ársfjórðungi 2013 til jafnlengdar 2014 en hér á landi.

Dönsku Samtök atvinnulífsins birta tölur um laun í 15 löndum auk Danmerkur og í myndum 38 og 39 eru laun og launabreytingar vegin saman með vægi hvers lands í utanríkisviðskiptum Íslands. Hátt raungengi um miðjan síðasta áratug og verulegar launahækkanir höfðu í för með sér að laun í íslenskum iðnaði mæld í evrum voru svipuð og í viðskiptalöndunum. En með gengisfallinu í kjölfar hrunsins breytist myndin algjörlega og laun hér á landi mæld í evrum lækkuðu mjög. Mynd 37 rekur árlegar breytingar launa í mynt hvers lands og vart kemur á óvart að nafnlaun hækka umtalsvert meira hér á landi en í viðskiptalöndum.

6 Raungengi

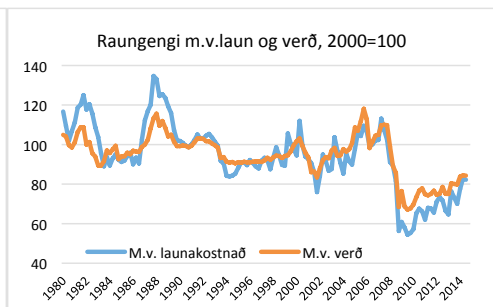
Íslenska leiðin hefur jafnan verið sú að viðhalda samkeppnishæfni með gengislækkunum og er þannig í hrópandi andstöðu við norrænu leiðina sem byggir á stöðugu gengi gjaldmiðla viðkomandi þjóða. Staða sjávarútvegs sagði löngum fyrir um nauðsynlegar gengislækkanir með svipuðum hætti og staða útflutningsgreina annars staðar á Norðurlöndum hefur markað svigrúm til launabreytinga. Ýktar gengisveiflur hafa mótað öðrum fremur efnahagsþróun það sem af er öldinni og m.a. ráðið miklu, ef ekki mestu, um þróun launahlutfallsins eins og rakið er hér að framan. Raungengislækkun styrkir samkeppnisstöðu íslensks atvinnulífs gagnvart erlendu. Erlend vara verður hlutfallslega dýrari hér á landi og innlent vinnuafli ódýrara. Hin hliðin er sú að kaupmáttur launa minnkar.

Verðbólguþolmikið leysti fastgengi af hólmi sem leiðarljós peningamálastefnu í mars 2001, í kjölfar nokkurrar gengislækkunar krónunnar. Í stórum dráttum fór raungengið hækkandi fram að „litlu bankakreppunni“ á fyrri hluta árs 2006, en í kjölfar þess lækkaði gengið um 20%. Krónan náði sér á strik og raungengið náði nýjum hæðum á árinu

Mynd 40. Verðbólga, breyting gengis og launa, 2011-2014.

Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands.

Mynd 41. Raungengi krónunnar m.v. laun og verð. 1980-2014, 2000=100.

Heimild: Hagstofa Íslands. Seðlabanki Íslands.

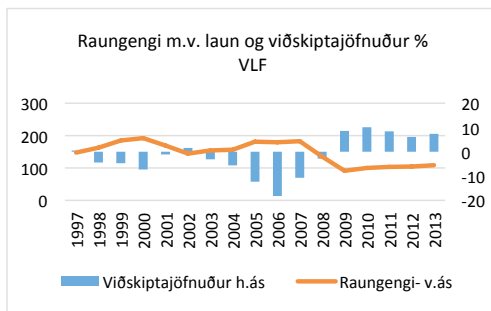
2007. Gengið veikist mjög á fyrstu mánuðum 2008 og hrundi sem alkunna er með bönkunum um haustið. Gengishrunið árin 2008 og 2009 kallaði fram einhverjar mestu raungengisbreytingar sem sögur fara af. Frá 2007 til 2009 lækkaði raungengi krónunnar um 35%, miðað við hlutfallslegt verðlag hér á landi og í viðskiptalöndunum, og um 45% miðað við laun. Mikil raungengislækkun varð einnig árin 1988-1994, en þá lækkaði raungengi miðað við verðlag um 18% og um 34% á mælikvarða launa.

Raungengið hefur styrkst umtalsvert á ný frá því það var sem lægst á þriðja ársfjórðungi 2009 til jafnlengdar 2014 eða um 20% m.v. verðlag og um 33% m.v. laun. Á þriðja ársfjórðungi 2014 var raungengið 12% undir meðaltali frá 1980 m.v. verðlag og 14,5% undir meðaltali m.v. laun. Hagstofan gerir ráð fyrir að raungengið hafi hækkað um 6,4% árið 2014 og hækki um 1% á ári að jafnaði á næstu árum.

Langtímameðaltal raungengis gefur takmarkaða vísbendingu jafnvægisraungengið, því mikill viðskiptahalli hefur verið reglan frekar en undantekningin á undanförunum áratugum og erlend skuldasoðfnun mikil.

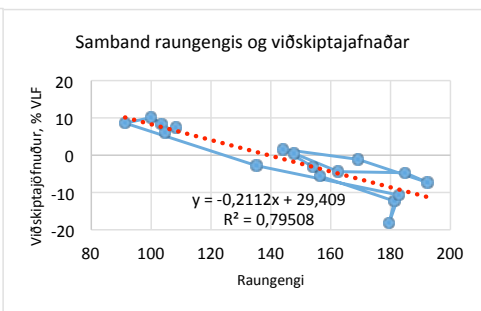
Pegar litið er yfir tímabilið frá 1980 kemur í ljós að vöru- og þjónustujöfnuður er að meðaltali nálægt núlli, en viðskiptajöfnuður neikvæður um rösk 5% af landsframleiðslu. Í ljósi erlendar skuldastöðu þjóðarinnar ber nauðsyn til að haga hagstjórn þannig að afgangur verði í viðskiptum við útlönd sem gerir kleift að greiða niður erlendar skuldir. Þá má færa fyrir því rök fyrir því að aldursamsetning þjóðarinnar kalli enn fremur á nauðsyn á afgangi af viðskiptajöfnuði.¹⁴

Rétt er að horfa til annarra landa er varðar viðskiptajöfnuð. Í myndum 44 og 45 er viðskiptajöfnuður settur í hlutfall af landsframleiðslu. Tíu ára tímabil 2004 til 2013 er skoðað og því skipt í tvennt, fyrri hlutinn fyrir kreppu og síðari eftir kreppu. Á fyrri hluta tímabilsins var viðskiptajöfnuður neikvæður um tæp 10% af landsframleiðslu hér á landi en á þeim síðari var afgangur samsvarandi um 8% af landsframleiðslu. Þessi mikla sveifla á sér ekki hliðstæðu meðal samanburðarlandanna. Viðskiptajöfnuður flestra landanna er hagstæðari á seinna tímabilinu og margar stærri Evrópuþjóðir með myndarlegan afgang allan tímann. Annar staðar á Norðurlöndum er viðskiptaafgangur á báðum tímabilunum og breytingar litlar nema í Finnlandi.

Mynd 42. Raungengi m.v. laun og viðskiptajöfnuður sem hlutfall af landsframleiðslu, 1997-2013.

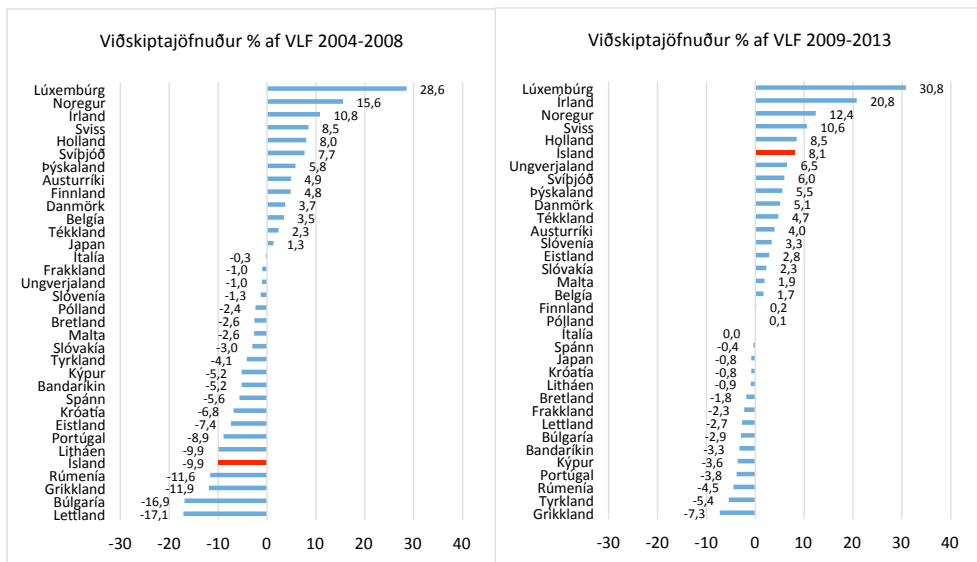
Heimild: Hagstofa Íslands og Seðlabanki Íslands.

Mynd 43. Samband raungengis og viðskiptajafnaðar.

Heimild: Hagstofa Íslands og Seðlabanki Íslands.

14. Viðskiptahalli er mismunur á fjárfestingu og þjóðhagslegum sparnaði. Samkvæmt ævitekjukennningunni um einkaneyslu jafnar einstaklingurinn neyslu sinni yfir ævina. Í því felst að einstaklingurinn sparar mest um miðja ævina og dregur á sparnaðinn á eftirlaunaaldri. Tiltölulega ung þjóð eins og sú íslenska ætti því að spara og þar með ætti þjóðhagslegur sparnaður að vera töluverður og afgangur á viðskiptajöfnuði. Eftir því sem þjóðin eldist minnkar þjóðhagslegur sparnaður og viðskiptajöfnuður snýst í halla. Nánar um eðli og orsakir viðskiptahalla má finna í Velferð og viðskipti, haustskýrsla Hagfræðistofnunar Háskóla Íslands, 2000.

Mynd 44. Viðskiptajöfnuður, % af landsframleiðslu, meðaltal 2004-2008.

Heimild: Eurostat.

Mynd 45. Viðskiptajöfnuður, % af landsframleiðslu, meðaltal 2009-2013.

Heimild: Eurostat.

Rammagrein 4.

Efnahagsþróun á Norðurlöndum: Raungengi og kaupmáttur launa

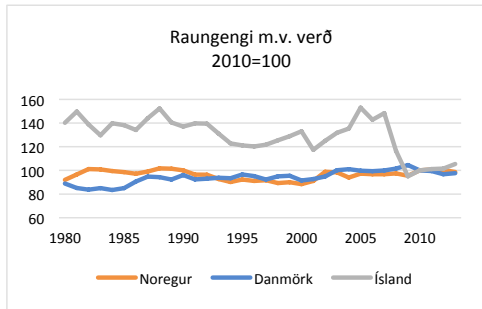
Gengisþróun er mótandi þáttur um alla efnahagsstarfsemi í litlum opnum hagkerfum. Hér á landi hefur gengið haft úrsliðaáhrif um þróun launahlutfallsins, eins og rakið hefur verið.

Peningamálum er skipað með ólíkum hætti á Norðurlöndum. Finnar tóku upp evruna árið 2002, en Danir og Svíar höfðu því að taka upp þá mynt. Danir eru í ERM2 sem hefur í för með sér að danski seðlabankinn er skuldbundinn til að halda gengi krónunnar gagnvart evru innan ákveðinna marka. Svíar og Norðmenn byggja sína peningastefnu með sama hætti og Íslendingar á verðbólgu markmiði.

Norðurlöndin glímdu við bankakreppu, þó misjafnlega djúpa, í upphafi tíunda áratugarins. Þessi kreppa hafði varanleg áhrif á efnahagsstefnu landanna og á gerð kjarasamninga í Svíþjóð.

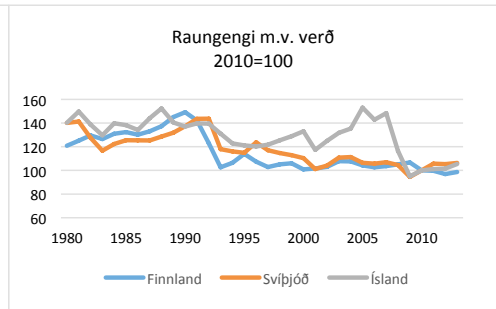
Reynsla Svía og Finna er einkar athyglisverð. Myndir 46 og 48 sýna að raungengi gjaldmiðla beggja landanna lækkaði verulega í kjölfar kreppunnar. Miðað við verðlag lækkaði

raungengi gjaldmiðlanna um 20% frá 1992 til 1994 og nokkru meira miðað við laun. Þessi lækun reyndist ekki tímabundin eins og myndirnar bera með sér. Raungengi þessara landa hefur haldist nokkuð stöðugt síðan. Jafnframt var snúið af braut mikilla launahækkana án kaupmáttarauka og kaupmáttur launa hefur aukist jafnt og þétt í takti við undirliggjandi framleiðni.

Mynd 46. Raungengi m.v. verð í Danmörku, Noregi og Íslandi, 1980-2013.

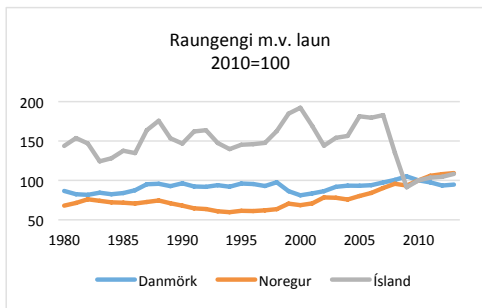
Heimild: OECD.

Mynd 47. Raungengi m.v. verð í Finnlandi, Svíþjóð og Íslandi, 1980-2013.

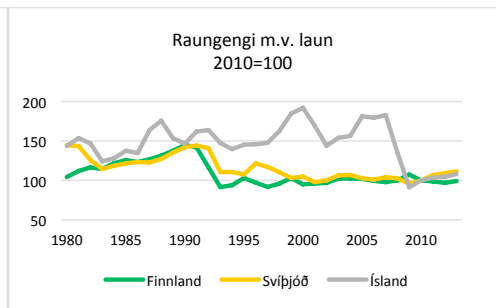
Heimild: OECD.

104

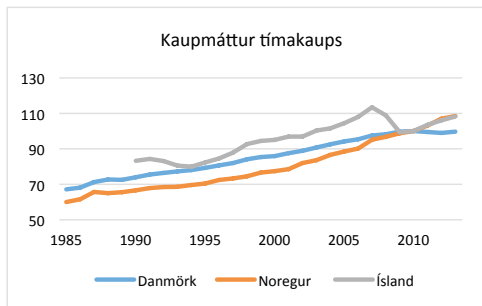
Mynd 48. Raungengi m.v. laun í Danmörku, Noregi og Íslandi, 1980-2013.

Heimild: OECD.

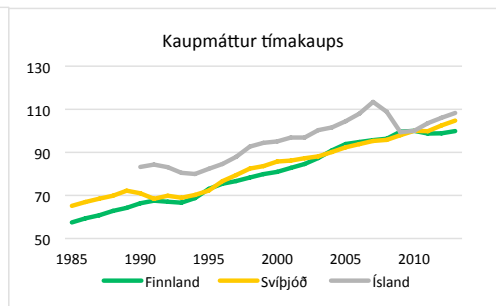
Mynd 49. Raungengi m.v. laun í Finnlandi, Svíþjóð og Ísland, 1980-2013.

Heimild: OECD.

Mynd 50. Kaupmáttur tímakaups, 1985-2013. 2010=100.

Heimild: OECD

Mynd 51. Kaupmáttur tímakaups, 1985-2013. 2010=100.

Heimild: OECD.

7 Kaupmáttur og afkoma heimila

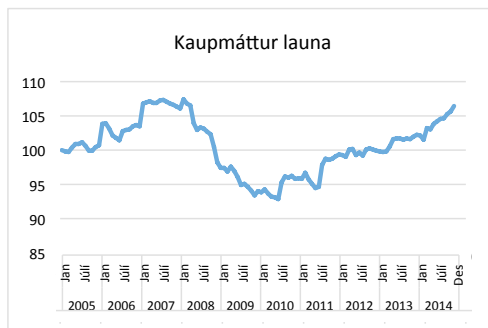
Launavísitala og kaupmáttur launa

Kaupmáttur launa í október sl. var 4,6% hærrí en í sama mánuði 2013. Gera má ráð fyrir að kaupmáttur launa, eins og Hagstofa mælir hann, muni að meðaltali aukast um 3-3,5% á árinu 2014. Gangi það eftir verður kaupmáttur launa á árinu meiri en á árinu 2006, og eins og mynd 52 sýnir er kaupmáttarstig í október sl. svipað og á fyrri hluta árs 2007. Kaupmáttur launa varð lægstur í febrúar 2010 og hefur aukist um tæp 10% frá þeim tíma, sem svarar til 1,7% árlegrar kaupmáttaraukningar. Á sama tíma hækkaði meðalgengi krónunnar um 8% eða samsvarandi 1,5% á ári sem sýnir hversu nátengd þróun gengis og verðlags er hér á landi, sjá einnig mynd 53. Í þjóðhagssþá sinni gerir Hagstofan ráð fyrir að kaupmáttur launa aukist um 3,3% bæði árin 2014 og 2015, og um rúmlega 1,5% árið 2016. Kaupmáttaraukning þessara þriggja ára verður því 8,4% gangi spá Hagstofu eftir.

Ráðstöfunartekjur

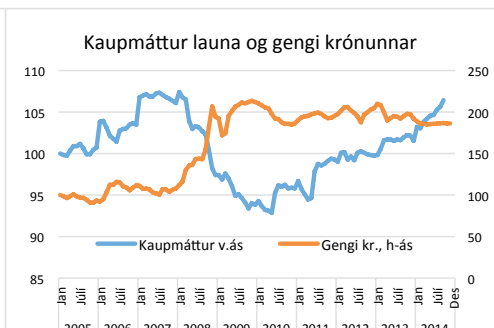
Launavísitala Hagstofu byggir á svokölluðum pörudum samanburði, en þá er átt við það að aðeins eru reiknaðar breytingar á launum þeirra einstaklinga sem eru í sama starfi milli tveggja samliggjandi mánaða, hjá sama fyrirtæki og í sömu atvinnugrein. Með þeim hætti er reynt að nálgast hreina vísitölu launa, þar sem breytingar á magni eða samsetningu hópa valda ekki skekkjum.

Útreikningur Hagstofu á ráðstöfunartekjum heimila eru annars eðlis. Þar er miðað við heildartekjur heimila, hverju nafni sem þær nefnast, en frá eru dregin tilfærsluútgjöld (einkum beinir skattar) og eignauútgjöld (einkum vaxtagjöld). Yfir tímanna sýna því ráðstöfunartekjurnar bæði verð- og magnþróun. Vinnumagn, fjöldi starfandi, vinnutími og breytt samsetning hafa því áhrif á ráðstöfunartekjur. Fjölgun atvinnulausra kemur þá fram í minni launatekjum og auknum tilfærslutekjum (atvinnuleysisbótum). Jafnframt koma áhrif beinna skatta sem lagðir eru á tekjur heimilanna inn í myndina.

Mynd 52. Kaupmáttur launa, 2005-2014.

Heimild: Hagstofa Íslands.

Mynd 53. Kaupmáttur launa og gengi krónunnar.

Heimild: Hagstofa Íslands.

Kaupmáttur ráðstöfunartekna hefur aukist mun hægar en kaupmáttur m.v. launavísitölu. Launatekjur hafa aukist hægar en launavísitala og eignatekjur lækkuðu mikið í kjölfar hruns, en einnig þvingdist byrði beinna skatta. Seðlabankinn spáir því að kaupmáttur ráðstöfunartekna heimila í heild aukist um tæp 5% árið 2014, tæp 6% árið 2015, tæp 4% árið 2016 og 4,6% árið 2017. Gangi spá Seðlabanka um ráðstöfunartekjur eftir má ætla að kaupmáttur á mann muni vaxa um tæp 4% árlega að meðaltali næstu fjögur árin. Til samanburðar má nefna að á fjögurra ára tímabili frá 1997 til 2000 jukust ráðstöfunartekjur á mann um 5,5% til jafnaðar á ári og á jafn löngu tímabili (2004-2007) var árlegur vöxtur 7%. En litið yfir tæplega 20 ára tímabil, frá 1994 til 2013, hefur kaupmáttur ráðstöfunartekna á mann aukist um 1,8% á ári til jafnaðar.

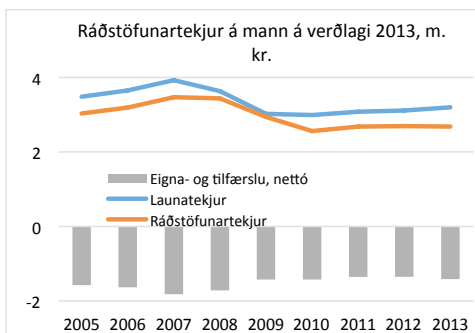
Einn þeirra þátta sem stuðla mun að auknum kaupmætti ráðstöfunartekna er batnandi eignastaða heimilanna. Mynd 55 sýnir hreina eign og skuldir heimila í hlutfalli við ráðstöfunartekjur. Árið 2013 var hrein eign heimila orðin hærri en árið 2007 í hlutfalli við ráðstöfunartekjur og skuldir lægri en á því viðmiðunarári. Með skuldaniðurfærsluáðgerð ríkisstjórnarinnar, „leiðréttingunni“, er líklegt að skuldabyrði heimila muni enn lækka á næstu misserum.

Vinumarkaður – atvinnuleysi, atvinnuþátttaka

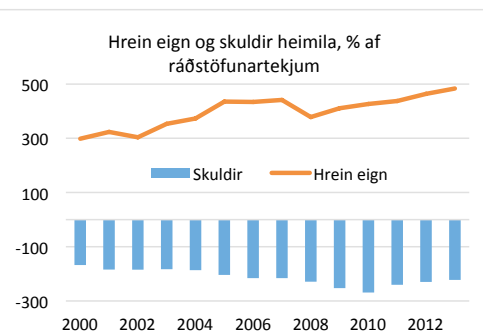
Umfjöllun um framleiðni hér að ofan sýnir að hún jókst í kjölfar hrunsins á sama tíma og hún minnkaði í öðrum löndum. Starfandi fólki fækkaði meira en nam samdrætti landsframleiðslu og fækkun vinnustunda var enn meiri m.a. vegna þess að fólki í fullri vinnu fækkaði hlutfallslega meira en fólki í hlutastörfum. Þessa þróun má m.a. rekja til meiri sveigjanleika á íslenskum vinnumarkaði en víðast hvar annars staðar.

Sveigjanleikinn hefur einnig í för með sér að störfum fjölgar hraðar hér á landi en annars staðar. Aðlögun vinnumarkaðar að minni eftirspurn var mjög hröð og fjöldi starfandi var nánast óbreyttur árin 2009-2011. Störfum fjölgaði ekki fyrr en langt var liðið á árið 2012. Fjölgun starfa var umtalsverð árin 2013 og 2014. Frá 2011 til 2014 fjölgaði starfandi fólki um 5,5% og fjölgun þeirra sem voru í fullu starfi enn meira. Mynd 58 rekur þessa þróun. Atvinnuleysi hefur minnkað hratt og var komið niður í 3,1% í nóvember 2014 samkvæmt mælingum Hagstofunnar.

Meðal evrópulanda er aðeins í Sviss eru hlutfallslega fleiri starfandi en hér á landi. Um 54% landsmanna voru í starfi árið 2013 (55% í Sviss), samanborið við t.d. 43% í ESB löndunum, 48%

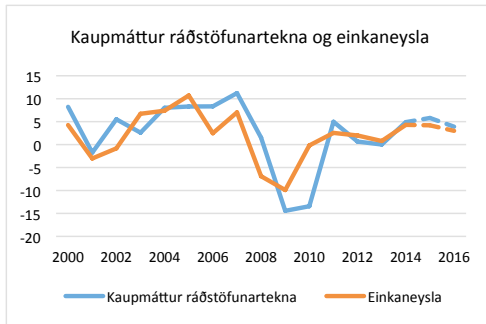

Mynd 54. Ráðstöfunartekjur á mann, 2005-2013, á verðlagi 2013. Heimild: Hagstofa Íslands.

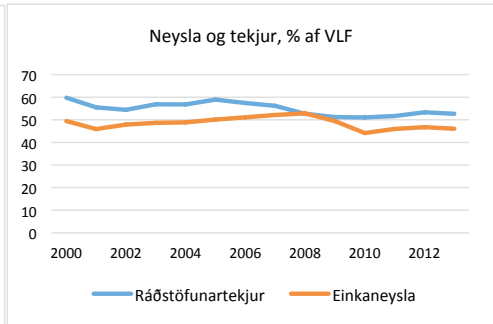

Mynd 55. Hrein eign og skuldir heimila, 2000-2012, % af ráðstöfunartekjum. Heimild: Hagstofa Íslands.

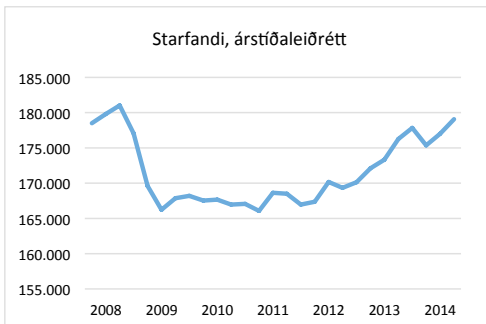
í Danmörku, 49% í Svíþjóð og 51% í Noregi. Er þetta sýnt í mynd 60. Þar má einnig sjá að störfum (starfandi fólki) fjölgar hraðar en landsmönnum um þessar mundir, á sama tíma og hlutfallið stendur í stað eða lækkar í samanburðarlöndunum. Ekki er ósvipaða sögu að segja af þróun atvinnuleysis. Atvinnuleysi hefur minnkað að undanfögnu hér á landi, meðan það vex áfram í þeim löndum sem tekin eru til samanburðar í mynd 61.

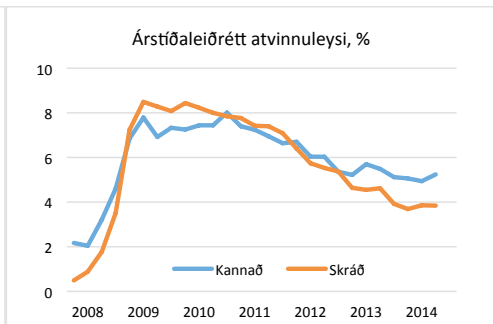
Mynd 56. Breyting kaupmáttar ráðstöfunartekna og einkaneysla 2000-2016. Spágildi táknuð með brotalinu. Heimild: Hagstofa Íslands

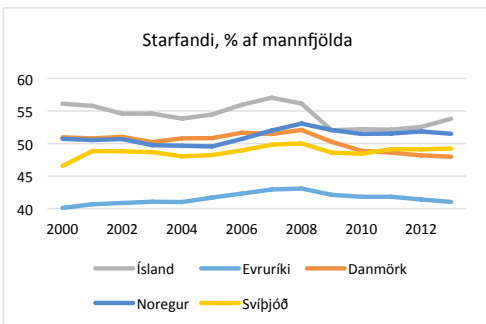
Mynd 57. Einkaneysla og ráðstöfunartekjur heimila, 2000-2013, sem hlutföll af landsframleiðslu. Heimild: Hagstofa Íslands.

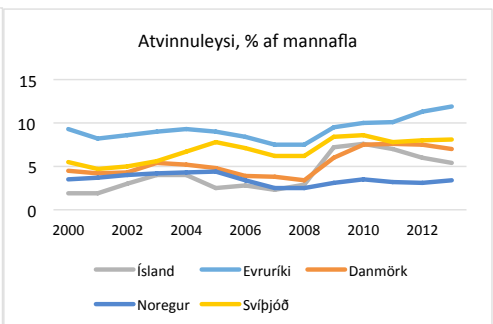
Mynd 58. Fjöldi starfandi, árstíðaleiðrétt, 2008-2014. Heimild: Hagstofa Íslands.

Mynd 59. Atvinnuleysi eftir ársfjórðungum, árstíðaleiðrétt, 2008-2014. Heimild: Hagstofa Íslands.

Mynd 60. Hlutfall starfandi af mannfjölda, %, 2000-2013. Heimild: Eurostat.

Mynd 61. Atvinnuleysi, % af vinnuafli, 2000-2013. Heimild: Eurostat.

8 Niðurstaða og samantekt

Staða þjóðarbúsins er vænleg um margt, en viðkvæm á ýmsum sviðum. Mikilvægt er að treysta undirstöðurnar og auka aga í hagstjórn. Endurnýjun flestra kjarasamninga stendur fyrir dyrum á komandi mánuðum. Hagfelld niðurstaða þeirra kallar á bætt vinnubrögð og á raunsætt mat á aðstæðum. Í fyrirliggjandi skýrslu er fjallað um ástand og horfur í efnahagsmálum, en einnig litið sérstaklega til launahlutfalls og raungengis og því velt upp við hver jafnvægisstaða þeirra gæti verið.

Alþjóðlegur samanburður leiðir í ljós að launahlutfall er mjög hátt hér á landi og raunar hvergi hærra. Á hinn bóginn er sýnt að laun á hverja unna klukkustund eru tiltölulega lág í samanburði við flest þau Vestur-Evrópuríki sem við berum okkur oftast saman við. Þetta kann að sýnast mótsögn, en skýringin liggur í lítilli framleiðni hér á landi og samsvörun er á milli stöðu landsins á mælikvarða launa og framleiðni. Framleiðni hér á landi er 75-80% af meðaltali viðskiptalanda okkar. Árlegur vöxtur framleiðni á vinnustund var 1,7% síðustu áratugi og vöxtur heildarframleiðni var um 1%. Verkefnið hlýtur því að vera að auka framleiðni með bættu skipulagi og betri verkferlum.

108

Miklar sveiflur eru í launahlutfalli hér á landi og miklu meiri en í þeim löndum sem við berum okkur saman við. Þessa niðurstöðu má rekja til almenns óstöðugleika í efnahagslífinu, en síðari ár hefur raungengisþróun haft afgerandi áhrif. Samkvæmt Hagstofu Íslands var launahlutfallið 59,8% árið 2013, eða aðeins undir langtímameðaltali sem var 61,2%. Raungengi miðað við laun er hins vegar töluvert undir langtímameðaltali. Í þessari skýrslu hefur verið bent á reynslu Finna og Svía í kjölfar bankakreppu þeirra í byrjun tíunda áratugarins og vakin athygli á því að raungengi í þessum löndum lækkaði mikið í kjölfarið, en hefur haldist stöðugt síðan, samfara jafnri kaupmáttaraukningu. Hér hefur einnig verið bent á nauðsyn afgangsskiptajöfnuði yfir lengri tíma m.a. vegna skuldastöðu þjóðarbúsins.

Á Norðurlöndunum hefur skapast löng hefð fyrir verklagi við gerð kjarasamninga og samskiptum milli samtaka launafólks og atvinnurekenda og stjórnvalda sem læra má af og um er fjallað í þessari skýrslu. Í aðdraganda kjarasamninga hafa aðilar vinnumarkaðar komið sér saman um mat á ástandi og horfum í efnahagslífinu og metið í sameiningu launaþróun á samningstímanum. Í sumum tilvikum hafa aðilar beinlínis metið hvert svigrúm til launabreytinga er. Áherslan hefur legið á að viðhalda samkeppnisstöðu landanna og stöðugu gengi gjaldmiðla. Þannig hefur útflutningsiðnaðurinn jafnan verið leiðandi um launaþróunina. Í stað þess að þeir sem fyrstir semji beri skarðan hlut frá borði hefur fordæminu verið fylgt og öðrum samningum til lykta leitt samkvæmt því. Þetta fyrirkomulag hefur í stórum dráttum staðist tímans tönn, jafnvel þótt gengi gjaldmiðla fljóti og verðbólgu markmið leysi fastgengisstefnu af hólmi sem leiðarljós peningastefnu.

Gerð kjarasamninga á Íslandi vikur í grundvallaratriðum frá þessari norrænu fyrirmynd. Í auknum mæli hafa samningsaðilar þó litið til þeirrar fyrirmyndar, eins og útgáfa skýrslu vinnuhóps aðila vinnumarkaðarins, Kjarasamningar og vinnumarkaður á Norðurlöndum, maí 2013, er til vitnis um. Útfærslur eru mismunandi í hverju landi fyrir sig og fyrirkomulag samninga hefur mótast um langt skeið og byggist á aðstæðum í hverju þeirra. Þannig er með mismunandi hætti hversu miðstýrðir kjarasamningar eru og hvernig samræmingu milli samningssviða er háttáð. Mótun nýrra vinnubragða við gerð kjarasamninga hér á landi mun taka tíma og ráðast af íslenskum aðstæðum. Augljós fyrstu skref hafa verið stigin er varðar sameiginlegt mat á launatölfærð og ástandi og horfum í efnahagsmálum.

Viðauki I Þjóðhagsspár

Yfirlit yfir helstu þjóðhagsspár fyrir árin 2015 og 2016

2015	SA	AGS	Íslandsbanki	Arionbanki	ASÍ	ESB	SÍ	Hagstofa	Landsbanki	OECD	Meðaltal
	23.6.2014	7.10.2014	8.10.2014	16.10.2014	21.10.2014	4.11.2014	5.11.2014	14.11.2014	26.11.2014		
Einkaneysla	3.3	-	3.8	3.4	3.5	3.9	4.2	4.0	4.0	3.6	3.7
Samneysla	0.2	-	0.7	1.0	1.0	0.7	1.2	1.4	1.0	0.5	0.9
Fjármunamyndun	10.6	-	15.0	13.7	14.8	9.5	14.1	18.7	9.0	16.0	13.5
Atvinnuvegafjárfesting	8.1	-	18.3	-	15.9	-	14.5	22.2	8.2	-	14.5
Fjárfesting í íbúðarhúsn.	24.7	-	15.4	-	23.1	-	21.5	20.9	18.0	-	20.6
Fjárfesting hins opinbera	0.7	-	3.0	-	-1.2	-	5.6	2.0	3.0	-	2.2
Þjóðarútgjöld alls	3.7	-	5.0	4.4	4.7	4.0	5.3	5.6	-	4.9	4.7
Útflutningur vöru og þjónust.	1.6	4.0	3.4	3.1	2.9	4.0	2.6	2.8	5.9	3.1	3.3
Innflutningur vöru og þjónust.	2.5	5.3	6.8	5.5	5.8	6.7	5.9	7.4	5.8	6.3	5.8
Verg landsframleiðsla	3.0	3.0	3.2	3.0	3.3	2.8	3.5	3.3	4.3	3.3	3.3
Vöru- og þjónustujöfn., % af VLF	6.1	-	2.6	-	4.8	5.3	5.5	5.0	7.4	-	5.1
Viðskiptajöfnuður, % af VLF	1.1	2.3	0.7	-	-	-	1.3	0.9	3.2	1.2	1.6
Vísitala neysluverðs	2.7	3.3	2.7	2.5	3.1	2.8	2.6	2.7	2.7	2.7	2.8
Gengisvísitala	-	-	0.0	0.0	0.5	-	0.0	0.0	-	-	0.1
Atvinnuleysi, % af vinnuafli	3.2	3.5	3.4	3.3	3.4	4.6	3.5	3.2	3.5	4.8	3.7

2016	SA	AGS	Íslandsbanki	Arion banki	ASÍ	ESB	SÍ	Hagstofa	Landsbanki	OECD	Meðaltal
	6/23/2014	10/7/2014	10/8/2014	10/16/2014	10/21/2014	11/4/2014	11/5/2014	11/14/2014	11/26/2014		
Einkaneysla	2.4	-	2.8	3.3	3.4	3.0	3.0	3.2	3.5	3.1	3.2
Samneysla	0.4	-	1.2	0.9	1.0	0.5	1.1	1.6	2.0	1.2	1.2
Fjármunamyndun	5.5	-	14.8	7.9	17.2	7.5	15.6	14.6	11.9	12.2	12.8
Atvinnuvegafjárfesting	2.7	-	19.5	-	19.5	-	17.1	16.7	11.5	-	16.9
Fjárfesting í íbúðarhúsnæði	17.9	-	11.9	-	21.9	-	19.9	17.0	18.0	-	17.7
Fjárfesting hins opinbera	-4.0	-	-2.0	-	-1.9	-	4.3	1.5	7.0	-	1.8
Þjóðarútgjöld alls	2.3	-	4.8	3.4	5.5	2.5	5.0	5.1	4.7	4.4	4.4
Útflutningur vöru og þjónustu	3.4	3.2	2.7	3.5	2.9	4.7	2.2	2.8	4.9	3.0	3.4
Innflutningur vöru og þjónustu	2.0	3.7	6.2	4.4	6.9	6.5	6.5	7.1	5.6	6.0	
Verg landsframleiðsla	3.1	2.7	2.9	2.9	3.5	2.5	2.8	2.9	4.2	2.8	3.1
Vöru- og þjónustujöfn., % af VLF	6.6	-	1.1	-	3.0	-	3.4	3.1	7.2	-	
Viðskiptajöfnuður, % af VLF	1.5	3.4	-0.7	-	-	-	-0.3	-0.7	3.5	-0.3	1.0
Vísitala neysluverðs	3.1	2.9	3.0	3.0	3.1	3.0	3.0	3.0	4.1	3.1	3.1
Gengisvísitala	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	0.0	-	-	0.0
Atvinnuleysi, % af vinnuafli	3.3	3.7	3.3	3.2	3.6	4.3	3.5	3.1	3.2	4.7	3.5

Meðaltal 2015-2016

Meðaltal 2015-2016	SA	AGS	Íslandsbanki	Arion banki	ASÍ	ESB	SÍ	Hagstofa	Landsbanki	OECD	Meðaltal
	6/23/2014	10/7/2014	10/8/2014	10/16/2014	10/21/2014	11/4/2014	11/5/2014	11/14/2014	11/26/2014		
Einkaneysla	2.8	-	3.3	3.3	3.4	3.4	3.6	3.6	3.7	3.3	3.5
Samneysla	0.3	-	0.9	0.9	1.0	0.6	1.1	1.5	1.5	0.8	1.1
Fjármunamyndun	8.0	-	14.9	10.8	16.0	8.5	14.8	16.6	10.4	14.1	13.2
Atvinnuvegafjárfesting	5.4	-	18.9	-	17.7	-	15.8	19.4	9.8	-	16.3
Fjárfesting í íbúðarhúsnæði	21.3	-	13.6	-	22.5	-	20.7	18.9	18.0	-	18.8
Fjárfesting hins opinbera	-1.7	-	0.5	-	-1.6	-	4.9	1.7	5.0	-	2.1
Þjóðarútgjöld alls	3.0	-	4.9	3.9	5.1	3.3	5.1	5.3	-	4.6	4.6
Útflutningur vöru og þjónustu	2.5	3.6	3.0	3.3	2.9	4.4	2.4	2.8	5.4	3.0	3.5
Innflutningur vöru og þjónustu	2.2	4.5	6.5	4.9	6.3	6.6	6.2	7.2	5.7	6.1	
Verg landsframleiðsla	3.0	2.9	3.0	2.9	3.4	2.6	3.1	3.1	4.2	3.0	3.2
Vöru- og þjónustujöfn., % af VLF	6.4	0.0	1.9	-	3.9	-	4.5	4.1	7.3	-	3.6
Viðskiptajöfnuður, % af VLF	1.3	2.9	0.0	-	-	-	0.5	0.1	3.4	0.5	1.4
Vísitala neysluverðs	2.9	3.1	2.8	2.7	3.1	2.9	2.8	2.8	3.4	2.9	3.0
Gengisvísitala	-	-	0.0	-	0.0	-	0.0	0.0	-	-	0.0
Atvinnuleysi, % af vinnuafli	3.3	3.6	3.4	3.3	3.5	4.5	3.5	3.2	3.4	4.8	3.5

6. október 2014

Starflýsing vinnuhóps (V1) um tölfræðiúrvinnslu launaupplýsinga

Samstarfsnefnd um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga (SALEK) og starfar samkvæmt samkomulagi frá 11. júní 2013, hefur ákveðið að fela vinnuhópi að safna og vinna úr launaupplýsingum til að styrkja undirbúning kjarasamninga sem í hönd fara.

Verkefni hópsins er nánar tiltekið:

- a) Að taka saman gögn um þróun launa og launadreifingu eftir samningssviðum fyrir tímabilið 2006 (eftir atvikum) til loka 3ja ársfjórðungs 2014. Efnið verði brotið niður á undirlíði eftir því sem ástæða telst til og efnið býður upp á. Horft verði til starfa- og atvinnugreinaflokunar Hagstofunnar og annarra gagna sem fyrir liggja. Jafnframt vísast til samninga aðila á vinnumarkaði og Hagstofunnar um launa- og vinnumarkaðsrannsóknir.
- b) Að greina launamyndun á almennum og opinberum markaði eftir kjarasamningum og öðrum þáttum.
- c) Að skýra verðlagsbreytingar og kaupmáttarþróun og helstu ástæður breytinga á raunlaunum/-tekjum á athugunartímabilinu.
- d) Að varpa ljósi á launaþróun meðal karla og kvenna, sbr. starf Samráðsnefndar um launamun karla og kvenna.

Vinnuhópurinn er skipaður fulltrúum þeirra sjö sem að Samstarfsnefndinni standa. Með hópnum starfar fulltrúi Hagstofu Íslands og Sigurður Snævarr sem er starfsmaður hópsins.

Greinargerð vinnuhópsins er unnin fyrir Samstarfsnefndina. Nefndin mun greiða götu þess að vinnuhópurinn fái þau gögn sem hann telur sig þurfa til starfsins. Sumt kann að varða trúnað og skal tekið tillit til þess í starfinu. Vinnuhópurinn getur stofnað til kostnaðar vegna sérstakra tölvukeyrslna í samráði við Samstarfsnefndina.

Hópurinn miði starf sitt við það að í nóvember/desember 2014 liggi helstu niðurstöður fyrir. Hópurinn skipa:

Kristinn Bjarnason, fulltrúi BSRB,
Ólafur Darri Andrason, fulltrúi ASÍ,
Georg Brynjarsson, fulltrúi BHM,
Hannes G. Sigurðrsson, fulltrúi SA,
Benedikt Valsson, fulltrúi Sambands íslenskra sveitarfélaga,
Pétur Jónasson, fulltrúi fjármála- og efnahagsráðherra og
Oddur Jakobsson, fulltrúi KÍ, sem leiðir hópinn.

6. október 2014

Starflýsing vinnuhóps (V2) **um efnahagsforsendur kjarasamninga**

Samstarfsnefnd um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga (SALEK) og starfar samkvæmt samkomulagi frá 11. júní 2013, hefur ákveðið að fela vinnuhópi að greina helstu forsendur efnahagslífsins til að styrkja undirbúning kjarasamninga.

Verkefni hópsins er nánar tiltekið:

- a) Að draga saman og leggja mat á niðurstöður helstu hagspáa sem út eru gefnar og lýsa alþjóðlegri efnahagsþróun með tilliti til áhrifa á efnahagslífið hér á landi.
- b) Að skýra þátt launabreytinga og framleiðni vinnuafis í nálægum löndum.
- c) Að meta í hvaða starfsgreinum hér á landi framleiðni hefur aukist, hvar hennar er helst að vænta og hvar mest ábótavant.
- d) Að greina samkeppnisstöðu atvinnugreina.
- e) Að greina efnahagsþætti sem helst valda óvissu og óstöðugleika.
- f) Að meta áhrif stefnu og ákvarðana stjórnvalda á hag launafólks og afkomu heimila sbr. fjárlagafrumvarp 2015 og fjárhagsáætlanir sveitarfélaga.
- g) Að leggja mat á áhrif mismunandi þróunar launa, gengis og verðlags á framvindu efnahagslífsins.
- h) Að meta stöðu helstu atvinnugreina m.t.t. afkomu og samkeppni.

Vinnuhópurinn er skipaður fulltrúum þeirra sjö sem að Samstarfsnefndinni standa. Fyrir hópinn starfar Sigurður Snævarr, hagfræðingur.

Greinargerð vinnuhópsins er unnin fyrir Samstarfsnefndina. Nefndin mun greiða götu þess að vinnuhópurinn fái þau gögn sem hann telur sig þurfa til starfsins s.s. frá Hagstofu Íslands, Seðlabanka Íslands og fjármála- og efnahagsráðuneyti. Sumt kann að varða trúnað og skal tekið tillit til þess í starfinu.

Hópurinn miði starf sitt við það að fyrir lok desember 2014 liggi fyrstu niðurstöður fyrir. Hópurinn skipa:

Helga Jónsdóttir, fulltrúi BSRB,
Ólafur Darri Andrason, fulltrúi ASÍ,
Stefán Aðalsteinsson, fulltrúi BHM,
Oddur Jakobsson, fulltrúi KÍ,
Benedikt Valsson, fulltrúi Sambands íslenskra sveitarfélaga,
Anna Borgþórsdóttir Olsen, fulltrúi fjármála- og efnahagsráðherra og
Hannes G. Sigurðsson, fulltrúi SA, sem leiðir hópinn.

11/6/2013

**Samkomulag
um stofnun samstarfsnefndar
um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga**

Eftirtalin heildarsamtök launafólks og vinnuveitenda ásamt stjórnvöldum eru sammála um að setja á stofn „Samstarfsnefnd um launaupplýsingar og efnahagsforsendur kjarasamninga“. Nefndin er skipuð forystumönnum þeirra samtaka/bandalaga sem að samkomulaginu standa. Ríkissáttasemjari stýrir starfi nefndarinnar.

Nefndin er sett á fót með það að markmiði að bæta þekkingu og vinnubrögð við undirbúning kjarasamninga og auka skilvirkni við gerð þeirra. Nefndin mun taka saman upplýsingar til undirbúnings kjarasamninga árin 2013 og 2014 og verður starf hennar endurmetið fyrir árslok 2015.

Samstarf verður haft við Hagstofu Íslands, fjármála- og efnahagsráðuneyti og Seðlabanka Íslands og aðra eftir atvikum m.a. á grundvelli gildandi samninga.

Aðilar þessa samkomulags munu greiða fyrir því að nefndin fái aðgang að þeim gögnum sem hún telur sig þurfa til að uppfylla skyldur sínar. Sumt kann að varða trúnað og skal tekið tillit til þess í starfi nefndarinnar.

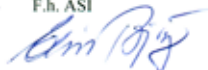
Meginniðurstöður nefndarinnar skulu gefnar út opinberlega til almennra nota.

Nefndin hefur heimild til að ráða starfsfólk til að sinna þeim verkefnum sem henni eru falin. Starfsaðstaða nefndarinnar og starfsfólks á hennar vegum verður hjá embætti ríkissáttasemjara.

Reykjavík, 11. júní 2013

F.h. fjármála- og efnahagsráðherra

F.h. ASÍ

F.h. BSRB

F.h. KÍ

F.h. Sambands ísl. sveitarfélaga

F.h. SA

F.h. BHM

Hönnun og umbrot: grafik.is
Letur: Myriad Pro 10 pt /12Lf
Prentun: Prentmet ehf

ISBN 978-9979-72-475-9

